

Občiansky zákonník Veľký komentár

JUDr. Imrich Fekete, CSc.

OBČIANSKY ZÁKONNÍK

Veľký komentár

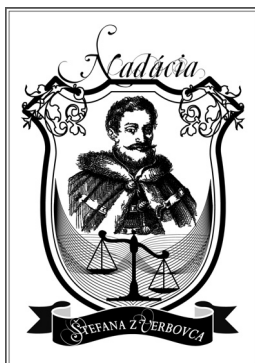
1. zväzok

Všeobecná časť

(§ 1 až § 122)

3. aktualizované vydanie

Recenzenti: prof. JUDr. Ján Cirák, CSc.
prof. JUDr. Ján Mazák, PhD.
JUDr. Peter Muriň, CSc.
Dr. h. c. doc. JUDr. Alena Pauličková, PhD.

Vydané s podporou Nadácie Štefana z Verbovca.

© autor: JUDr. Imrich Fekete, CSc.

Bratislava, september 2017

www.eurokodex.sk

ISBN 978-80-8155-073-7

Vzor citácie: Fekete, I.: Občiansky zákonník 1. zväzok (Všeobecná časť). Veľký komentár, 3. aktualizované a rozšírené vydanie. Bratislava: Eurokódex 2017.

*Non in legendo,
sed in intelligendo leges consistunt.*

*Zákon nestačí čítať,
ale treba porozumieť jeho obsahu.*

Predhovor k 3. vydaniu

Druhé vydanie prvého zväzku veľkého komentára Občianskeho zákonníka (2014) sa začiatkom tohto roka vypredalo. Preto som sa rozhodol, že pripravím rukopis, ktorý bude reflektovať nielen na zmeny, ktoré sa za ostatné tri roky udiali v oblasti legislatívy, a na novoty v súdnej praxi, ale sa pokúsim o hlbšie teoretické a hodnotové zdôvodnenie jednotlivých právnych inštitútov, ktoré sú v slovenskom súkromnom práve síce známe, ale v právnej praxi nenašli zatiaľ adekvátnu odozvu.

Mojím krédom aj pri písaní tohto vydania komentára bolo priniesť čitateľom čo najviac právnych informácií a aby výklad bol v čo najväčšej miere zrozumiteľný (nie zbytočne akademický) a prehľadný. Preto boli jednotlivé časti výkladu ešte detailnejšie rozčlenené a opatrené priliehavými nadpismi, sledujúc tak systematiku jednotlivých ustanovení Občianskeho zákonníka. Výklad jednotlivých ustanovení Občianskeho zákonníka ilustrujem doktrínálnymi názormi klasikov súkromného práva, ktoré majú ešte aj dnes stálu platnosť a vzťahujú sa na súkromné právo ako celok a na jeho jednotlivé časti a inštitúty. Zo slovenských autorov sme vychádzali najmä z diel nášho veľkého civilistu Š. Luhyho, ktoré sú pre mladšiu právnickú generáciu stále neznáme.

Postaveniu a úlohe súkromného práva v právnom systéme sa na Slovensku stále nevenuje taká pozornosť, akú si toto právne odvetvie zasluhuje. Súkromné právo totiž popri ústave tvorí jeden zo základných pilierov fungovania demokratickej spoločnosti tým, že občanom reálne garantuje ochranu ich osobnostných a vecných práv a v každodennom živote zabezpečuje uspokojovanie ich hmotných a spoločenských potrieb. Preto v novom vydaní komentára všeobecnej časti Občianskeho zákonníka kladieme osobitný dôraz na základné princípy a generálne klauzuly, ktoré predstavujú kľúč nielen k pochopeniu fungovania súkromného práva, ale sú nenahraditeľnou pomôckou pre aplikáciu a výklad ustanovení Občianskeho zákonníka.

Občiansky zákonník má v súkromnom práve centrálné postavenie, rovnako ako ústava v oblasti verejného práva. V komentári preto venujem bližšiu pozornosť vzťahom medzi občianskym a súkromným právom, verejným a súkromným právom, hmotným a procesným právom a medzi ústavným a občianskym právom. Osobitnú pozornosť som tentoraz zameril na subjektívne práva adresátov právnych noriem a z nich vyplývajúcejmu nároku a žalobnému právu subjektu súkromného práva. Urobil som to najmä preto, že aj v súčasnom období sa na Slovensku súkromné právo často chápe prevažne v objektívnom zmysle ako súhrn právnych noriem, nie ako právny priestor, ktorý osobám súkromného práva umožňuje realizáciu subjektívnych práv a povinností. Kritike som podrobil tie názory a súdne rozhodnutia, ktoré nerešpektujú všeobecne uznávané doktrínálne názory, základné princípy súkromného práva, neodrážajú súčasné postavenie súkromného práva v slovenskom právnom poriadku alebo nereflektujú jeho demokratický charakter.

Text veľkého komentára som nielen aktualizoval, ale i výrazným spôsobom rozšíril. Taktiež som aktualizoval a doplnil odporúčanú literatúru a odkazy na súvisiace právne predpisy. Pri výklade jednotlivých inštitútov som sa zameril na ich pôvod (etymológiu) a vývoj (genézu) nielen v základných právnych systémoch, ale osobitne v slovenskom súkromnom práve. Tento prístup môže byť poučný najmä pre budúcu generáciu slovenských právnikov. Mnohé doktrínálne názory a návrhy na zmenu právnej úpravy sú totiž v našom súkromnom práve stále ovplyvňované právnym poriadkom, ktorý platil na Slovensku v predchádzajúcom spoločenskom zriadení. Zmyslom uvedeného metodologického prístupu je snaha o návrat k právnej kontinuite, ktorá bola u nás násilne prerušená v dôsledku politického prevratu, ktorý sa na Slovensku udial v polovici minulého storočia.

Pokiaľ ide o systematiku výkladu, tam som urobil jednu zásadnú zmenu. Vzhľadom na to, že došlo k rozšíreniu textu komentára, uvádzam v úvode každej komentovanej časti obsah výkladu tak,

aby som čitateľovi umožnil ľahšiu orientáciu v texte. Pridal som aj nové grafické tabuľky, aby čitateľ mal väčší prehľad o systematike a fungovaní vybraných inštitútov súkromného práva. Text je vhodným spôsobom doplnený o nové príklady z praxe.

Vo výklade som zohľadnil nielen zmeny (novely) samotného Občianskeho zákonníka, ale aj zmeny ďalších súvisiacich predpisov. Predovšetkým som musel prepracovať tie pasáže komentára, v ktorých sa nachádzajú odkazy na procesné predpisy. K 1. 7. 2016 nadobudli totiž účinnosť nové civilné procesné predpisy (Civilný sporový poriadok, Civilný mimosporový poriadok, Správny súdny poriadok), ktoré zmenili doterajší charakter civilného procesu. Ten vyžaduje nielen väčšiu aktivitu strán sporu, ale aj účelnejšie využívanie inštitútov súkromného práva. Z toho dôvodu venujem v komentári ešte väčší priestor prepojeniu medzi hmotným a procesným právom.

Okrem procesných predpisov došlo tiež k prijatiu ďalších nových zákonov (napr. Autorský zákon, predpisy o elektronickom podpisovaní, predpisy týkajúce sa ochrany spotrebiteľov a rozhodcovského konania), ktoré súvisia s Občianskym zákonníkom. Všetky tieto zmeny sa premietli nielen do textu výkladu, ale aj do prehľadu súvisiacich právnych predpisov.

Veľkú pozornosť som opätovne venoval judikatúre. Okrem odstránenia duplicitných judikátov som výklad doplnil o niekoľko sto nových súdnych rozhodnutí všeobecných súdov, Ústavného súdu SR a európskych súdov. Osobitnú pozornosť som tentokrát venoval rozhodnutiam slovenských súdov a osobitne Najvyššieho súdu SR. Problémom je, že tieto rozhodnutia nie sú vo virtuálnom priestore systematicky zoradené a väčšinou sú prístupné iba cez platené webové stránky.

Na záver vyjadrujem presvedčenie, že aj toto nové vydanie veľkého komentára si nájde cestu k čitateľom ako predchádzajúce vydania a prispeje tým k rozvoju právneho myslenia na Slovensku a v rozhodovacej praxi súdov, aby sa tak naplnila základná idea vyjadrená na prvej strane tohto komentára.

Bratislava, september 2017

Imrich Fekete

Predhovor k 2. vydaniu

Od prvého vydania veľkého komentára Občianskeho zákonníka uplynuli tri roky. Medzitým sa kniha celkom vypredala. To svedčí o veľkom záujme a dopyte po komentári tohto druhu a samozrejme pre autora to znamená povzbudenie do ďalšej práce.

Za uplynuté tri roky som dostal viacero podnetov k tomu, čo v komentári nie je a ako by sa mal komentár doplniť, resp. ešte viac vylepšiť. Tieto návrhy som v prevažnej miere akceptoval a sám som prišiel s viacerými novinkami. Text výkladu jednotlivých ustanovení som predovšetkým sprehľadnil nadpismi jednotlivých častí výkladu, komentár som doplnil ďalšími príkladmi a najmä som aktualizoval a doplnil judikatúru s tým, že podľa osvedčeného scenára som súdne rozhodnutia priamo zapracoval do textu vysvetliviek. Text komentára som na mnohých miestach prepracoval, ale i doplnil; text mi medzitým narástol zhruba o tridsať percent.

Na rozdiel od predchádzajúceho vydania začínam výklad jednotlivých ustanovení poukazom na vývoj jednotlivých právnych inštitútov od rímskeho práva až po súčasnú právnu úpravu (s osobitným zreteľom na slovenskú právnu úpravu pred r. 1950). Dnešný právnik by mal vedieť, ako a kedy vznikli jednotlivé právne inštitúty, aký mali vývoj v jednotlivých obdobiach vývoja ľudskej civilizácie a akým smerom sa vyvíja súčasný právnický svet; globalizácia ovplyvňuje nielen tvorbu práva, ale predovšetkým právne myslenie v zmysle hesla: *lex multiplex - ius unum*. Sme predsa súčasťou jedného veľkého celku, ktorý sa nazýva Európska únia, a to, čo nás spája s inými európskymi národmi, je spoločné historické dedičstvo, ktorého základy založilo rímske právo. Ak dnes kontinentálny právnik rozpráva o právnych inštitútoch súkromného práva, napr. o osobách, zmluve, premlčaní, vydržaní alebo vlastníckom práve, rozpráva o tom, čoho základy vytvorili rímski právnici, dotvárali glosátori a právní učenci od stredoveku až po súčasnosť.

V komentári sa pokúšam podať panoramatický prehľad právnych úprav, v ktorých sa odzrkadľujú základné inštitúty súkromného práva. Do spektra právnej komparácie som okrem najviac citovaných kódexov (francúzsky Code civil, rakúsky ABGB či nemecký BGB) zahrnul aj najnovšie občianske zákonníky v Česku, Maďarsku a v Rumunsku. Do textu som premietol nielen aktuálne súkromné právo EÚ, najdôležitejšie právne dokumenty na unifikáciu európskeho súkromného práva (PECL, DCFR, PETL, PEICL), ale aj platné súkromnoprávne medzinárodné dohovory (napr. Viedenský dohovor OSN o zmluve o medzinárodnej kúpe tovaru alebo Zásady medzinárodných obchodných zmlúv).

Vzhľadom na podstatný nárast objemu rukopisu som text veľkého komentára rozdelil, na rozdiel od predchádzajúceho vydania, na štyri rozsahom rovnaké časti. Prvý zväzok, ktorý držíte v rukách, sa venuje výkladu všeobecnej časti Občianskeho zákonníka (§ 1 až § 122). Svojím spôsobom ide o matériu, ktorú možno označiť ako všeobecné súkromné právo, ktoré podporne platí aj pre iné právne odvetvia súkromného práva (obchodné právo, rodinné právo, právo duševného vlastníctva, zmenkové a šekové právo atď.). Druhý zväzok komentára sa venuje vecným práva a zodpovednosti za škodu a za bezdôvodné obohatenie (§ 123 až § 459 Občianskeho zákonníka). Tretí zväzok obsahuje výklad k dedičskému právu a k všeobecnej časti záväzkového práva (§ 460 až § 487 Občianskeho zákonníka). Posledný štvrtý zväzok obsahuje výklad k jednotlivým občianskoprávnym zmluvám a záverečným ustanoveniam Občianskeho zákonníka (§ 488 až § 880).

Ako autor pevne verím, že si komentár opäť nájde cestu k širokej právnickej verejnosti. Práve pre jeho nadčasovosť a prezentáciu základných doktrínálnych názorov, s ktorými sa možno stretnúť nielen v našom, ale najmä v európskom právnom kontexte, vyjadrujem presvedčenie, že nový komentár bude po dlhú dobu zdobíť knižnicu každého slovenského právnik.

Na záver prichodí autorovi opäť sa poďakovať každému, kto mu pomáhal pri spracovaní komentára. Osobitnú vďaku vyslovujem mojej dcére Martine za odbornú pomoc pri spracovaní zoznamu použitých literárnych prameňov, Lucii Bakovej a Janke Pajbachovej, ktoré mi pomohli pri grafickom spracovaní obrázkov nachádzajúcich sa v texte, a Hane Hlavatovičovej za pomoc pri spracovaní judikatúry a celkovej revízii textu.

Bratislava, jún 2014

Imrich Fekete

Predhovor k 1. vydaniu

Občiansky zákonník predstavuje základný právny predpis súkromného práva, ktorý je spoločný pre občianske, obchodné, pracovné i rodinné právo. V ňom je v základných rysoch upravené všetko, čo sa týka účastníkov právnych vzťahov, vlastníctva, spôsobu jeho nadobudnutia a ochrany, ďalších vecných práv, právnych úkonov a predpokladov ich platnosti, zmlúv a ďalších majetkových vzťahov, bez ohľadu na to, či ide o fyzické osoby (občanov), právnické osoby (organizácie, orgány, inštitúcie) alebo štát. Občiansky zákonník upravuje okrem toho tiež typické občianskoprávne vzťahy, akými sú napr. dedenie, zodpovednosť za škodu, bezdôvodné obohatenie a pod.

Pri písaní komentára autor vychádzal zo svojich viac ako tridsaťročných poznatkov, ktoré nadobudol ako právny teoretik, tvorca zákonov, výkonný právnik i manažér pri práci s Občianskym zákonníkom a súvisiacimi právnymi predpismi. V komentári sa snažil všetky tieto poznatky zhmotniť do takej podoby, aby mal k nim prístup nielen erudovaný právnik, ale i publikum bez právnického vzdelania.

Komentár sa opiera a nadväzuje na komentované vydanie Občianskeho zákonníka, ktoré autor publikoval prostredníctvom elektronického portálu *epi.sk* ako „*Zlatý komentár*“. Na tomto portáli sa komentár bude i ďalej aktualizovať, pričom sa bude prihliadať nielen na legislatívne zmeny a novú judikatúru, ale najmä na pripomienky a podnety čitateľov jeho tlačenej verzie.

Komentár je z hľadiska systematiky spracovaný tak, že obsahuje odkaz na súvisiace ustanovenia Občianskeho zákonníka a iné súvisiace právne predpisy, čo má čitateľovi umožniť interaktívnu prácu naraz s celým textom. To je podporené nielen odkazmi na súvisiace ustanovenia zákona priamo v komentári, ale i podrobným vecným registrom.

Pri každom komentovanom ustanovení je uvedený výber z právnickej literatúry, z ktorej sme vychádzali pri spracovaní komentára (v týchto prameňoch môže čitateľ nájsť ďalšie podrobnejšie informácie). Spracovali sme nielen slovenskú, ale aj českú súkromnoprávnu literatúru, a to i staršieho dáta.

Vysvetlivky ku každému ustanoveniu sú spracované do samostatných blokov, ktoré sú číselne označené. Jednotlivé bloky sa týkajú buď vysvetľovaného ustanovenia, alebo inštitútu, ktorý je obsiahnutý v komentovanom ustanovení.

Na rozdiel od podobných komentárov sme sa zamerali na dôkladnejší rozbor jednotlivých ustanovení občianskeho kódexu, a to predovšetkým na vymedzenie základných pojmov používaných zákonom a vzájomnú previazanosť inštitútov súkromného práva. Využili sme pritom všetky základné metódy výkladu zákona.

Veľký priestor venujeme jednotlivým zásadám charakterizujúcim nielen súkromné právo ako celok, ale aj zásadám ovládajúcim základné inštitúty súkromného práva (záväzkové právo, vecné práva a dedičské právo). Miestami sa kriticky vyjadrujeme k existujúcej právnej úprave, ak je v rozpore s týmito zásadami.

V komentári sme sa snažili o komplexný prístup k spracovaniu výkladu každého ustanovenia Občianskeho zákonníka. Ten sa prejavuje v účelnom spojení doktrínálnych názorov a názorov právnej praxe na riešenie sporných otázok, ktoré sa vyskytujú pri výklade Občianskeho zákonníka. Prvoradáú pozornosť sme však venovali aktuálnym otázkam právnej praxe tak, aby sme na malom priestore poskytli maximum informácií, ktoré potrebuje praktický právnik, ale i bežný čitateľ.

Praktické hľadisko sa v komentári prejavuje v tom, že komentár je ilustrovaný veľkým množstvom príkladov, ktoré autor spracoval na základe vlastných skúseností a ktoré majú priblížiť výklad

i laickej verejnosti. Do textu komentára je zapracovaných niekoľko desiatok grafických obrázkov, ktoré znázorňujú rôzne právne situácie, ktoré vznikajú pri aplikácii Občianskeho zákonníka v praxi. Tam, kde je to vhodné, sme nahradili príklady citáciou odôvodnenia zásadných súdnych rozhodnutí.

Komplexnosť spracovania komentára sa prejavuje tiež v rozsahu spracovania judikatúry súdov. Komentár vyčerpávajúcim spôsobom mapuje zásadné názory rozhodovacej praxe k výkladu jednotlivých ustanovení Občianskeho zákonníka. Za tým účelom sme do komentára zapracovali (a čiastočne i aktualizovali) všetku dostupnú judikatúru všeobecných súdov SR a ČR (predchádzajúceho Najvyššieho súdu ČSR) od r. 1950 a na mnohých miestach i medzivojnovú judikatúru. Taktiež sme do výkladu zapracovali judikatúru Ústavného súdu SR i ČR, ak má vzťah k súkromnému právu. Napokon sme do výkladu zahrnuli zásadné rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva (Štrasburg) a Súdneho dvora Európskych spoločenstiev (Luxemburg). Uvedené judikáty sme do textu zapracovali tvorivým spôsobom, nie ich mechanickým zaradením na koniec výkladu konkrétneho ustanovenia.

Pri výklade každého ustanovenia skúmame prepojenie medzi Občianskym zákonníkom a Obchodným zákonníkom a nadväzujúcimi právnymi úpravami a upozorňujeme na rozdiely v oboch kódexoch. Čitateľovi to umožní hlbšie preniknutie do podstaty problémov právnej úpravy obchodných záväzkových vzťahov a pochopiť nadväznosti a súvislosti medzi občianskym a obchodným právom. Pomerne často odkazujeme aj na zahraničnú úpravu, ktorá nám môže byť inšpiráciou pri zdokonaľovaní našej právnej úpravy.

V práci sme sa snažili aj o trochu netradičnejší prístup k spracovaniu matérie, aby sme zabezpečili nadčasové používanie tohto komentára. Poukazujeme nielen na vymedzenie konkrétneho inštitútu v Občianskom zákonníku, ale i vo všeobecnom súkromnom práve, ktorého korene siahajú do rímskeho práva. Čitateľovi sme tým chceli umožniť pochopenie podstaty a významu daného inštitútu, ale aj poskytnúť návod na výklad príslušných ustanovení zákona, ktoré sú často veľmi rámcové a pripúšťajú široký priestor pre rôzne interpretácie.

Pri jednotlivých právnych inštitútoch uvádzame tiež ich latinské právne ekvivalenty (príp. aj latinské právne maximá). Chceme tým splatiť dlh, ktorý u nás vznikol za posledných 60 rokov, keď latinská právnická terminológia takmer vymizla z nášho právnického slovníka. Sme toho názoru, že poznanie latinského právnického názvoslovia, najmä ak ide o základné inštitúty súkromného práva, patrí k výbave každého vzdelaného európskeho právnik.

Komentár odporúčame najmä sudcom, advokátom, podnikovým právnikom, študentom práva a pod. Vzhľadom na to, že komentár je písaný zrozumiteľným a prehľadným spôsobom, je tiež určený širokej laickej verejnosti.

Na záver prichodí autorovi poďakovať sa každému, kto mu pomáhal pri spracovaní komentára. Okrem recenzentov, ktorí mi cennými radami pomohli skvalitniť samotný text komentára, vyslovujem osobitnú vďaku mojej dcére Martine za odbornú pomoc pri spracovaní výkladu niektorých ustanovení, Lucii Bakovej, ktorá mi pomohla pri grafickom spracovaní obrázkov nachádzajúcich sa v texte, a Hane Hlavatovičovej za odbornú pomoc pri spracovaní judikatúry a celkovej revízií textu.

o autorovi...

JUDr. Imrich Fekete, CSc. (1955) absolvoval Právnickú fakultu UK v Bratislave v roku 1978. V rokoch 1979 až 1983 pracoval ako vedecký asistent v Právnickom ústave Ministerstva spravodlivosti SR, kde pôsobil najmä v oblasti občianskeho práva. V roku 1981 vykonal sudcovskú skúšku. V rokoch 1983 až 1993 pracoval v rôznych funkciách na Ministerstve spravodlivosti SR v oblasti legislatívy, medzinárodných vzťahov a súdnej správy. Ako riaditeľ legislatívneho a medzinárodného odboru a člen celoštátnej legislatívnej komisie sa v rokoch 1990 a 1991 podieľal na príprave základných kódexov súkromného práva - Občianskeho zákonníka a Obchodného zákonníka. V roku 1998 obhájil kandidátsku dizertačnú prácu na Právnickej fakulte KU v Prahe. V rokoch 1993 až 2002 pôsobil v Slovenskej poisťovni, a. s., naposledy vo funkcii viceprezidenta pre poistenie. V súčasnosti je výkonným riaditeľom Slovenskej kancelárie poisťovateľov. Je tiež odborným asistentom na Právnickej fakulte UK v Bratislave a členom Slovenskej advokátskej komory. Pôsobil ako externý poradca Ústavného súdu SR. V roku 2004 ho vláda SR navrhla za sudcu Európskeho súdu pre ľudské práva. Už viac ako 20 rokov publikuje v domácej a zahraničnej odbornej tlači. Je autorom viac ako 30 publikácií a niekoľkých sto odborných článkov z oblasti občianskeho, obchodného, poisťného a daňového práva. V r. 2008 mu minister spravodlivosti odovzdal prestížnu literárnu Cenu Karola Planka za rok 2007 za súbor odborných príspevkov uverejnených v časopise *Justičná revue*. Bližšie informácie o autorovi a jeho publikačnej činnosti možno nájsť na internetovej stránke <http://www.feketei.sk>.

PREHLAD POUŽITÝCH SKRATIEK

I. Všeobecné skratky

an.	a nasledujúce
angl.	anglicky
EHP	Európsky hospodársky priestor
ES	Európske spoločenstvá
fr.	francúzsky
EÚ	Európska únia
lat.	latinsky
Listina	Listina základných práv a slobôd
Na	nález
nem.	nemecky
Ro	rozsudok
St	stanovisko
Uz	uznesenie

II. Skratky inštitúcií

CA	Court of Appeal (odvolací súd v Anglicku)
C. cas.	Najvyšší súd vo Francúzsku (Cour de cassation)
BGE	Najvyšší spolkový súd vo Švajčiarsku (Schweizerisches Bundesgericht)
BGH	Nemecký najvyšší súd (Bundesgerichtshof)
ECB	Európska centrálna banka
EP	Európsky parlament
ESD	Súdny dvor Európskej únie
ESLP	Európsky súd pre ľudské práva
HL	House of Lords (Snemovňa lordov - najvyšší súd v Anglicku)
KS	krajský súd
MS	mestský súd
NBS	Národná banka Slovenska
NS	Najvyšší súd SR (ČR)
NSS	Najvyšší správny súd (ČR)
OGH	Najvyšší súd Rakúskej republiky (Oberste Gerichtshof)
OS	okresný súd
Rada	Rada Európskej únie
QBD	Queen´s Bench Division (vyšší kráľovský súd v Anglicku)
SKP	Slovenská kancelária poisťovateľov
ÚS	Ústavný súd SR (ČR)
VS	Vrchný súd (ČR)

III. Skratky zbierok judikatúry a časopisov

ARS	Ars notaria (vychádza v SR - sporadicky uverejňuje judikatúru súdov SR)
B	Bulletin Najvyššieho súdu ČR (v dobe do 31. 12. 1992) a Vrchného súdu v Prahe (od 1. 1. 1993)

ECR	European Court Reports
Kúria	Uhorská kráľovská kúria (najvyšší súd v Uhorsku do r. 1918)
NJW	Neue Juristische Wochenschrift
ÖAG	Österreichische Allgemeine Gerichtszeitung
R	Zbierka súdnych rozhodnutí a stanovísk (vychádza od r. 1949)
Rc	Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek (len civilné rozhodnutia) (vychádza v ČR od 1992)
Rt	Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek (len trestné rozhodnutia) (vychádza v ČR od 1992)
RTDE	Revue trimestrielle de droit européen
SbUS	Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu ČR (vychádza vo zväzkoch, pričom judikatúra ÚS ČR je priebežne číslovaná)
Vážný	Vážný, F. (edit.): Rozhodnutí nejvyššího soudu Československé republiky ve věcech občanských (vychádzal od r. 1919)
V	Výber rozhodnutí a stanovísk NS SR (vychádzal do 31. 12. 1992)
Z I	Sborník směrnic, usnesení, rozborů a zhodnocení soudní praxe NS 1965 - 1967, zv. I, Vydal NS ČSSR nákladem SEVT, Praha 1974
Z III	Sborník stanovisek, závěrů, rozborů a zhodnocení soudní praxe, zpráv o rozhodování soudů a soudních rozhodnutí NS 1964 - 1964, zv. III, Vydal NS ČSSR nákladem SEVT, Praha 1980
Z IV	Sborník stanovisek, zpráv o rozhodování soudů a soudních rozhodnutí NS ČSSR, ČR a SR 1970 - 1983, zv. IV, Vydal NS ČSSR nákladem SEVT, Praha 1974
ZbUS	Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu SR (vychádza po rokoch; judikatúra je priebežne číslovaná)
ZEuP	Zeitschrift für Europäisches Privatrecht
ZígH	Zeitschrift für das gesammte Handelsrecht
ZSP	Zo súdnej praxe
WLR	Weekly Law Reports

IV. Skratky cudzích a predtým platných predpisov a zdrojov

ABGB	Rakúsky Všeobecný občiansky zákonník (Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch) (1811)
ADHGB	Celonemecký obchodný zákonník (Allgemeine Deutsch Handelsgesetzbuch) (1861)
ALR	Pruský všeobecný zemský zákonník (Allgemeine Landrecht für die Preußischen Staaten) (1794)
BGB	Nemecký občiansky zákonník (Bürgerliches Gesetzbuch) (1900)
BW	Holandský občiansky zákonník (Burgerlijk Wetboek) (1992)
CC	Francúzsky občiansky zákonník (Code civil) (1804)
CCi	Taliany občiansky zákonník (Codice civile) (1942)
CISG	United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (Viedenský dohovor OSN o zmluve o medzinárodnej kúpe tovaru) (1980)
CoC	Španielsky občiansky zákonník (Código civil) (1889)
COZ	Občiansky zákonník Českej republiky (2012)
D.	Digesta (súčasť justiniánskych Corpus juris civilis)
DCFR	Draft Common Frame of Reference (Návrh spoločného referenčného rámca) (2009)
DSP	Dočasné súdne pravidlá judexkuriálnej konferencie z roku 1861
GK	Občiansky zákonník Ruskej federácie (Гражданский кодекс РФ) (1996)
GOZ	Občiansky zákonník Gréckej republiky (1940/1946)
HGB	Nemecký obchodný zákonník (Handelsgesetzbuch) (1897)
I.	Institutiones (súčasť justiniánskych Corpus juris civilis)
JKK	Judexkuriálna konferencia (1861)
KC	Občiansky zákonník Poľskej republiky (Kodeks Cywilny) (1964)

NOZ	Návrh československého občianskeho zákonníka z r. 1937
OR	Švajčiarsky zákon o obligáciách (Schweizerisches Obligationenrecht) (1911)
PCC	Portugalský občiansky zákonník (Código Civil) 1867 (1966)
PECL	Principles of European Contract Law (Princípy európskeho zmluvného práva) (1999)
PEICL	Principles of European Insurance Contract Law (Princípy európskeho práva poistnej zmluvy) (2009)
PETL	Principles of European Tort Law (Princípy európskeho deliktuálneho práva) (2005)
PICC	UNIDROIT Principles of International Commercial Contrats (Zásady medzinárodných obchodných zmlúv) (2010)
PTK	Občiansky zákonník Maďarskej republiky (Polgári Törvénykönyv) (2013)
QOZ	Občiansky zákonník štátu Quebec (Code civil de Québec) (1991)
ROZ	Rumunský občiansky zákonník (Codul civil) (2009)
Rím I	Nariadenie EP a Rady č. 593/2008 o rozhodnom práve pre zmluvné záväzky (Rím I)
Rím II	Nariadenie EP a Rady č. 864/2007 o rozhodnom práve pre mimozmluvné záväzky (Rím II)
SOZ	Obligačný zákon Slovinskej republiky (Obligacijski zakonik) (2007)
Tripartitum	Opus Tripartitum (1514) (Tripartitum opus iuris consuetudinarii in clycti Regni Hungariae partiumque adnexarum platný na Slovensku do r. 1950)
ZGB	Švajčiarsky občiansky zákonník (Schweizerisches Zivilgesetzbuch) (1907)

V. Skratky súčasných právnych predpisov

AZ	zákon č. 185/2015 Z. z. Autorský zákon
CSP	zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok
CMP	zákon č. 161/2015 Z. z. Civilný mimosporový poriadok
EP	Exekučný poriadok, zákon č. 233/1995 Z. z. o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti v znení neskorších predpisov
NP	Notársky poriadok, zákon č. 323/1992 Zb. o notároch a notárskej činnosti v znení neskorších predpisov
OZ	Občiansky zákonník, zákon č. 40/1964 Zb. v znení neskorších predpisov
OBZ	Obchodný zákonník, zákon č. 513/1991 Zb. v znení neskorších predpisov
OSP	Občiansky súdny poriadok, zákon č. 99/1963 Zb. v znení neskorších predpisov
PZP	zákon č. 381/2001 Z. z. o povinnom zmluvnom poistení zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorového vozidla v znení neskorších predpisov
SP	Správny poriadok, zákon č. 71/1967 Zb. v znení neskorších predpisov
SPI	zákon č. 211/2000 Z. z. o slobodnom prístupe k informáciám a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o slobode informácií)
SSP	zákon č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok
SZ	zákon č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (stavebný zákon) v znení neskorších predpisov
TP	Trestný poriadok, zákon č. 301/2005 Z. z.
TZ	Trestný zákon, zákon č. 300/2005 Z. z.
VOZ	nariadenie vlády SR č. 87/1995 Z. z., ktorým sa vykonávajú niektoré ustanovenia Občianskeho zákonníka
ZA	zákon č. 586/2003 Z. z. o advokácii a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov
ZBS	zákon č. 437/2004 Z. z. o náhrade za bolesť a o náhrade za sťaženie spoločenského uplatnenia
ZCP	zákon č. 566/2001 Z. z. o cenných papieroch a investičných službách v znení neskorších predpisov
ZDD	zákon č. 527/2002 Z. z. o dobrovoľných dražbách v znení neskorších predpisov

ZKN	zákon č. 162/1995 Z. z. o katastri nehnuteľností a o zápise vlastníckych a iných práv k nehnuteľnostiam v znení neskorších predpisov
ZKR	zákon č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov
ZMO	zákon č. 101/1963 Zb. o právnych vzťahoch v medzinárodnom obchodnom styku (Zákonník medzinárodného obchodu)
ZMP	zákon č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom v znení neskorších predpisov
ZNA	zákon č. 34/2002 Z. z. o nadáciách v znení neskorších predpisov
ZNP	zákon č. 116/1990 Zb. o nájme a podnájme nebytových priestorov v znení neskorších predpisov
ZOB	zákon č. 483/2001 Z. z. o bankách a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov
ZOP	zákon o pôde, zákon č. 229/1991 Zb. o úprave vlastníckych vzťahov k pôde a inému poľnohospodárskemu majetku v znení neskorších predpisov
ZOR	zákon č. 530/2003 Z. z. o obchodnom registri a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov
ZOS	zákon č. 250/2007 Z. z. o ochrane spotrebiteľa v znení neskorších predpisov
ZOZ	zákon č. 281/2001 Z. z. o zájazdoch, podmienkach podnikania cestovných kancelárií a cestovných agentúr a o zmene a doplnení Občianskeho zákonníka v znení neskorších predpisov
ZP	Zákonník práce, zákon č. 311/2001 Z. z. v znení neskorších predpisov
ZPO	zákon č. 39/2015 Z. z. o poisťovníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov
ZR	Zákon o rodine č. 36/2005 Z. z.
ZSP	zákon č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov
ZSÚ	zákon č. 129/2010 Z. z. o spotrebiteľských úveroch a o iných úveroch a pôžičkách spotrebiteľov a o zmene a doplnení niektorých zákonov
ZVB	zákon č. 182/1993 Z. z. o vlastníctve bytov a nebytových priestorov v znení neskorších predpisov
ZVM	zákon č. 514/2003 Z. z. o zodpovednosti za škody spôsobené pri výkone verejnej moci
ZŽP	živnostenský zákon, zákon č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní v znení neskorších predpisov

OBSAH**OBČIANSKY ZÁKONNÍK****Veľký komentár****1. zväzok
(§ 1 až § 122)**

Úvodný výklad		1
PRVÁ ČASŤ	VŠEOBECNÉ USTANOVENIA	53
PRVÁ HLAVA	OBČIANSKOPRÁVNE VZŤAHY A ICH OCHRANA	54
§ 1	Účel a predmet úpravy	55
§ 2	Vznik občianskoprávnych vzťahov	81
§ 3	Výkon práv a povinností	111
§ 4	Ochrana práva súdom	123
§ 5	Predbežná ochrana obcou	140
§ 6	Svojpomocná ochrana práva	142
DRUHÁ HLAVA	ÚČASTNÍCI OBČIANSKOPRÁVNYCH VZŤAHOV	148
Prvý oddiel	Fyzické osoby	149
§ 7	Spôsobilosť na práva a povinnosti	149
§ 8	Spôsobilosť na právne úkony	164
§ 9	Spôsobilosť maloletých	169
§ 10	Zbavenie alebo obmedzenie spôsobilosti	174
Ochrana osobnosti		184
§ 11	Osobnostné práva	185
§ 12	Zákonné licencie	237
§ 13	Prostriedky ochrany osobnosti	244
§ 14	zrušený	
§ 15	Posmrtná ochrana osobnosti	272
§ 16	Zodpovednosť za škodu	274
§ 17	zrušený	
Druhý oddiel	Právnické osoby	282
§ 18	Pojem právnickej osoby	282
§ 19	Zriadenie právnickej osoby	293
§ 19a	Právna spôsobilosť právnickej osoby	297
§ 19b	Názov právnickej osoby	300
§ 19c	Sídlo právnickej osoby	309
§ 20	Konanie v mene právnickej osoby	310
§ 20a	Zrušenie a zánik právnickej osoby	325

§ 20b až § 20e zrušené

Záujmové združenia právnických osôb	330
§ 20f Účel záujmového združenia	330
§ 20g Zakladateľská zmluva	331
§ 20h Stanovy záujmového združenia	331
§ 20i Právna spôsobilosť záujmového združenia	332
§ 20j Zrušenie a zánik záujmového združenia	333
§ 21 Štát ako právnická osoba	334
TRETIA HLAVA ZASTÚPENIE	338
§ 22 Právne postavenie zástupcu	338
§ 23 Vznik zastúpenia	346
§ 24 Konanie zástupcu	351
§ 25 zrušený	
Zákonné zastúpenie	353
§ 26 Zákonný zástupca	353
§ 27 Osobitné prípady zákonného zastúpenia	354
§ 28 Schválenie úkonu zákonného zástupcu	358
§ 29 Ustanovenie opatrovníka	361
§ 30 Kolízny opatrovník	364
Zastúpenie na základe plnomocenstva	366
§ 31 Udelenie plnomocenstva splnomocnencovi	366
§ 32 Konanie splnomocnenca	389
§ 33 Exces splnomocnenca	396
§ 33a Substitúcia	405
§ 33b Zánik plnomocenstva	408
ŠTVRTÁ HLAVA PRÁVNE ÚKONY	418
§ 34 Pojem právneho úkonu	418
§ 35 Prejav vôle a jeho výklad	448
§ 36 Podmienky	461
§ 37 Náležitosti právneho úkonu	475
§ 38 Neplatnosť pre nespôsobilosť na právne úkony	497
§ 39 Absolútna neplatnosť právneho úkonu	502
§ 39a Úžera	519
§ 40 Neplatnosť pre nedostatok formy	524
§ 40a Relatívna neplatnosť	552
§ 41 Čiastočná neplatnosť právneho úkonu	565
§ 41a Konverzia a zastretý právny úkon	573
§ 42 Neplatnosť právneho úkonu a náhrada škody	583
O odporovateľné právne úkony	591
§ 42a Odporovateľnosť	591
§ 42b Právo odporovať právnym úkonom	615
Zmluvy	628
§ 43 Predchádzanie sporom zo zmlúv	628

Návrh na uzavretie zmluvy	654
§ 43a Zrušenie a odvolanie návrhu	654
§ 43b Zánik návrhu	666
Prijatie návrhu	671
§ 43c Okamih prijatia návrhu	671
§ 44 Okamih uzavretia zmluvy	680
§ 45 Dôjdenie prejavu vôle	685
§ 46 Písomná forma zmluvy	688
§ 47 Účinnosť zmluvy	699
§ 47a Účinnosť povinne zverejňovaných zmlúv	702
§ 48 Odstúpenie od zmluvy	707
§ 49 Odstúpenie od zmluvy pre tieseň	729
§ 49a Neplatnosť právneho úkonu pre omyl	733
§ 50 Zmluva v prospech tretieho	751
§ 50a Zmluva o budúcej zmluve	761
§ 50b Prípravná zmluva	776
§ 51 Nepomenovaná zmluva	778
PIATA HLAVA SPOTREBITEĽSKÉ ZMLUVY	785
§ 52 Pojem spotrebiteľskej zmluvy	791
§ 52a Súbeh spotrebiteľských zmlúv	801
§ 53 Neprijateľné zmluvné podmienky	803
§ 53a Zákaz používať zmluvné podmienky	836
§ 53b Sankcie pri finančných službách	839
§ 53c Písmo v spotrebiteľskej zmluve	841
§ 53d Neplatnosť zmluvnej podmienky	842
§ 54 Obsah a výklad zmluvných podmienok	845
§ 55 až § 60 zrušené	
ŠIESTA A SIEDMA HLAVA	
§ 61 až § 99 zrušené	
ÔSMA HLAVA PREMLČANIE	851
§ 100 Pojem premlčania	851
Premlčacia doba	877
§ 101 Všeobecná premlčacia doba	877
§ 102 Premlčanie uplatneného práva	886
§ 103 Premlčanie pri plnení v splátkach	889
§ 104 Premlčanie práva na poistné plnenie	889
§ 105 Premlčanie práva na vydanie dedičstva	891
§ 106 Premlčanie práva na náhradu škody	892
§ 107 Premlčanie práva z bezdôvodného obohatenia	906
§ 108 Premlčanie práv z prepravy	916
§ 109 Premlčanie práva z vecného bremena	916
§ 110 Premlčanie priznaného alebo uznaného práva	918
Plynutie premlčacej doby	925
§ 111 Zmena subjektu záväzkového vzťahu	925
§ 112 Spočívanie premlčacej doby	929

§ 113	Premlčanie práv zastúpených osôb	939
§ 114	Premlčanie práv pri zákonom zastúpení	942
DEVIATA HLAVA	VYMEDZENIE NIEKTORÝCH POJMOV	943
	Domácnosť	943
§ 115	Pojem domácnosti	943
	Blízke osoby	946
§ 116	Pojem blízka osoba	946
§ 117	Stupeň príbuzenstva	950
	Veci a práva	951
§ 118	Predmet občianskoprávných vzťahov	951
§ 119	Hnuteľné a nehnuteľné veci	995
§ 120	Súčasť veci	1016
§ 121	Príslušenstvo veci a práva	1052
	Počítanie času	1070
§ 122	Začiatok a koniec lehôt	1070
	Vecný register	1085

OBČIANSKY ZÁKONNÍK

zákon č. 40/1964 Zb. zo dňa 26. februára 1964

v znení zákona č. 58/1969 Zb., zákona č. 131/1982 Zb., zákona č. 94/1988 Zb., zákona č. 188/1988 Zb., zákona č. 87/1990 Zb., zákona č. 105/1990 Zb., zákona č. 116/1990 Zb., zákona č. 87/1991 Zb., zákona č. 509/1991 Zb., zákona č. 264/1992 Zb., zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 278/1993 Z. z., zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 249/1994 Z. z., zákona č. 153/1997 Z. z., zákona č. 211/1997 Z. z., zákona č. 252/1999 Z. z., zákona č. 218/2000 Z. z., zákona č. 261/2001 Z. z., zákona č. 281/2001 Z. z., zákona č. 23/2002 Z. z., zákona č. 34/2002 Z. z., zákona č. 95/2002 Z. z., zákona č. 184/2002 Z. z., zákona č. 215/2002 Z. z., zákona č. 526/2002 Z. z., zákona č. 504/2003 Z. z., zákona č. 515/2003 Z. z., zákona č. 150/2004 Z. z., zákona č. 404/2004 Z. z., zákona č. 635/2004 Z. z., zákona č. 171/2005 Z. z., zákona č. 266/2005 Z. z., zákona č. 336/2005 Z. z., zákona č. 118/2006 Z. z., zákona č. 188/2006 Z. z., zákona č. 84/2007 Z. z., zákona č. 335/2007 Z. z., zákona č. 568/2007 Z. z., zákona č. 214/2008 Z. z., zákona č. 379/2008 Z. z., zákona č. 477/2008 Z. z., zákona č. 186/2009 Z. z., zákona č. 575/2009 Z. z., zákona č. 129/2010 Z. z., zákona č. 546/2010 Z. z., zákona č. 130/2011 Z. z., zákona č. 161/2011 Z. z., zákona č. 69/2012 Z. z., zákona č. 180/2013 Z. z., zákona č. 102/2014 Z. z., zákona č. 106/2014 Z. z., zákona č. 335/2014 Z. z., zákona č. 39/2015 Z. z., zákona č. 117/2015 Z. z., zákona č. 239/2015 Z. z., zákona č. 273/2015 Z. z., zákona č. 438/2015 Z. z., zákona č. 91/2016 Z. z. a zákona č. 125/2016 Z. z.

Úvodné poznámky

V hierarchii právnych noriem patrí občianskemu (súkromnému) právu jedna z najvyšších priečok. Významný nemecký právny filozof G. Radbruch (1878 – 1949) označuje súkromné právo dokonca za srdcovú komoru všetkých práv (*Herzkammer aller Rechts*) (☞ Radbruch, G.: *Rechtsphilosophie* 2. In: Gesamtausgabe. Band 2, Heidelberg: C. F. Müller, 1993, s. 359). Súkromné právo je nesporne najrozširnejším a najkomplexnejším právnym odvetvím predstavujúcim prechod medzi filozofiou, etikou a právnym poriadkom. Na jeho základoch vznikli takmer všetky základné právne smery (prirodzené právo, pandektná, resp. historická škola, pozitívno-právna škola, normatívna škola a sociologická škola) a na jeho kmeni vyrástli nové právne odvetvia. Občianske právo sa koniec koncov týka celého života človeka od jeho narodenia až po smrť, všetkých jeho individuálnych a spoločenských aktivít a väzieb.

Základným kódexom súkromného práva je u nás Občiansky zákonník. Občiansky zákonník je zároveň súčasťou právneho odvetvia, ktoré sa nazýva občianske právo. Ak chceme riešiť zložité právne otázky, ktoré vyplývajú z občianskeho práva a osobitne z Občianskeho zákonníka, musíme sa na úvod vysporiadať so samotným pojmom „právo“.

Pojem právo (*ius*) sa používa od nepamäti. Právo bolo vždy spájané s etickými a morálnymi hodnotami spoločnosti. Podľa známej definície rímskeho právnika Celsusa je právo umením dobra a spravodlivosti (D. 1, 1, 1, pr: *ius est ars boni et aequi*). V súlade s tým ďalší rímsky právnik Paulus píše, že to, čo je spravodlivé, je vždy dobré (D. 1, 1, 11.: *quod semper aequum et bonum est*). Od dôb rímskeho práva je právo spájané so spravodlivosťou ako najvyšším príkazom morálky. S tým súvisí ďalší etický odkaz rímskeho práva Ulpiana: čestne žiť, nikomu neškodiť, každému dávať, čo mu patrí (*Inst. 1, 2, 3, D. 1, 1, 10, 1: honest vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere*). Napokon hodno spomenúť ešte rímskeho filozofa Cicera, ktorého odkaz, že základom spravodlivosti je čestnosť (*fundamentum est iustitiae fides*), má plnú platnosť aj v dnešnej dobe.

Obsah pojmu občianske, resp. súkromné právo sa v súčasnosti chápe v dvojakom význame. Jednak je to súhrn právnych noriem, ktoré sú súčasťou nášho právneho poriadku (právo v objektívnom zmysle) a jednak ako oprávnenie subjektu (osoby) správať sa určitým spôsobom (právo v subjektívnom zmysle). V druhom prípade možno hovoriť o subjektívnom práve, ktoré sa môže v oblasti súkromného práva realizovať rôznorodým spôsobom pri zachovaní princípu: všetko je dovolené, s výnimkou toho, čo je zákonom zakázané. Rozdiel medzi objektívnym a subjektívnym právom

známy slovenský civilista Š. Luby lapidárne vysvetľuje takto: objektívne právo je pravidlom, kým subjektívne právo je oprávnením alebo povinnosťou danou týmto pravidlom.

Slovo *ius* možno chápať v subjektívnom zmysle ako právo správať sa určitým spôsobom, resp. právo požadovať očakávané správanie od niekoho iného a súčasne ako objektívnym právom vymedzená možnosť sa uvedeným spôsobom správať. Tento náhľad sa uplatňuje v celom európskom kontinentálnom súkromnom práve, nevynímajúc ani slovenské súkromné právo. Nemecké *Recht*, francúzske *droit*, ruské *право* či talianske *diritto* sa chápu ako objektívne a súčasne ako subjektívne právo. Výnimku predstavuje iba anglické *common law*, ktoré proti sebe stavia *law* ako objektívne právo a *right* ako oprávnenie, t. j. subjektívne právo správať sa určitým spôsobom.

Súkromné právo a občianske právo sa na európskom kontinente prevažne považujú za synonymá toho istého pojmu. Pojem *ius privatum* bol síce známy už v rímskom práve, ale k jeho osamostatneniu ako právneho odvetvia došlo až v 16. storočí, keď sa súkromné právo začalo vyhraňovať voči verejnému právu (*ius publicum*). Termín „občianske právo“ je jednak reminiscenciou na „*ius civile*“ rímskeho práva a jednak dôsledkom vplyvu princípu občianskej rovnosti presadzovanej v súkromnom práve pod vplyvom buržoázných revolúcií na prelome 18. a 19. storočia. Naposledy uvedené našlo výraz aj v prvých kódexoch súkromného práva, ktoré do svojho názvu pojali pojem „občiansky“ (*Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch*, *Code civil*). Pojem civilné právo sa začalo používať v širších súvislostiach až v dôsledku toho, že sa rozhodovanie súkromnoprávných sporov zverilo v druhej polovici 19. storočia civilným sporovým poriadkom.

Odlíšny právny vývoj ako európske kontinentálne právo sledujúce anglosaské právo chápe pojem *civil law* v inom význame. V anglickom a americkom práve sa jazykový význam tohto slova chápe trojakým spôsobom. V prvom rade sa tento pojem stotožňuje s justiniánskym rímskym právom, v druhom rade sa tento pojem traktuje ako právny poriadok štátov, ktoré vyrástli na základoch dedičstva rímskeho práva (*civil law jurisdictions*) a až v treťom význame *civil law* znamená súkromné právo (ako synonymum slova *private law*), pretože právna dogmatika v týchto štátoch dnes nevytvorila pojem „občianske právo“ v našom ponímaní.

V súvislosti s občianskym právom vzniká otázka, či možno tento pojem zamieňať s pojmom súkromné právo, resp. v akom vzťahu sú tieto právne pojmy. Pojem „súkromné právo“ je tradičným pojmom slovenského právneho poriadku. Na Slovensku ho používala (na rozdiel od českého práva) doktrína a právna prax až do r. 1950, keď v dôsledku socialistickej ideológie začal prevládať názor o potrebe rozvíjať socialisticke právne vzťahy. Česko-slovenská právna veda po r. 1950 odmietla pojem súkromné právo ako celok a namiesto toho začala budovať podľa sovietskeho vzoru tzv. socialisticke občianske právo, ktoré sa začalo ostro vyhraňovať voči súkromnému právu tým, že:

- odmietla tradičné inštitúty slovenského súkromného práva, prezentované najmä v dielach Š. Lubyho,
- oslabila samotné jadro súkromného práva zjednodušením a zostručením občianskoprávnej úpravy v novom civilnom kódexe (1950),
- dovtedy platné súkromné právo rozparcelovala do viacerých samostatných právnych odvetví (hospodárske právo, rodinné právo, pracovné právo, pozemkové právo, právo duševného vlastníctva) a
- vytvorila popri Občianskom zákonníku samostatné a rovnocenné kódexy (Hospodársky zákonník, Zákon o rodine, Zákonník práce), ktoré boli často voči nemu v konkurenčnom postavení.

Napriek tomu, že socialistický právny poriadok sa snažil celkom vykoreniť pojem súkromné právo, paradoxne bol pojem „súkromné“ socialistickým zákonodarcom ponechaný v názve zákona č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom.

Vyššie uvedený právny vývoj zasahuje aj do súčasného právneho poriadku, a to napriek tomu, že doktrínou bol akceptovaný návrat k tradičnému súkromnému právu a deklarované dominantné postavenie občianskeho práva v rámci neho. Stačí poukázať na to, že Občiansky zákonník z r. 1964 sa po novelizácii v r. 1991 prevažne vrátil ku koncepcii civilného kódexu z r. 1950 a na to, že zrušený Hospodársky zákonník a Zákonník medzinárodného obchodu bol nahradený novým Obchodným zákonníkom, ktorý v oblasti záväzkového práva vytvoril paralelnú štruktúru k záväzkovému právu zatknutému v Občianskom zákonníku.

Východiskom pre hľadanie miesta a úlohy občianskeho práva a osobitne Občianskeho zákonníka v súčasnom právnom poriadku je doktrínou uznané rozdelenie práva na verejné a súkromné.

Vzhľadom na to, že „súkromným právom je všetko, čo nie je verejným právom“, treba so zreteľom na právny vývoj na Slovensku po r. 1950 dať občianskemu právu nový obsah a zmysel a nájsť mu adekvátne miesto v súčasnom právnom poriadku. Východiskom týchto úvah je postavenie Občianskeho zákonníka pri úprave občianskoprávných vzťahov, ktoré sú užším pojmom ako súkromnoprávne vzťahy. Občianske právo predstavuje základ súkromného práva, presnejšie formulované, občianske právo tvorí všeobecnú časť súkromného práva. Tento názor potvrdzuje aj legislatívna prax, keď Občiansky zákonník sám deklaruje svoju subsidiárnu rolu (§ 1 ods. 3) a rovnako sa viaceré súkromnoprávne zákony (zákoníky) odvolávajú na podpornú aplikáciu Občianskeho zákonníka (pozri § 1 ods. 2 OBZ, § 110 ZR a § 1 ods. 4 ZP). Prioritnou úlohou právnej vedy a zákonodarstva v súčasných pomeroch demokratickej spoločnosti je preto posilniť postavenie Občianskeho zákonníka ako základného súkromnoprávneho predpisu a prinavrátiť Občianskemu zákonníku postavenie základného prameňa všeobecného súkromného práva.

Občiansky zákonník je za ústavou druhým najdôležitejším zákonom v každom demokratickom právnom štáte. Občiansky zákonník okrem úpravy občianskoprávných vzťahov zakotvuje právny status a postavenie občana (fyzickej osoby) v štáte a spoločnosti, najmä jeho subjektívne práva a povinnosti. Medzi ne patrí najmä právo na ochranu svojej osobnosti a majetkových (vecných) práv. Ide o absolútne práva, ktoré smerujú voči komukoľvek. Na základe občianskoprávných noriem môže občan vstupovať do záväzkových (relatívnych) vzťahov s inými subjektmi súkromného práva. Predmetom týchto záväzkových vzťahov môže byť čokoľvek (veci, práva, iné majetkové hodnoty), s výnimkou nositeľa subjektívnych práv a povinností, t. j. človeka a jednotlivých zložiek jeho osobnosti.

Občiansky zákonník nemožno chápať iba ako súhrn právnych noriem, najmä ak sa samotný zákonník dovoľáva aplikácie zásad slušnosti a morálky (pozri § 3 ods. 1 OZ). Občiansky zákonník je okrem toho právnickým dielom, ktorého duch je ovplyvnený a pretkávaný základnými ideovými hodnotami spoločnosti (tzv. generálne klauzuly) a právnymi princípmi, ku ktorým sa ľudstvo dopracovalo v priebehu svojho historického vývoja. Aplikácia a výklad práva je bez poznania týchto princípov nemožná alebo prinajmenšom sťažená. Tieto princípy alebo hodnotové otázky súkromného práva však nemožno vysvetliť bez toho, aby sme náš platný právny poriadok nekonfrontovali s inými právnymi poriadkami, v ktorých sa uvedené ideály a princípy formovali po celé stáročia bez toho, aby sa z ideologických dôvodov museli meniť či dokonca deformovať.

Občiansky zákonník v platnom znení je výsledkom právneho vývoja, ktorý sa tu formoval od 60. rokov minulého storočia a bol zásadným spôsobom ovplyvnený známymi udalosťami z r. 1989. Občiansky zákonník nevznikol teda ako výsledok právnej kontinuity, ako je to obvyklé vo vyspelých demokraciách, ale je výrazne ovplyvnený pomermi, ktoré v našom geopolitickom priestore nastali od 50. rokov minulého storočia. Preto je našou povinnosťou poukázať nielen na doterajší právny vývoj súkromného práva na našom území, ale aj na základné zásady (princípy), ktoré ovládajú občianskoprávnu úpravu od nepamäti.

Obsah výkladu

I. Občiansky zákonník ako základný kódex súkromného práva II. Stručné dejiny súkromného práva na Slovensku III. Systematika súkromného práva IV. Prameň občianskeho práva V. Základné zásady súkromného práva 1. Zásada rovnosti subjektov súkromného práva 2. Zásada autonómie vôle a zmluvnej voľnosti 3. Zásada: bdelym patria práva 4. Zásada istoty právnych vzťahov	5. Zásada ochrany vlastníckeho práva 6. Zásada dobrej viery 7. Zásada nemo plus iuris ... 8. Zásada neminem laedere 9. Zásada zákazu zneužívať subjektívne práva 10. Zásada dobrých mravov 11. Zásada prevencie 12. Zásada ochrany slabšieho VI. Generálne klauzuly Občianskeho zákonníka VII. Aplikácia noriem občianskeho práva VIII. Výklad noriem súkromného práva

I. Občiansky zákonník ako základný kódex súkromného práva

Právo platné na území SR sa člení na právo verejné a právo súkromné. Toto delenie má svoj pôvod v rímskom práve (*Ulpianus: Publicus ius est quod ad statum rei Romanae spectat, privatum quod ad singulorum utilitatem, D. 1, 1, 1, 2*) a na Slovensku sa uplatňovalo pod vplyvom uhorského obyčajového práva do konca 40. rokov 20. storočia. Š. Werbőczy vo svojom známom diele *Opus tripartitum* (1516), ktoré tvorilo základný prameň uhorského obyčajového práva, uvádza: „*Quoddam enim est jus publicum, quoddam vero privatum...*“.

Socialistické právo, ktoré u nás platilo v r. 1948 až 1989, neuznávalo pod vplyvom marxistického učenia o štáte a práve tézu o členení práva na právo verejné a súkromné. Dokonca pojem „súkromné právo“, ktorý sa dovtedy používal ako synonymum pre civilné právo, vypadol celkom z nášho právnického slovníka. Diela nášho veľkého civilistu Š. Lubyho (1910 – 1976), ktoré sa týkali základov súkromného práva, upadli na dlhý čas do zabudnutia. Dielo skazy bolo dovŕšené „rozporciovaním“ civilného práva na veľké množstvo nových právnych odvetví (hospodárske právo, rodinné právo, pozemkové právo atď.).

Po r. 1991 bola deklarovaná snaha o obnovenie právneho stavu platného pred r. 1948 bez toho, aby bol bezprávný stav, ktorý na Slovensku platil viac ako 50 rokov, podrobený zásadnejšej kritike. Súkromnoprávne vzťahy a verejnoprávne vzťahy sa v súčasnosti veľmi zjednodušene rozlišujú predovšetkým podľa toho, či rozhodovanie o právnom spore podlieha súdnej jurisdikcii alebo nie. Tie, ktoré podliehajú jurisdikcii súdov, sa potom považujú za súkromnoprávne vzťahy.

V r. 1991 mal byť Občiansky zákonník ako základný kódex súkromného práva zásadným spôsobom reformovaný. Táto reforma bola len polovičná; neznamenala návrat k súkromnému právu platnému pred komunistickým prevratom. Zákomom č. 509/1991 Zb. sa zákonodarca vrátil iba k právne- mu stavu, ktorý tu platil po r. 1950. Tento návrat bol však iba čiastočný a mnohé právne inštitúty, ktoré poznal náš právny poriadok pred r. 1950, stále absentujú, resp. ich úprava je nedostatočná či deformovaná. Právnicki, ktorí študovali právo pred r. 1950, dnes už prakticky nežijú.

Ak sa vecné právo považuje za „srdce“ súkromného práva, práve jeho úprava nie je u nás vyhovujúca ako po systematickej, tak aj obsahovej stránke. Treba poukázať na to, že právna úprava vlastnickeho práva je veľmi stručná, chýba úprava práva stavby a inštitút služobností a reálnych bremien je od r. 1982 zlúčený a obsahovo zúžený do veľmi stručnej úpravy vecných bremien. Chýba podrobnejšia úprava tzv. neobchodného záložného práva a najmä hypotekárneho záložného práva a pod. Zatiaľ čo náš Občiansky zákonník venuje úprave vecných práv celkom cca 60 paragrafov, nemecký BGB ich má sedemkrát viac. Pritom ide prakticky o rovnorodú právnu materiu.

V bývalom režime bolo podstatným spôsobom oklieštené aj obligačné právo. Deformácia už aj tak zúženého rozsahu zmluvného práva po r. 1950 bola dovedená do dôsledkov vydaním Občianskeho zákonníka č. 40/1964 Zb., ktorý zrušil dovtedajší systém záväzkového práva a nahradil zmluvný systém jednotlivými druhmi služieb, v ktorom zohrával štátny dodávateľ tovarov a služieb dominantné postavenie. Hoci v r. 1991 bol do platného Občianskeho zákonníka opätovne inkorporovaný systém zmlúv z Občianskeho zákonníka č. 141/1950 Zb., mnohé zmluvné typy existujú len na papieri (napr. zmluva o dôchodku). Dnešná generácia právnikov nepozná také klasické zmluvné typy, akými sú napr. zaopatrovacia zmluva, nepravidelná úschova, výmenková zmluva, výprosa, árendálna zmluva atď.

Deformácii sa nevyhlo ani dedičské právo, ktorého úprava z r. 1964 pretrvala do dnešných dní. Dedičské právo vychádzalo v bývalom režime z toho, že namiesto majetkového aspektu má preferovať rodinné väzby medzi porúčiteľom a jeho dedičmi, pričom jeho posledná vôľa sa pripúšťala iba v zúženom rozsahu. Z toho dôvodu naše dedičské právo neuznáva darovanie pre prípad smrti, dedičskú zmluvu medzi manželmi, voľné nakladanie s celým majetkom pre prípad smrti a tiež zakazuje viazať závet na akékoľvek podmienky tak, ako je to vo všetkých okolitých krajinách bežné a prípustné.

Namiesto snahy obnoviť demokratický právny poriadok, ktorý je dedičstvom rímskoprávnej kultúry, a do istej miery aj právnu kontinuitu a inštitúty, ktoré sa osvedčili v historickom vývoji a dokázali svoju nemennosť, sme často svedkami experimentov a snáh o implementáciu právnych inštitútov z právnych kultúr, ktoré sú nám cudzie. Takisto možno registrovať snahu o zmenu osvedčenej

a konštantnej právnickej terminológii novými termínmi na „objednávku“ jazykovedcov. Opomína sa pritom skutočnosť, že právny jazyk je konzervatívny (takmer nemenný od čias rímskeho práva) a v právnom štáte nemá a nesmie podliehať „módnym trendom“.

Napriek uvedenej kritike možno poukázať na to, že od začiatku 90. rokov minulého storočia badať na Slovensku snahu postupne rozvíjať súkromné právo. Táto snaha má však mnohé úskalía. Musí sa vyrovnávať so značnou partikulárnosťou súkromného práva, ktorú sme zdedili z predchádzajúceho režimu. To prirodzene sťažuje práce aj na obnove tradičného súkromného práva a jeho rekodifikácii.

Občiansky zákonník z r. 1964 aj napriek uvedenému predstavuje základný právny predpis súkromného práva. V tomto kódexe je zakotvená komplexná právna úprava, ktorá sa týka všetkých účastníkov právnych vzťahov, najmä pokiaľ ide o vlastníctvo, spôsob jeho nadobudnutia, ďalšie vecné práva, právne úkony a predpoklady ich platnosti, zmluvy a ďalšie majetkové vzťahy, bez ohľadu na to, či ide o fyzické osoby, právnické osoby alebo štát. Okrem toho Občiansky zákonník upravuje tiež typické občianskoprávne vzťahy, akými sú napr. dedenie, zodpovednosť za škodu, problematika bezdôvodného obohatenia a pod.

Hoci boli postupne prijaté ďalšie kódexy, ktoré podrobnejšie upravujú čiastkové odvetvia súkromného práva (Obchodný zákonník, Zákonník práce a Zákon o rodine), zostal Občiansky zákonník aj pre tieto odvetvia základným subsidiárnym predpisom, normy ktorého sa uplatnia v prípade absencie osobitnej úpravy. Niektoré všeobecné ustanovenia Občianskeho zákonníka (napr. pravidiel pre počítanie času) nachádzajú svoje miesto aj vo verejnom práve. Náprotivkom Občianskeho zákonníka v procesnom práve sú predpisy upravujúce súdne konania (Civilný sporový poriadok, Civilný mimosporový poriadok, Správny súdny poriadok).

II. Stručné dejiny súkromného práva na Slovensku

Na Slovensku platilo až do r. 1950 obyčajové uhorské súkromné právo, ktoré sa prispôbovalo potrebám moderných výrobných vzťahov a podmienkam rozvoja priemyslu a obchodu prostredníctvom právotvornej súdnej praxe. Tento právny systém možno prirovnať – pokiaľ ide o formu – k právu, ktoré aj v súčasnosti platí v štátoch, ktoré sa vyhlí kodifikáciám súkromného práva. Ide o štáty angloamerickej právnej kultúry, v ktorých je súkromné právo tvorené na základe súdnych precedensov (*case law*). Medzi tieto štáty patrí najmä USA (s výnimkou štátu Louisiana), Kanada (s výnimkou štátu Québec) a Veľká Británia. Uhorské súkromné právo však z veľkej časti vychádzalo – na rozdiel od *common law* – z rímskeho práva a obsahovalo rovnaké právne inštitúty ako nemecké, rakúske či francúzske právo. Okrem toho bolo ovplyvnené kanonickým právom, ktoré tiež sčasti vychádzalo z rímskeho práva (malo veľký vplyv na formovanie rodinného, manželského a dedičského práva) a tradičným feudálnym (šľachtickým) právom, spočívajúcim na osobných privilégiách. Dôležitú úlohu v uhorskom práve zohrávali tiež zákony (najmä v oblasti rodinného, dedičského a obchodného práva), ktoré významným spôsobom prispeli k modernizácii uhorského právneho poriadku.

Uhorské obyčajové právo sa ako zväčša nepísané právo zakladalo na právnych obyčajoch, ktoré boli obsiahnuté v súkromných zbierkach (*Tripartitum* od Š. Werböczyho, *Corpus Iuris Hungarici* od M. Szentiványiho), ktoré predstavovali základy nekodifikovaného partikulárneho feudálneho práva. Tieto zbierky boli vedeckou, nie oficiálnou kodifikáciou. Nikdy neboli schválené zákonodarným orgánom, nemali teda povahu normatívneho právneho aktu, avšak stali sa súčasťou judikatúry (rozhodnutí Kúrie – najvyššieho súdu v Uhorsku) ako jednej zo základných prameňov uhorského súkromného práva.

Právna veda sa do začiatku 19. storočia orientovala na komentovanie uhorského obyčajového práva obsiahnutého najmä v *Tripartitum opus iuris consuetudinarii inclyti Regni Hungariae partiumque adnexarum* (známe sú napr. diela I. Husztyho: *Jurisprudentia practica seu commentarius novus in jus Hungaricum*. Trnava, 1766, *Disquisitio, qua origines feudorum et juris feudalis non alias nisi Hunnicas esse probatur*. Lipsko, 1772). Koncom 18. storočia prenikli do uhorského súkromného práva myšlienky prirodzenoprávnej školy, najmä pod vplyvom diela K. A. Martiniho (1726 – 1800) *De lege naturali positiones* (Viedeň, 1767). Na začiatku 19. storočia sa rukopis prirodzenoprávnej náuky prejavil v prvej veľkej učebnici súkromného práva od E. Kelemeny (*Institutiones Juris Privati Hungarici*, 4 zväzky, Buda, Trattner, 1814). Pod vplyvom prác ďalšieho významného

predstaviteľa prirodzenoprávnej školy Ch. Wolffa (1679 – 1754) boli publikované diela P. Szlemenicsa: *Elementa juris hungarici civilis privati* I. II. (Bratislava, 1819), I. Franka: *Specimen elaborandum institutionum juris civilis hungarici* (Košice, 1820) a *Principia juris civilis hungarici* I. II. zv. (Pešť, 1828 – 29) a E. Georcha: *Jus patrium... a quodam veterano juris professori donatum* I.-III. zv. (Bratislava, 1817). Po porážke buržoáznej revolúcie v r. 1848 bolo v Uhorsku naoktrojované rakúske súkromné právo, ktoré si spolu so Všeobecným občianskym zákonníkom (ABGB z r. 1811), ako vrcholným dielom prirodzenoprávnej školy udržalo rozhodujúci vplyv až do Judexkuriálnej konferencie (1861), ktorá znamenala návrat k pôvodným hodnotám uhorského práva. V druhej polovici 19. storočia sa právna veda začala orientovať smerom na nemecké právo a najmä na prvé kodifikácie súkromného práva, ktoré boli ovplyvnené nemeckou pandektnou náukou (zúrišský občiansky zákonník a saský občiansky zákonník). Na výsledky bádania nemeckej pandektnej školy nadviazali významné práce z oblasti súkromného práva od takých autorov ako boli G. Wenzel, M. Herczegh, I. Zlinszky, G. Schwarz, B. Grossschmid, K. Szladits a ďalší. O ich diela sa opierala slovenská náuka súkromného práva v medzivojnovom období.

Okrem názorov doktríny bolo súkromné právo v druhej polovici 19. storočia naďalej silne ovplyvňované písaným rakúskym právom. Z rakúskeho práva bol prevzatý napr. pozemnoknižný poriadok z r. 1855, banský zákon z r. 1854 a zmenkový poriadok z r. 1850. Samotný rakúsky ABGB priamo platil na území Slovenska od r. 1852 až do r. 1861 (keď po Judexkuriálnej konferencii začalo opäť platiť uhorské obyčajové právo). Okrem toho boli prijaté nové osobitné zákony (zákon o závetoch a podobných právnych úkonoch pre prípad smrti z r. 1876, zákon o poručníctve z r. 1877, zákon o manželstve z r. 1894, a predovšetkým Obchodný zákonník, zák. čl. XXXVII/1875). Doktrinálne názory a spolu s nimi aj súdna prax boli na začiatku 20. storočia ovplyvnené najmä nemeckým (BGB z r. 1896) a švajčiarskym civilným kódexom (ZGB z r. 1907).

Pokiaľ ide o kodifikáciu súkromného práva, už na základe zák. čl. XV/1848 bolo Uhorskému snehu uložené vypracovať nový občiansky zákonník. Tento zámer však bol v dôsledku porevolučných udalostí zmarený. Kodifikačné práce boli obnovené až po rakúsko-uhorskom vyrovnaní v r. 1869. Avšak až v r. 1900 bola pripravená prvá ucelená osnova návrhu nového občianskeho zákonníka a v r. 1913 druhá, parlamentným výborom prepracovaná verzia tohto návrhu. Pri príprave uvedených návrhov sa vychádzalo predovšetkým zo saského (1865) a zúrišského (1854 – 1856) občianskeho zákonníka a neskôr z pripravovaného nového nemeckého občianskeho zákonníka. Oba uvedené návrhy postihol osud Tripartita: nenadobudli síce právnu záväznosť, ale pre súdy sa stali významným prameňom obyčajového práva.

Na základe zákona č. 11/1918 Zb. (tzv. recepčná norma) bola po vzniku ČSR zachovaná právna kontinuita s dovtedajšou rakúsko-uhorskou monarchiou; na Slovensku naďalej platil uhorský právny poriadok, čo spôsobovalo nemalé problémy, keďže existovali značné rozdiely medzi rakúskym a uhorským právnym systémom. Práce na rekodifikácii civilného kódexu boli obnovené až v 30. rokoch 20. storočia, keď nový občiansky zákonník mal byť vybudovaný na základoch rakúskeho ABGB, ktorý platil na území Čiech a Moravy až do r. 1950. Finálna osnova tohto návrhu z r. 1937 nebola pre vojnové udalosti (1938 – 1945) schválená a po 28. 2. 1948 sa tento návrh stal definitívne bezpredmetným.

Slovenskí právnici mohli pred r. 1950 vychádzať vo svojej praxi z uhorskej zbierky súdnych rozhodnutí (PHT) a československej zbierky súdnych rozhodnutí (Vážný), učebníc súkromného práva (napr. Zlinszky, Szladits, Raffay, Kolosváry) a doktrinálnych názorov právnej vedy. Po vzniku ČSR bolo právo platné na území SR ovplyvňované rakúskym súkromným právom. Prvou a základnou monografiou súkromného práva v slovenskom jazyku bolo dielo V. Fajnora a A. Zátureckého *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi* z r. 1924, ktoré vychádzalo z diela K. Szladitsa „*A magyar magánjog vázlatá*“ (3. vyd. Budapest, 1917). Na to nadväzovali diela Š. Lubyho (*Slovenské všeobecné súkromné právo*, I. zv., Bratislava 1941 a *Základy všeobecného súkromného práva*, Bratislava 1944). Snahy o vytvorenie samostatného a moderného súkromného práva na Slovensku boli po februárových udalostiach r. 1948 na dlhú dobu zmareny.

Rozdelenie práva na verejné a súkromné právo bolo pod vplyvom marxistického učenia o štáte a práve na Slovensku vydaním Občianskeho zákonníka č. 141/1950 Zb. zrušené. Nadobudnutím

účinnosti tohto zákona (1. 1. 1951) došlo po 30 rokoch k unifikácii súkromného práva na celom území Česko-Slovenska a bol odstránený právny dualizmus, ktorý tu nastal po r. 1918. Občiansky zákonník z r. 1950 je v podstate čiastočne modifikovanou replikou rakúskeho Všeobecného občianskeho zákonníka (ABGB) z r. 1811 a platil na celom území vtedajšej ČSR. Čo je však podstatné, táto unifikácia mala i tienistú stránku: do súkromného práva podľa sovietskeho vzoru vstúpila maxistsko-leninská ideológia. Občiansky zákonník z r. 1950 bol napriek tomu ešte relatívne kvalitný, čiastočne komercializovaný, aj keď už vychádzal z tzv. užšej koncepcie občianskeho práva. Hlavnými deformáciami tohto zákonníka bolo zúžené poňatie veci v právnom zmysle, rozlišovanie medzi viacerými druhmi vlastníctva a opustenie zásady *superficies solo cedit*. Právna úprava vecných práv bola podstatne zúžená, bola nastolená nerovnosť vlastníckych práv a vlastnícke práva k nehnuteľnostiam sa prestali zapisovať do pozemkovej knihy (Lazar, J.: Über die Entwicklung des slowakischen Privatrechts. In: ZEUP, 2013, č. 4, s. 2012 a 2013). Ideologickým vplyvom bolo okrem vecných práv a rodinného práva najviac zasiahnuté dedičské právo. Celkové zjednotenie úpravy súkromného práva slúžilo politickým a hospodárskym pomerom, ktoré nastali na území Slovenska po r. 1948.

Úpadok občianskeho práva dosiahol svoj vrchol prijatím nového Občianskeho zákonníka, ktorý bol publikovaný pod č. 40/1964 Zb. Tento kódex znamenal úplný odklon od rímskoprávnej terminológie a klasických súkromnoprávných kódexov, a to nielen systematikou, pojmovým aparátom, ale aj značne redukovaným obsahom (podľa príkazu vtedajších politických špičiek nesmel obsahovať viac ako 500 paragrafov).

Snahou tvorcov nového Občianskeho zákonníka bola úplná eliminácia vecných práv a ich nahradenie takými inštitútmi, ako sú „bezpodielové spoluvlastníctvo manželov“, „osobné užívanie“, „obmedzenie prevodu nehnuteľností.“ Z Občianskeho zákonníka boli vypustené také klasické inštitúty, ako sú napr. relatívna neplatnosť právneho úkonu, držba, vydržanie, služobnosti, susedské práva, reálne bremená, záložné právo a pod. Závazky boli premenované na „služby“ so značne deformovaným obsahom. Inštitút bezdôvodného obohatenia bol premenovaný na „neoprávnený majetkový prospech“. K takémuto zásadnému odklonu od princípov súkromného práva nedošlo v žiadnom inom štáte socialistického tábora (ani v bývalom Sovietskom zväze), kde predtým platil klasický systém súkromného práva (snáď len s výnimkou NDR). V tomto zdeformovanom právnom prostredí vyrástlo niekoľko generácií právnikov.

Vzhľadom na to, že Občiansky zákonník mal mať čisto spotrebiteľský charakter, museli sa ostatné právne vzťahy upraviť v samostatných kódexoch. Z toho dôvodu bol po veľkých teoretických sporoch vydaný samostatný Hospodársky zákonník (č. 109/1964 Zb.) a Zákonník medzinárodného obchodu (č. 101/1963 Zb.). Osobitne v prijatí Hospodárskeho zákonníka a v akceptovaní hospodárskeho práva ako samostatného právneho odvetvia v socialistickom ponímaní ako nástroja direktívneho riadenia treba vidieť zásadný odklon aj od vtedy všeobecne uplatňovaných princípov kodifikácie majetkových vzťahov i od štandardu v rámci vtedajších socialistických štátov strednej a východnej Európy.

Už začiatkom 70. rokov minulého storočia sa ukázalo, že koncepcia Občianskeho zákonníka z r. 1964 bola dlhodobo neudržateľná. Čoskoro boli prijaté jeho novely, z ktorých najdôležitejšia bola prijatá zákonom č. 131/1982 Zb. Táto do občianskeho práva prinavrátila aspoň tie základné inštitúty súkromného práva, ktoré zrušil Občiansky zákonník z r. 1964 a o ktorých si tvorcovia Občianskeho zákonníka mysleli, že sú kapitalistickým prežitkom (vydržanie, vecné bremená, susedské práva).

Po zmene politických pomerov v r. 1989 sa otvorili možnosti pre radikálnejšiu zmenu zákona č. 40/1964 Zb. Tá bola vykonaná doteraz najrozsiahlejšou novelou Občianskeho zákonníka, zákonom č. 509/1991 Zb. Malo ísť o legislatívne provizórium, ktoré malo platiť niekoľko rokov. Preto sa na začiatku 90. rokov začali práce na novom Občianskom zákonníku, ktoré neboli dodnes zavŕšené prijatím nového zákona.

Novela Občianskeho zákonníka vykonaná zákonom č. 509/1991 Zb. nebola celkom dôsledná a znamenala vlastne čiastočný návrat ku koncepcii Občianskeho zákonníka z r. 1950 (obrazne možno teda povedať, že platný Občiansky zákonník je „krížencom“ občianskych kódexov z r. 1950

a 1964). Pod ideologickým nánosom prechádzajúceho tzv. socialistického občianskeho práva zostali najmä vecné práva (to napriek tomu, že v r. 2002 došlo k reforme záložného práva) a dedičské právo. Platný Občiansky zákonník zotráva pri zostručnenej úprave vecných práv, ktorá v dôsledku svojej kogentnej povahy a princípu *numerus clausus* neumožňuje ich plnú realizáciu (iba pre porovnanie: zatiaľ čo Občiansky zákonník upravuje držbu v troch paragrafoch, český civilný kódex z r. 2012 ich má osem). Právna úprava dedičského práva v Občianskom zákonníku je výslovne namierená proti autonómii vôle poručiťa (nepozná úpravu odkazu, dedičskej zmluvy, zakazuje spoločný závet manželov, darovanie pre prípad smrti sankcionuje neplatnosťou a zvätcovi zakazuje akýmkoľvek spôsobom dávať príkazy či podmienky závetnému dedičovi). K celkovej konsolidácii súkromného práva nedošlo teda ani po r. 1991. A takisto po veľkej novele Občianskeho zákonníka z r. 1991 zostalo súkromné právo roztrieštené v samostatných kódexoch.

V r. 1991 došlo k zrušeniu Hospodárskeho zákonníka a Zákonníka medzinárodného obchodu a ich nahradeniu novým Obchodným zákonníkom (zákon č. 513/1991 Zb.), ktorý sa týka len právnych vzťahov medzi podnikateľmi. Došlo k čiastočnému vzájomnému prepojeniu Občianskeho zákonníka s Obchodným zákonníkom. Napriek tomu sú niektoré rovnaké právne inštitúty v nich upravené často rozdielnym spôsobom, pričom tieto rozdiely nie sú zdôvodniteľné osobitosťami podnikateľských vzťahov (napr. rozdielnou úpravou dĺžky premlčacích dôb, odchýlnym režimom náhrady škody, rozdielnym spôsobom výpovede zmlúv atď.).

Občiansky zákonník zostal po novelizácii vykonanej v r. 1991 základom úpravy všetkých občianskoprávných predpisov a vzhľadom na jeho nové postavenie, význam a úlohy ako všeobecného právneho predpisu upravujúceho základné inštitúty súkromného práva, základným právnym predpisom (kódexom) slovenského súkromného práva. Na rozdiel od veľkých európskych civilných kódexov (rakúsky ABGB, nemecký BGB, francúzsky Code civil) neobsahuje Občiansky zákonník, okrem úpravy obchodných záväzkových vzťahov (Obchodný zákonník z r. 1991), ani úpravu rodinného práva (zákon o rodine z r. 1963 a 2005), individuálneho pracovného práva (Zákonník práce z r. 1965 a 2001), spolčovacieho práva (zákon o združovaní občanov z r. 1990), nadačného práva (zákon o nadáciách z r. 2002) a ani úpravu zverenectiev (trustov), ktorých vznik dnešný právny poriadok neumožňuje.

Po vzniku SR 1. 1. 1993 bol Občiansky zákonník veľmi často novelizovaný. Príčinou niektorých novelizácií bol nepochybne vplyv smerníc EÚ (ES), obsah ktorých - pokiaľ sa týkal súkromného práva - musela SR prevziať do svojho právneho poriadku ešte pred vstupom do EÚ (1. 5. 2004). Niektoré transpozície boli však vykonané nedôsledne a museli sa zopakovať (to sa týka najmä spotrebiteľských zmlúv - § 52 a nasl. OZ). Ani súčasný stav nie je v tomto smere optimálny. Mnohé novelizácie boli vykonané nesystémovo, možno povedať až politicky účelovo. Právne prostredie, v ktorom je súdne dotváranie medzier v zákone nahrádzané kazuistickými zmenami zákonov, nepraje zásadnej rekodifikácii občianskeho práva.

Občiansky zákonník si aj napriek výrazným legislatívnym zmenám v r. 1991 zachoval charakter základného súkromnoprávneho kódexu. Vyplýva to z toho, že taký základný inštitút súkromného práva, akým je vlastnícke (vecné) právo, je rámcovo upravený len v Občianskom zákonníku (napr. Obchodný zákonník takúto úpravu nemá). To sa ďalej týka aj právnej úpravy subjektov súkromného práva, ich zastupovania, dedičského práva, práva zodpovednosti za škodu, bezdôvodného obohateňa a pod. Bez týchto inštitútov sa nemožno zaobiť ani pri aplikácii ďalších právnych noriem.

Na Slovensku sa dlhodobo diskutuje o potrebe rekodifikácie občianskeho práva. Bolo zriadených niekoľko rekodifikačných komisií, ktorých činnosť nebola doteraz úspešne zavŕšená. O zásadnú reformu „zdedeného“ tzv. socialistického občianskeho práva sa pokúšajú aj ďalšie štáty strednej a východnej Európy, ktoré prešli rovnakým politickým vývojom ako Slovensko. Snaha o návrat k pôvodným hodnotám národného práva a tradíciám európskeho kontinentálneho práva núti zákonodarcov v týchto štátoch vrátiť sa pred obdobie, keď u nich nastal úpadok súkromného práva. Slovensko bez historickej právnej pamäte lavíruje medzi stále platným česko-slovenským Občianskym zákonníkom, ktorý sa v r. 1991 vrátil v čase späť do r. 1950, novým českým občianskym právom a niektorými parciálnymi legislatívnymi riešeniami, ktorú sú nastolované pod rúškom tzv. europeizácie občianskeho práva. Pre obmedzenú jazykovú výbavu niektorých predkladateľov sa z času na

čas navrhuje implementácia vybraných inštitútov z angloamerického právneho prostredia, ignorujúc tak mentálnu podstatu európskeho kontinentálneho právneho poriadku. Prostredníctvom „salámovej metódy“ sa na úkor riešenia všeobecných hodnotových otázok pomerne často presadzuje riešenie marginálnych právnych problémov, ktoré možno vykonať jednoduchou zmenou (novelizáciou) zákona. Žiadna zásadnejšia diskusia o reforme slovenského súkromného práva a o jeho ideovom a hodnotovom zameraní na stránkach odbornej tlače zatiaľ na Slovensku neprebehla. Medzitým sa právnické elity v Česku a Maďarsku chopili historickej príležitosti a uvedomujúc si zodpovednosť za budúce generácie sa vracajú k národnému charakteru svojho súkromného práva a základným hodnotám európskej právnej kultúry. Úsilie o právnu kontinuitu s právnym poriadkom pred obdobia, keď začala demontáž ich demokratického právneho poriadku je v týchto štátoch evidentné. Snahy o vyrovnanie sa s diskontinuitou vývoja súkromného práva v rámci rekodifikačných prác sú na Slovensku zahalené rúskom tajomstvom. Vari Slováci nemali pred r. 1950 svoje národné súkromné právo? Túto otázku si položil aj náš významný civilista Š. Luby vo svojom diele *Základy všeobecného súkromného práva* (1944), v ktorom traktuje charakter slovenského práva v dvojzmysle: etnologickom a štátnom. Pokiaľ ide o národný charakter právneho poriadku, ktorý na Slovensku platil do r. 1948, Luby doslova píše: „... národné právo slovenské v zmysle formálnom nevzniklo výhradne tvorbou tohto národa a nikdy nežilo ako právny poriadok tohto národa. Zato je však národným právom slovenským v zmysle materiálnom, lebo slovenský národ bol materiálne jeho spoluvytvorcom a dnes dokonca hlavným činiteľom jeho udržiavania a budovania; toto právo je jeho kultúrnym majetkom, spoluvytvoreným a spolunadobudnutým v dlhom spoložití národov bývalého Uhorska. Tým skôr je toto právo slovenským, že jeho vývin začínal zo základov čisto slovenských, z prvotného právneho poriadku, ktorý Slováci mali v čase slovenských kniežat a kráľov; v neskorších dobách bolo zase Slovensko strediskom vývinu najmä súkromného práva, ba počas obsadenia Uhier Turkami bolo nielen jeho útočisko, ale miestom jeho najkrajšieho rozkvetu. Najlepšie právne pamiatky vznikli na Slovensku a medzi poprednými právnikmi boli vo veľkom počte Slováci.“ Uvedené myšlienky sa stali pre nás inšpiráciou, aby sme do výkladu jednotlivých inštitútov súkromného práva zaradili nielen ich právny vývoj od dôb rímskeho práva, ich úpravu vo veľkých právnych systémoch, ale predovšetkým ich úpravu pred r. 1948, aby sme aspoň takýmto spôsobom naplnili historický odkaz Š. Lubyho.

III. Systematika súkromného práva

Rozdelenie matérie súkromného práva do ucelených a logicky nadväzujúcich a súvisiacich celkov je výsledkom niekoľko tisícročného právneho vývoja, ktorého základy položila klasická grécka filozofia (Aristoteles, Platon), sprostredkované pôsobením filozofa Cicerona rímske právo súkromné (Gaius) a napokon mravenčia práca glosátorov (Irnerius, Bulgarus, Martinus, Accursius) a komentátorov (napr. Bartolus, Baldus), ktorí rozsiahly kompilát rímskeho práva – *Corpus Iuris Civilis* nielen spracovali (okomentovali), ale aj systematicky usporiadali. Predsa však zárodoky logicky usporiadaného systému súkromného práva, ako ho poznajú súčasné generácie právnikov, položila právna veda v dobách humanizmu a renesancie, a to najmä prostredníctvom diel S. von Pufendorfa (*Elementorum iurisprudentiae universalis*, 1660) a J. Domata (*Lois civiles dans leur ordre naturel*, 1697), v ktorých bola matéria súkromného práva usporiadaná do geometricky a logicky usporiadaného systému (na spojitost' medzi geometrickým a právnym systémom poukázal už v 17. storočí veľký nemecký matematik a filozof G. W. Leibnitz). Následné rozdelenie súkromného práva na všeobecnú a osobitnú časť sa najmä pod vplyvom klasickej nemeckej filozofie (Hegel, Kant) stalo v európskom práve prevládajúce a v nemecky hovoriacich krajinách dosiahlo svoj vrchol v diele C. F. von Savignyho (1779 – 1861) „Systém súčasného rímskeho práva“ (1840 – 1849), v ktorom klasické inštitúty rímskeho práva našli svoje definitívne systematické usporiadanie.

Súčasnú súkromné právo sa skladá z niekoľkých častí, ktoré možno rozdeliť do troch základných skupín:

- a) všeobecné súkromné právo (základným prameňom je Občiansky zákonník č. 40/1964 Zb. v znení neskorších predpisov),
- b) osobitné súkromné právo, ktoré platí pre osobitnú skupinu subjektov alebo pre osobitné právne vzťahy (patrí sem obchodné právo – základným prameňom je Obchodný zákonník č. 513/1991

Zb. v znení neskorších predpisov, pracovné právo – základným prameňom je Zákonník práce č. 311/2001 Z. z. v znení neskorších predpisov, a rodinné právo – Zákon o rodine č. 36/2005 Z. z., právo duševného vlastníctva a zmenkové a šekové právo – zákon č. 191/1950 Zb.),

c) medzinárodné právo súkromné (základným prameňom práva je zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom č. 97/1963 Zb. v znení neskorších predpisov).

Všeobecnosť občianskeho práva sa vo vzťahu k ostatným odvetviám súkromného práva prejavuje v podpornej pôsobnosti Občianskeho zákonníka vo vzťahu k nim. Podporná pôsobnosť znamená, že všade tam, kde nie je osobitná úprava pre riešenie čiastkového právneho problému, sa použije podporne (subsidiárne) občianskoprávna úprava zakotvená v Občianskom zákonníku (pozri § 1 ods. 2 OBZ, § 110 ZR a § 1 ods. 4 ZP). Podporná pôsobnosť Občianskeho zákonníka sa týka aj osobitných občianskoprávných predpisov, ktoré neobsahujú odkaz na podporné použitie Občianskeho zákonníka (zákon č. 116/1990 Zb. o nájme a podnájme nebytových priestorov v znení neskorších predpisov, zákon č. 504/2003 Z. z. o nájme poľnohospodárskych pozemkov, poľnohospodárskeho podniku a lesných pozemkov).

Občianske právo, ktoré predstavuje všeobecnú časť súkromného práva, vychádza z pandektného členenia matérie súkromného práva (všeobecná časť, záväzkové právo, vecné práva, dedičské právo a rodinné právo), ktoré pod vplyvom učenia G. Huga (1764 – 1844) zaviedol nemecký pandektista G. A. Heise (1778 – 1851) (Heise, A.: Grundriss eines Systems des gemeinen Civilrechts zum Behuf von Pandecten-Vorlesungen. 3. vyd. Heidelberg: Mohr und Zimmer, 1807). Uvedené členenie matérie súkromného bolo prevzaté pandektnou vedou (historickou právnou školou), ktorá ovládala právne myslenie na európskom kontinente po celé 19. storočie.

Všeobecnou akceptáciou vyššie uvedeného rozdelenia matérie súkromného práva bolo definitívne odmietnuté tripartitné rozdelenie súkromného práva na osobné práva (*personae*), vecné práva (*res*) a procesné právo (*actiones*), ktoré zaviedol ešte rímsky právnik Gaius [„*Omne (autem) ius, quo utimur, vel ad personas pertinet vel ad res vel ad actiones*“; *Gaius I, 8; Inst. I, 2, 12*]]. Gaiova tematika stihla ešte ovplyvniť vnútorné členenie prvých civilných kódexov. Zatiaľ čo francúzsky Code civil (1804) v 3. knihe spojil zmluvy a vecné práva do spoločnej úpravy: „*Des différentes manières dont on acquiert la propriété*“, rakúsky ABGB (1811) upravuje pohľadávky ako osobné vecné práva (*persönliche Sachenrechte*), ktoré stoja oproti reálnym vecným právam (*dinglichen Sachenrechten*). Rakúsky ABGB sa okrem úvodných ustanovení člení na osobné práva (vrátane rodinného práva), vecné práva (vecné práva v užšom slova zmysle, dedičské právo a osobné vecné práva, t. j. záväzky) a spoločné ustanovenia. Pravda, procesné právo už ani jeden z kódexov neprevzal do svojej úpravy.

Uvedené trojrozdelenie právnej matérie súkromného práva (*de personis, de rebus, de actionibus*) pretrvávalo v uhorskom práve od dôb Werböczyho Tripartita až do r. 1863, kedy po Judexkuriálnej konferencii (1861) vyšla prvá učebnica súkromného práva od G. Wenzela (*A magyar és erdélyi magánjog rendszere, zv. I. a II.*, Buda, 1863), ktorý sa priklonil k pandektnému rozdeleniu matérie súkromného práva na všeobecnú časť, vecné práva, dedičské a záväzkové právo. Slovenské súkromné právo do tohto výpočtu zaraďovalo aj rodinné právo (medzi záväzkové a dedičské právo), pričom toto rozdelenie matérie súkromného práva pretrvalo v slovenskej právnej spisbe až do r. 1950 (Fajnor, V., Záturecký, A.: *Nástin súkromného práva platného na Slovensku a Podkarpatskej Rusi*. Bratislava: Nákladom právnickej jednoty, 1924, s. 2, Luby, Š.: *Základy všeobecného súkromného práva*. Bratislava: Kníhznica obchodnej školy, 1944, s. 19).

Nemecký BGB (1896) vychádza pri vnútornom členení občianskeho práva z učenia C. F. Savignyho (1779 – 1861), ktorý zaviedol túto systematicku civilného kódexu: všeobecná časť (osoby), záväzkové právo, vecné práva, rodinné právo a dedičské právo. Zaradenie záväzkového práva za všeobecnú časť civilného kódexu, ktoré bolo zdôvodnené prednostným postavením osôb pred vecami, bolo neskôr vehementne kritizované (Menger, A.: *Das Bürgerliche Recht und die besitzlose Volksklassen. Eine Kritik des Entwurfs eines Bürgerlichen Gesetzbuches für das Deutsche Reich*. Tübingen: Verlag H. Laupp, 1890).

Uvedenú systematicku nemeckého BGB sleduje prevažná časť novších občianskych zákonníkov s tým rozdielom, že niektoré majú všeobecnú časť (napr. český OZ z r. 2012, holandský BW z r. 1991,

ruský GK z r. 1996, Code civil štátu Québec z r. 1991) a iné ju nemajú (napr. rumunský Codul civil z r. 2009 a maďarský PTK z r. 2011). Závazkové právo sa tiež už zvyčajne zaraďuje ako posledná hlava občianskeho zákonníka.

Vyššie uvedenému členeniu súkromného práva čiastočne zodpovedá aj systematika Občianskeho zákonníka z r. 1964. Súkromné právo sa obvykle člení na tieto časti:

- a) všeobecná časť,
- b) subjekty práva,
- c) vecné práva,
- d) dedičské právo a
- e) záväzkové právo.

Ad a) Všeobecná časť občianskeho práva predstavuje vstupnú bránu do súkromného práva. Preto všeobecná časť Občianskeho zákonníka sa považuje za všeobecné súkromné právo, ktoré subsidiárne pôsobí na všetky súčasti osobitného súkromného práva (obchodné právo, rodinné právo, právo duševného vlastníctva, právo cenných papierov v atď.). Vo všeobecnej časti Občiansky zákonník ďalej upravuje právne skutočnosti, ktorými sú právne úkony, plynutie času a osobitne aj premlčanie a vymedzenie základných pojmov. Občiansky zákonník v tejto časti paradoxne upravuje aj vymedzenie subjektov (§ 7 až § 21), ďalej zastúpenie (§ 22 až § 33b) a časť záväzkového práva (pozri § 43 až § 51), čo by malo byť predmetom úpravy iných častí zákona.

Ad b) Občiansky zákonník vymedzuje subjekty (osoby) občianskeho (súkromného) práva (fyzické osoby a právnické osoby) a právne formy ich zastúpenia vo svojej prvej (všeobecnej) časti, čo nie je v súlade so všeobecne uznávanou systematikou súkromného práva. Do tejto časti patrí podľa správnosti tiež právna úprava zastupovania (pozri § 22 až § 33b OZ), ochrana osobnosti (pozri § 11 až § 16 OZ) a rodinné právo, ktorého právna úprava je v SR včlenená do Zákona o rodine č. 36/2005 Z. z. Ustanovenia Občianskeho zákonníka o osobách predstavujú súčasť jeho všeobecnej časti.

Ad c) Vecné práva patria medzi novšie súčasti súkromného práva. Napriek tomu, že už v rímskom práve bolo známe tripartitné rozčlenenie súkromného práva na osoby (*personae*), veci (*res*) a žaloby (*actiones*) a bol známy inštitút držby (*possessio*) a ďalších vecných práv, samotný pojem „vecné právo“ (*Sachenrecht*) vznikol v nemeckom právnom prostredí až koncom 18. storočia. Inštitút vecných práv, ako ho poznáme dnes, je dielom nemeckej pandektnej vedy. Pod vplyvom toho sa medzi vecné práva zaraďujú najmä vlastnícke právo (pozri § 123 až 151 OZ), držba (§ 129 OZ) a vecné práva k cudzím veciam, a to menovite záložné právo, vecné bremená a zádržné právo (pozri § 151a až 151v OZ).

Ad d) Dedičské právo je tradičným inštitútom súkromného práva, známym od čias rímskeho práva. Dedičské právo inštitucionálne vychádza z rímskeho práva (zaradenie dedičov do dedičských skupín, parentálny systém a inštitút závetu), ale obsahovo je značne ovplyvnené obyčajovým právom (pokrvný charakter príbuzenstva, dedičské právo detí narodených v manželstve a mino neho, dedičské právo manželky poručiteľa). Súčasné dedičské právo je mixom týchto rôznorodých vplyvov. V Občianskom zákonníku je komplexne upravené v jeho siedmej časti (§ 460 až 487).

Ad e) Záväzkové (obligačné) právo je tiež tradičným inštitútom majúcim pôvod v rímskom práve. V súčasnom období ide o najdynamickejšie sa rozvíjajúcu časť súkromného práva (stačí poukázať na spotrebiteľské zmluvy). Právna úprava záväzkového práva sa nachádza vo viacerých súkromnoprávných predpisoch (napr. Obchodný zákonník, Autorský zákon, zákon o cenných papieroch). V samotnom Občianskom zákonníku je materiál obligačného práva nesystematicky rozhádzaná, čo spôsobuje určité problémy pri jeho interpretácii. Zmluvné právo je upravené jednak vo všeobecnej (prvej) časti Občianskeho zákonníka (pozri § 43 až § 51) a v jeho ôsmej časti (pozri § 488 až § 683) a právna úprava mimozmluvnej zodpovednosti za škodu a za bezdôvodné obohatenie je zakotvená v šiestej časti zákonníka (§ 415 až § 459). Medzi všeobecné ustanovenia Občianskeho zákonníka o záväzkovom práve (§ 488 až § 587) sa mali zahrnúť aj ustanovenia, ktoré sa týkajú právnej úpravy zmlúv (pozri § 43 až § 51 OZ).

Rodinné právo historicky vzniklo v lone súkromného práva a v úzkej súvislosti s ním. Preto i prvé kodifikácie civilného práva zahrnuli do svojej úpravy materiál rodinnoprávných vzťahov (porovnaj § 44 a nasl. ABGB, čl. 144 a nasl. CC). Túto koncepciu nasledujú aj ostatné civilné kódexy (porovnaj

čl. 79 a nasl. CCI, čl. 42 a nasl. CoC, § 1297 a nasl. BGB, čl. 90 a nasl. ZGB, čl. 365 a nasl. QOZ). Všetky novšie kodifikácie v stredoeurópskych štátoch prevzali rodinné právo do svojej právnej úpravy (§ 655 a nasl. COZ, § 4:1 a nasl. PTK). V tomto trende sa uberali aj doterajšie návrhy na rekodifikáciu občianskeho zákonníka na Slovensku. Napokon aj v pôvodnom slovenskom súkromnom práve sa rodinné právo považovalo za jeho prirodzenú súčasť. Tento názor neakceptovala tzv. socialistická právna veda, ktorá rodinné právo už pred r. 1950 navrhovala kodifikovať samostatne (zákon č. 265/1949 Zb.). Rodinné právo síce *de lege lata* netvorí súčasť Občianskeho zákonníka, avšak v súčasnosti platný Zákon o rodine (zákon č. 36/2005 Z. z.) predstavuje osobitnú časť nášho súkromného práva. K tomu treba uviesť, že rodinné právo je úzko previazané s občianskym právom, pretože upravuje nielen práva blízke osobnostným právam (rodičovské práva, vzťahy medzi manželmi), zastúpenie (opatrovníctvo, poručníctvo), ale aj majetkové práva (výživné medzi členmi rodiny).

Obchodné právo, ktoré predstavuje novšiu súčasť súkromného práva, prešlo samostatným vývojom. Vplyvný nemecký ekonóm M. Weber (1864 – 1920) poznamenáva, že napriek liberálnemu charakteru malo rímske právo iba okrajový vplyv na proces vzniku obchodného práva. Obchodné právo je produktom kapitalistickej spoločnosti. Také inštitúty moderného práva ako sú obligácie, akcie, zmenky, obchodné spoločnosti, hypotéka či priame zastúpenie (prokúra) sú výdobytkami obchodného práva, ktorého zárodky vznikali až v 17. a 18. storočí najprv v dôsledku rozvoja obchodu a neskôr aj priemyslu. Ako prvú kodifikáciu obchodného práva možno hodnotiť *Ordonnance du commerce* (tzv. *Code Savary*) z r. 1673, ktorý sa stal predlohou pre samostatnú kodifikáciu obchodného práva na celom svete. Francúzsky *Code civil* sa už pripravoval paralelne s *Code de commerce* (1807). V nadväznosti na to bolo celé 19. storočie storočím kodifikácií obchodného práva (podľa nemeckého ADHGB z r. 1861 bol v Uhorsku prijatý aj *Obchodný zákonník*, zák. čl. XXXVII/1875). Po r. 1950 obchodné právo ako tzv. buržoázne právne odvetvie na Slovensku zaniklo a bolo vzkriesené až po r. 1989 vydaním *Obchodného zákonníka* (č. 513/1991 Zb.), ktorý upravuje z vyššie uvedených oblastí súkromného práva len právne postavenie obchodných spoločností a družstiev a záväzkové právo (všeobecnú časť záväzkového práva a jednotlivé typy obchodných zmlúv).

Od začiatku 20. storočia v európskej právnej kultúre badať snahy o legislatívne zjednotenie matérie občianskeho a obchodného práva. Hovoríme o monistickej koncepcii, ktorá sleduje zahrnutie občianskoprávnej a obchodnej právnej matérie do jedného civilného kódexu. Pravda, táto myšlienka nie je nová. Jednotný kódex (*code unique*) bol prijatý už v 19. storočí v niektorých talianskych mestských štátoch (1820 – Parma, 1851 – Modena). V súčasnosti sa ako vzorový príklad monistickej koncepcie uvádza Švajčiarsko, kde došlo k oddelenej kodifikácii občianskeho zákonníka (ZGB z r. 1907) a obligáčného zákona (OR z r. 1911). Zákon o obligáčnom práve (*Obligationenrecht*) pojal právnu úpravu civilných a obchodných záväzkov (čl. 1 až 551 OR), úpravu obchodných spoločností (čl. 552 až 926 OR) a úpravu cenných papierov (čl. 965 až 1155 OR). Monistickú koncepciu nasledoval civilný kódex provincie Quebec (1991) a holandský *Burgerlijk Wetboek* (1992). Novšie kodifikácie v štátoch strednej Európy zvolili osobitné legislatívne riešenia. Zatiaľ čo napr. maďarský PTK (2013) zahrnul úpravu obchodných záväzkov a obchodných spoločností do jedného zákona, nový český občiansky zákonník (2012) zahrnul iba úpravu obchodných záväzkov a právnu úpravu obchodných korporácií zveril osobitnému zákonu.

Civilné procesné právo nie je súčasťou súkromného práva. Prevažne sa považuje za právny prostriedok, prostredníctvom ktorého možno vynútiť splnenie subjektívneho práva (pôvodná socialistická náuka považovala vzťah občianskeho práva a civilného procesu za vzťah obsahu a formy). Treba však povedať, že v rímskom práve sa hmotné a procesné právo považovalo za súčasť jednotného súkromného práva. Subjektívne právo bolo totiž v rímskom práve spojené so žalobou (*actio*). Platila zásada, že tam, kde nebol prípustný *actio*, tam nebol ani nárok, ani žalobné právo. To sa zmenilo až pod vplyvom učenia komentátora H. Donellusa, ktorý odmietol názor, že *actio* treba stotožňovať s procesným právom (Stein, P.: *Roman law in european history*. Cambridge: University press, 1999, s. 81). Samostatné civilné procesné právo vznikalo až v druhej polovici 19. storočia, teda oveľa neskôr ako prvé civilné kódexy (na území Slovenska bol prvý procesný poriadok prijatý ako zák. čl. LIV/1868 a neskôr podľa nemeckého vzoru bol prijatý nový procesný poriadok ako zák. čl. I/1911). K definitívnej emancipácii súkromného a procesného práva došlo až pod vplyvom diela

B. Windscheida „Die actio des römischen Civilrechts vom Standpunkte des heutigen Rechts“ (Düsseldorf 1856). Windscheid geniálne urobil deliacu čiaru medzi občianskoprávnym nárokom a žalobou. Civilný proces považuje súčasná doktrína už za súčasť verejného, nie súkromného práva.

IV. Pramene občianskeho práva

Prameňmi slovenského občianskeho práva ako práva písaného (*lex scripta*) sú právne normy, ktoré sú vyjadrené vo forme právnych predpisov. Takýmto právnym predpisom je aj Občiansky zákonník. Prameňom práva podľa panujúcej doktríny na Slovensku nie sú morálne normy ani právna obyčaj či miestna zvyklosť.

Právna obyčaj sú pravidlá správania, ktoré sa považujú hodné nasledovania, pretože väčšina spoločnosti sa nimi riadi. Na to, či obyčaj môže byť záväzná, sú dva názory. Podľa prvého názoru sa právna obyčaj alebo právne zvyklosti môžu stať prameňom práva iba vtedy, ak sa na ne právne normy výslovne odvolávajú (M. von Rümelin). Podľa tejto teórie základom rešpektovania právnej obyčaje je vôľa zákonodarcu (*Gestattungstheorie*). Podľa druhého názoru, ktorý je vo svete prevládajúci, sa právna obyčaj stáva prameňom práva tým, že súdna prax ju rešpektuje pri svojom rozhodovaní (O. Bülow). Právna obyčaj alebo zvyklosti v tomto ponímaní môžu predstavovať významný zdroj interpretácie právnych noriem (porovnaj § 3 ods. 1 OZ).

Názor, že prameňom práva nie sú v SR tzv. právne obyčaje sa v našom právnom poriadku trajúce od r. 1950, pričom pôvod tohto názoru, s ktorým sa možno stretnúť v každej učebnici občianskeho práva od r. 1950, pramení v ustanovení § 10 ABGB. Podľa neho sa na zvyklosť (obyčaj) prihliada iba v prípadoch, v ktorých sa na ne zákon výslovne odvoláva. Týmto bola v r. 1950 zásadne odmietnutá doktrína presadzovaná v slovenskom súkromnom práve od vydania Tripartita (1516), že „obyčajové právo predstavuje súhrn noriem, ktoré sa vytvorili v právotvornej činnosti príslušníkov národa a fakticky sa používajú bez toho, aby vznikli z určitého písaného právneho prameňa“ (Tripartitum tit. 10 § 1 a § 7).

Vyššie uvedené nemožno povedať o obchodných zvyklostiach, ktoré sú dokonca v obchodnom práve priamym prameňom práva, pretože na ich použitie Obchodný zákonník výslovne odkazuje (§ 1 OBZ). V oblasti občianskeho práva možno zvyklostiam priznať právnu záväznosť tiež, ak na ne v súvislosti s konkrétnym právnym vzťahom odkazuje zákon (porovnaj § 748 OZ). Osobitný význam majú *miestne zvyklosti*, ktoré sú v súkromnom práve dôležité napr. pre stanovenie režimu na hraniciach dvoch susediacich pozemkov. Podľa § 141 Občianskeho zákonníka č. 141/1950 Zb. platilo, že o medziach, plotoch, múroch a podobných rozhradách sa predpokladá, že sú susedom spoločné rovnakým dielom, ak nie je zo zreteľných znakov alebo iných pomôcok alebo so zreteľom na miestne zvyklosti možné usúdiť inak. Aj dnes platí zásada, že ak je obsah alebo rozsah vecného bremena pochybný, rozhoduje miestna zvyklosť a ak jej niet, predpokladá sa, že obťažovaný je zaviazaný skôr na menej než na viac (pozri § 171 Občianskeho zákonníka č. 141/1950 Zb.).

So zvyklostami súvisí aj obvyklosť správania sa subjektov súkromného práva, ktorá je mierkou pre hodnotenie správania sa subjektu v konkrétnej situácii. Občiansky zákonník na obvyklosť správania sa často odkazuje (pozri § 40 ods. 3, § 433 ods. 2, § 484, § 499, § 591, § 615, § 661 ods. 1, § 664, § 679 ods. 1, § 749 ods. 1). V niektorých ustanoveniach zase odkazuje Občiansky zákonník na obvyklosť výšky odplaty v konkrétnom záväzkovom právnom vzťahu (pozri § 618, § 671 ods. 1, § 729 ods. 2 a § 730 ods. 1 a § 779).

Základným prameňom občianskeho práva sú zákony a iné všeobecne záväzné právne predpisy, ktoré sú publikované v Zbierke zákonov a majú charakter právnej normy. Právne normy majú rôznu právnu silu. Najvyššiu úroveň predstavujú zákony, a to ústavné zákony (pozri napr. ústavný zákon č. 460/1992 Zb. Ústava SR v znení neskorších predpisov), medzinárodné zmluvy, ktoré majú prednosť pred zákonom (pozri čl. 7 Ústavy SR) a jednoduché zákony (základným prameňom občianskeho práva je Občiansky zákonník, zákon č. 40/1964 Zb. v znení neskorších predpisov). Na roveň jednoduchých zákonov možno zaradiť i medzinárodnú zmluvu so silou zákona.

Na základe zákona a v jeho medziach možno vydávať *odvodené právne predpisy*, ktoré sa nazývajú podzákonné alebo vykonávacie predpisy. Patrí k nim nariadenie vlády (napr. nariadenie vlády SR č. 87/1995 Z. z., ktorým sa vykonávajú niektoré ustanovenia Občianskeho zákonníka) a právne predpisy vydávané ministerstvami, inými úradmi a orgánmi miestnej samosprávy (obce, mesta)

alebo samosprávnym krajom, ak sú na to splnomocnené zákonom (vyhláška, opatrenie, výnos, všeobecne záväzný nariadenie). Všeobecne záväzný charakter však nemajú interné predpisy (metodické pokyny, návody) ministerstiev a iných inštitúcií.

III. Podľa ustálenej právnej teórie a praxe sa metodické opatrenia a návody zaraďujú do kategórie vnútorných predpisov slúžiacich na konkretizáciu alebo výklad všeobecne záväzných predpisov vyššej právnej sily, t. j. najmä zákonov a vyhlášok, pri splnení požiadavky, že nevybočujú z medzí daných týmito všeobecne záväznými predpismi, t. j. že nemôžu byť v rozpore s týmito predpismi. Vzhľadom na to, že tieto predpisy vydáva orgán odvodzujúci túto právomoc zo svojho nadriadeného postavenia voči ostatným orgánom v rámci svojho rezortu, majú tieto predpisy charakter dopĺňujúcich interných predpisov bez všeobecne záväzného charakteru (*Ro NS ČR z 25. 9. 2007, sp. zn. 30 Cdo 3255/2006*).

Prameňom občianskeho práva nie sú smernice, inštrukcie a pokyny nadriadených orgánov adresované podriadeným orgánom, a to ani keď obsahujú výklad právnych predpisov a upravujú podrobnejšie ich používanie; ich záväznosť je obmedzená na podriadené orgány a nemajú všeobecnú záväznosť, ktorá je charakteristická pre právne predpisy.

Prameňom práva nie je *technická norma* (pozri § 5 zákona č. 264/1999 Z. z. o technických požiadavkách na výrobky a o posudzovaní zhody a o zmene a doplnení niektorých zákonov). Technická norma (STN) obsahuje pravidlá, usmernenia, charakteristiky alebo výsledky činností, ktoré sú zamerané na dosiahnutie ich najvhodnejšieho usporiadania v danej oblasti a pri všeobecnom a opakovanom použití.

Právne normy súkromného práva sú obsiahnuté aj v *medzinárodných zmluvách* uzavretých SR, ku ktorým SR pristúpila, pokiaľ sa stali súčasťou slovenského práva (pozri napr. Dohovor o ochrane ľudských práv a slobôd). Podľa čl. 7 ods. 5 Ústavy SR medzinárodné zmluvy o ľudských právach a základných slobodách, medzinárodné zmluvy, na ktorých vykonanie nie je potrebný zákon, a medzinárodné zmluvy, ktoré priamo zakladajú práva alebo povinnosti fyzických osôb alebo právnických osôb a ktoré boli ratifikované a vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom, *majú prednosť pred zákonmi*, t. j. pred Občianskym zákonníkom.

Súčasťou nášho právneho poriadku sa po vstupe SR do EÚ (1. 5. 2004) stalo tzv. *európske právo* (pozri k tomu výklad pri § 1 OZ), ktoré sa v našom právnom poriadku uplatňuje buď priamo (Zmluva o založení ES, nariadenia, smernice, ktoré majú priamu pôsobnosť, a rozhodnutia) alebo nepriamo prostredníctvom zákonov a iných opatrení, ktorými došlo k transponovaniu príslušných smerníc EÚ do nášho právneho poriadku. Vychádza sa tu z čl. 7 ods. 2 Ústavy SR. Podľa neho môže SR medzinárodnou zmluvou, ktorá bola ratifikovaná a vyhlásená spôsobom ustanoveným zákonom, alebo na základe takej zmluvy preniesť výkon časti svojich práv na Európske spoločenstvá a Európsku úniu. Právne záväzné akty Európskych spoločenstiev a Európskej únie majú prednosť pred zákonmi Slovenskej republiky. Prevzatie právne záväzných aktov, ktoré vyžadujú implementáciu, sa vykoná zákonom alebo nariadením vlády.

Právo EÚ ako celok je slovenský súd povinný prednostne aplikovať pred akýmkoľvek ustanovením vnútroštátneho práva (pozri čl. 7 ods. 2 a 5 Ústavy SR, Ro ESD vo veci van Gend Loos, sp. zn. C-26/62 a Flaminio Costa, sp. zn. C-6/64). Bezprostredná aplikovateľnosť sa pritom týka len nariadenia (čl. 249 Zmluvy o ES). V prípade smerníc ide o vertikálny priamy účinok (zakladajú práva jednotlivcov voči štátu) (pozri Ro ESD vo veci Flaminio Costa, sp. zn. C-6/64 a Simmenthal II, sp. zn. 106/77).

III. Nariadenia EÚ, ktoré umožňujú fakultatívne prijatie implementačných opatrení, majú so zreteľom na čl. 249 Zmluvy o ES (čl. 288 Zmluvy o fungovaní EÚ) priamy účinok a sú teda priamo uplatniteľné pred orgánmi členského štátu. Preto ani prípadné pochybenie členského štátu pri implementácii požadovaného opatrenia v riadnej dobe nemôže obmedziť nastúpenie priameho účinku európskeho nariadenia a ohroziť tak základné pravidlo vyžadujúce jednotnú účinnosť európskeho nariadenia v celej EÚ (*Ro NS ČR z 20. 8. 2012, sp. zn. 28 Cdo 2927/2010*).

Prameňom práva nie je *dôvodová správa* k zákonu (ani k Občianskemu zákonníku); môže byť len dôležitou pomôckou pri autentickom výklade právnej normy (prostredníctvom dôvodovej správy možno zistiť úmysel zákonodarcu vydávajúceho príslušnú právnu normu).

III. Dôvodová správa nie je prameňom práva, preto nemôže byť predmetom konania Ústavného súdu SR podľa čl. 125 Ústavy SR (pozn. konanie o súlade zákonov s ústavou) (*ZbUS 2/1998 - Na ÚS SR z 24. 2. 1998, sp. zn. PL. ÚS 17/1996*).

Otázkou je, či je *poznámka pod čiarou* (*glossa marginalis*) prameňom práva. Poznámky pod čiarou či vysvetlivky sa nepovažujú za záväznú časť právnej normy. Predstavujú iba legislatívnu pomôcku, ktorá napomáha adresátovi pri lepšej orientácii pri práci s právnym predpisom.

☒ Poznámky pod čiarou či vysvetlivky nie sú normatívnou, presnejšie záväznou súčasťou pravidla správania. Preto, rovnako ako iné časti právneho predpisu, ktorých poslaním je zlepšiť prehľadnosť predpisu a orientáciu v právnom poriadku (nadpis právneho predpisu, označenie častí, hláv, dielov, oddielov, paragrafov), sú iba legislatívnu pomôckou, ktorá nemôže byť záväzným pravidlom pre výklad právnych predpisov a stanovenie pravidiel správania. Pokiaľ právny predpis neholdá priamo stanoviť také pravidlo, musí odkázať na iný predpis alebo inú formu vyjadrenia pravidiel správania (obyčaj, zmluva, morálne pravidlá, cudzí právny predpis atď.) (Na ÚS ČR z 30. 11. 1999, sp. zn. II. ÚS 485/1998).

Prameňom občianskeho práva nie sú ani súdne rozhodnutia (judikatúra), a to ani rozhodnutia Najvyššieho súdu SR, ani Ústavného súdu SR. Rovnako nie je prameňom občianskeho práva ani vedecká právnická literatúra. *Judikatúra a doktrínálne názory právnej vedy pôsobia však na rozhodovanie súdov presvedčivosťou svojej argumentácie a sú dôležitou pomôckou pre výklad zákonov a iných právnych predpisov.*

Pokiaľ ide o záväznosť judikatúry (predovšetkým rozhodnutia Najvyššieho súdu SR) pre podriadené súdy, v rozhodovacej praxi slovenských súdov badať značne rezervovaný postoj k precedenčnému pôsobeniu judikatúry. Len zriedkakedy možno nájsť v rozhodnutí všeobecného súdu odvolávku na súdny judikát, ktorý už riešil skutkovo a právne rovnaký prípad, o akom sa v danom prípade rozhoduje, nehovoriac o ustálenej judikatúre, ktorá je obsiahnutá v zbierkach súdnych rozhodnutí. V praxi sa dokonca vyskytujú situácie, keď jeden senát Najvyššieho súdu SR nerešpektuje rozhodnutie iného senátu toho istého súdu v tej istej veci. Paradoxne aj v najvyššej súdnej inštancii rezonuje niekedy názor, že súd pri svojom rozhodovaní prihliada, a prípadne aj aplikuje súdny judikát či stanovisko len vtedy, ak dôjde k záveru, že sú v súlade so zákonom, avšak preň nie sú záväzné (pozri Ro NS SR, sp. zn. M Cdo 31/2001).

K uvedenému treba poznamenať, že nerešpektovanie konštantnej judikatúry a nerešpektovanie predchádzajúcich vlastných rozhodnutí najvyššou súdnou inštanciou môže byť porušením práva strany sporu (účastníka súdneho konania) na spravodlivý proces podľa čl. 6 ods. 1 Dohovoru, ako to konštatoval i ESLP. ESLP hodnotí rozpornosť judikatúry najvyššieho súdu takto:

☒ Rozdiely v súdnych rozhodnutiach sa prirodzene vyskytujú v každom súdnom systéme, ktorý je založený na existencii viacerých nižších súdov s územnou pôsobnosťou obmedzenou pre svoj región. Úlohou najvyššieho súdu je práve usmerňovať (regulovať) tieto protirečivé rozsudky (pozri Ro ESLP vo veci Zielinski, Pradal, Gonzales a ďalší v. Francúzsko, sťažnosť č. 24846/94 a 34165/96 až 34173/96, ods. 59, CEDH 1999-VII). Je potrebné skonštatovať, že v tomto prípade je zdrojom hlbokých a trvalých nekonzistencií označených navrhovateľom samotný najvyšší súd. Táto prax, ktorá sa vyvinula vo vnútri najvyššej súdnej authority v krajine, je sama osebe v rozpore s princípom právnej istoty, ktorý je zahrnutý v niekoľkých článkoch Dohovoru a tvorí jeden zo základných elementov právneho štátu (pozri, *mutatis mutandis*, Baranowski v. Poľsko, sťažnosť č. 28358/95, ods. 56, CEDH 2000-III). Najvyšší súd namiesto toho, aby stanovil rozhodujúcu interpretáciu zákona, sám sa stal zdrojom právnej neistoty, podkopávajúcej tak dôveru verejnosti v súdny systém (pozri, *mutatis mutandis*, Sovtransavto Holding v. Ukrajina, sťažnosť č. 48553/99, ods. 97, CEDH 2002-VII, a Păduraru v. Rumunsko, sťažnosť č. 63252/00, ods. 98; *a contrario*, Pérez Arias v. Španielsko, sťažnosť č. 32978/03, ods. 27, 28. 6. 2007). Súd svojou neurčitou v judikatúre pozbavil navrhovateľa možnosti uplatňovať svoje práva na základe zákona č. 309-2002, zatiaľ čo iným osobám nachádzajúcim sa v rovnakej situácii boli ich práva priznané. Ide teda o porušenie čl. 6 ods. 1 Dohovoru [Ro ESLP vo veci Beian v. Rumunsko (č. 1) zo 6. 12. 2007, sťažnosť č. 30658/05].

Na požiadavku konzistentnosti súdnych rozhodnutí v skutkovo a právne rovnakých veciach a predvídateľnosti súdnych rozhodnutí poukazuje i Ústavný súd SR. Podľa jeho názoru je diskriminačný taký postup, ktorý „rovnaké alebo analogické situácie rieši odchylným spôsobom, pričom ho nemožno objektívne a rozumne odôvodniť“ (pozri Na ÚS SR, sp. zn. II. ÚS 159/07, III. ÚS 328/05, IV. ÚS 88/07). Ústavný súd SR napr. v náleze sp. zn. IV. ÚS 14/07 výslovne uvádza: „K znakom právneho štátu a medzi jeho základné hodnoty patrí neoddeliteľne princíp právnej istoty [(čl. 1 ods. 1 ústavy), napr. PL. ÚS 36/1995], ktorého neopomenuteľným komponentom je predvídateľnosť práva. Súčasťou uvedeného princípu je tiež požiadavka, aby sa na určitú právne relevantnú otázku pri opakovaní v rovnakých podmienkach dala rovnaká odpoveď (napr. *mutatis mutandis* Na ÚS SR, sp. zn. I. ÚS 87/1993, PL. ÚS 16/1995 a II. ÚS 80/1999), teda to, že obdobné situácie musia byť právne posudzované rovnakým spôsobom. Za diskriminačný možno považovať i taký postup, ktorý rovnaké alebo analogické situácie rieši odchylným spôsobom, pričom ho nemožno objektívne a rozumne odôvodniť (*mutatis mutandis* Na ÚS SR, sp. zn. PL. ÚS 21/2000 a PL. ÚS 6/2004)“. Ústavný súd SR v náleze sp. zn. III. ÚS 192/2006 z 3. 11. 2006 konštatoval: „Podľa názoru ústavného súdu, ak súd rieši právnu otázku (tú istú alebo analogickú), ktorá už bola právoplatne vyriešená, podstatne odlišným spôsobom bez toho, aby sa argumentačne vyrovnal so skoršími súdnymi rozhodnutiami, nekoná

v súlade s princípom právnej istoty v zmysle čl. 1 ods. 1 ústavy a môže tým porušiť aj právo strany sporu (účastníka súdneho konania) na súdnu ochranu podľa čl. 46 ods. 1 ústavy“.

III. Diametrálne odlišná rozhodovacia činnosť všeobecného súdu o tej istej právnej otázke za rovnakej alebo analogickej skutkovej situácie, pokiaľ ju nemožno objektívne a rozumne odôvodniť, je ústavne neudržateľná (*mutatis mutandis* PL. ÚS 21/00, PL. ÚS 6/04, III. ÚS 328/05). Ak všeobecný súd rozhodol v záseade v identických veciach na základe analogických skutkových zistení s diametrálne odlišným výsledkom a svoj názorový posun primeraným spôsobom neodôvodnil, je jeho rozhodnutie v rozpore s ústavou chráneným princípom právnej istoty a porušuje právo na spravodlivé súdne konanie podľa čl. 46 ods. 1 Ústavy SR a čl. 6 ods. 1 Dohovoru (*Na ÚS SR z 29. 5. 2013, sp. zn. I. ÚS 564/2012*).

III. Súčasťou princípu právnej istoty vyplývajúceho z čl. 1 ods. 1 ústavy je požiadavka, aby sa na určitú právne relevantnú otázku pri opakovaní v rovnakých podmienkach dala rovnaká odpoveď. Ak všeobecný súd rozhodne v obdobných veciach odlišným alebo protichodným spôsobom, bez zdôvodnenia odlišného stanoviska prijatého v takejto obdobnej veci, poruší základné právo na súdnu ochranu podľa čl. 46 ods. 1 ústavy, ako aj jeho práva na spravodlivé súdne konanie podľa čl. 6 ods. 1 Dohovoru (*Na ÚS SR z 15. 6. 2016, č. k. II. ÚS 19/2016-40*).

III. Rozhodnutím odvolacieho súdu, ktoré má po právnej stránke zásadný význam [§ 239 ods. 2 písm. a) OSP; v SR § 421 CSP], je také rozhodnutie, v ktorom odvolací súd rieši právnu otázku významnú nielen pre rozhodnutie danej konkrétnej veci. Súčasne však musí ísť o otázku dosiaľ neriešenú jednotne v rozhodovacej praxi vyšších súdov alebo v stanovisku najvyššieho súdu či konečne v rozhodnutí nižšieho súdu, ktoré bolo akceptované vyššími súdmi a publikované v zbierke súdnych rozhodnutí (R a Rc) za účelom zjednotenia judikatúry. Za otázku zásadného právneho významu nemožno naopak považovať takú otázku, ktorá bola v napadnutom rozhodnutí riešená v súlade s konformnou súdnou praxou (*Uz NS ČR z 29. 10. 1996, sp. zn. 2 Cdon 911/1996*).

Ak sudca prihladne pri svojom rozhodovaní na judikáty, ktoré sa týkajú daného prípadu, mal by mať na zreteli, že ich ustálenosť a platnosť závisia od vývoja, ktorý je odrazom daného spoločenského a právneho prostredia. Zmena judikatúry nie je vylúčená a je vždy namieste, ak súd dospeje k záveru o tom, že doteraz aplikovaná interpretačná alternatíva nie je správna, to znamená, že je menej presvedčivá než iné ponúkajúce sa spôsoby výkladu a že doterajšiu interpretáciu nemožno presvedčivo obhajovať aj pri zohľadnení hodnoty právnej istoty a s ňou spojeného záujmu na stabilite právnych (a teda spoločenských) vzťahov. Ak sa však súd domnieva, že by bolo vhodné odchýliť sa od predchádzajúcej judikatúry a táto odchýlka má pre rozhodnutie v danej veci zásadný význam, musí toto svoje rozhodnutie podložiť dostatočnými argumentmi a zároveň uviesť v ústrety odlišným rozhodnutiam, prečo považuje názor v nich obsiahnutý za neudržateľný alebo právne chybný. Ak tak neurobí, môže porušiť právo sporu na spravodlivý proces (*Na ÚS ČR z 8. 11. 2016, sp. zn. II. ÚS 2571/16*).

V prípade neexistencie ustálenej judikatúry k danému prípadu nič nebráni súdu vstúpiť do formovania judikatúry a rozhodnúť v danej veci inak než v predchádzajúcich prípadoch vtedy, ak dôjde k opačnému záveru a presvedčivo vysvetlí, že jeho názor je ten správny. Ustálená judikatura sa rodí práve takýmto diškurzom medzi súdmi. Avšak takýto postup nevyhnutne vyžaduje, aby predchádzajúce rozhodnutia neboli ignorované, ale naopak, aby sa súd s nimi argumentačne vysporiadal (pozri *Na ÚS ČR z 14. 6. 2016, sp. zn. I. ÚS 3324/15*).

III. Povinnosť súdu prihliadať na judikaturu je odrazom práva účastníka byť vypočutý v konaní a záujmom verejnosti v demokratickej spoločnosti na poznání dôvodov súdneho rozhodnutia. Z odôvodnenia napadnutého rozsudku však nijako nevyplýva, že krajský súd vzal do úvahy a nadviazal na skorší rozsudok svojich kolegov. Doktrína pritom uvádza, že súd má poznať svoju vlastnú judikaturu, to znamená aj iných sudcov toho istého súdu. Skutočnosť, že sudcovia, prípadne senáty toho istého súdu rozhodujú rozdielne, narúša dôveru občanov v právo celkom mimoriadnym spôsobom. Súd musí zohľadniť túto judikaturu bez ohľadu na to, či sa jej strany samy dovolávajú (*Na ÚS ČR z 24. 11. 2016, sp. zn. II. ÚS 2588/16*).

Aplikácia domácej judikatúry musí byť v súlade s medzinárodnými záväzkami, ktoré prijala SR, najmä s Dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Slovenský sudca je taktiež povinný prihliadať na judikaturu EŠP a ESD a vychádzať z nej pri svojom rozhodovaní.

III. Ústavný súd považuje za potrebné sa vyjadriť k názoru odvolacieho súdu uvedeného vo vyjadrení k ústavnej sťažnosti, že musel postupovať podľa ustálenej a platnej judikatúry. Takejto argumentácii nemožno prisvedčiť, pretože sudca je podľa čl. 95 ods. 1 Ústavy ČR pri rozhodovaní viazaný iba zákonom. V prípade, že pri svojom rozhodovaní prihliada na judikaturu, mal by mať na zreteli, že jej ustálenosť a platnosť závisia od vývoja, ktorý je odrazom daných spoločenských a ústavnoprávnych podmienok. Aplikácia takejto judikatúry musí byť navyše v súlade s medzinárodnými záväzkami, ktoré ČR prijala, v danom prípade predovšetkým s Dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd (*SbUS zv. 6, č. 123, s. 386 - Na ÚS ČR z 21. 11. 1996, sp. zn. IV. ÚS 200/1996*).

Súdne rozhodnutia (judikáty) sú právne nezáväznou výkladovou pomôckou, ktorá je však sudca povinný poznať tak, ako je povinný poznať všetko, čo mu umožňuje s plnou znalosťou samostatne a správne vykladať a aplikovať zákony a iné právne predpisy. Len za týchto podmienok sa tiež môže plne uplatniť jeho nezávislosť pri rozhodovaní, ktorá nie je výsadou jeho osoby, ale zmyslom ktorej

je vytvoriť preňho predpoklady, aby mohol správne vyložiť a aplikovať zákon len na základe jeho hlbokej znalosti bez všetkých vonkajších vplyvov (pozri *R 1990, zošit č. 7 – 8, s. 310 ods. 3*).

■ Ak bol k určitej právnej otázke vyslovený právny názor v stanovisku Najvyššieho súdu SR, sú všetky sudy všeobecných súdov, vrátane samotného Najvyššieho súdu SR, povinné pri svojom rozhodovaní z neho vychádzať, lebo toto stanovisko je pre ne záväzné. Vyplýva to z postavenia Najvyššieho súdu SR, ktorý *ex lege* sleduje a vyhodnocuje právoplatné rozhodnutia súdov v občianskom súdnom konaní a na ich základe, v záujme jednotného rozhodovania súdov, zaujíma stanoviská k ich rozhodovacej činnosti vo veciach určitého druhu alebo charakteru, a tak predurčuje ich následný postup aj v iných obdobných veciach (uplatňuje sa záväznosť súdnej judikatúry *erga omnes*) (*Ro NS SR z 23. 11. 2006, sp. zn. 1 Cdo 185/2006*).

Judikatúra nemôže byť bez vývoja a nie je vylúčená, aby (a to aj pri nezmenenej právnej úprave) bola nielen doplnovaná o nové interpretačné závery, ale i menená. Každá zmena rozhodovacej súdnej praxe, najmä ak ide o prax najvyššej súdnej inštitúcie povolanej na zjednocovanie judikatúry nižších súdov, je však vo svojej podstate nežiaducim javom, pretože takouto zmenou je zjavne narušený jeden z princípov demokratického právneho štátu, a to *princíp predvídateľnosti súdneho rozhodovania*. To je prioritným dôvodom, prečo platná právna úprava predpisuje pre sudy najvyšších inštitúcií a aj ústavný súd osobitné a záväzné pravidlá prijímania rozhodnutí v situáciách, kedy má byť nimi prekonaná ich doterajšia judikatúra. Dokonca, aj keby takéto procedúry neboli pre uvedené prípady v pozitívnom práve zakotvené, nič by to nemenilo na povinnosti súdov pristupovať k zmene judikatúry nielen opatrne a zdržanlivo (t. j. výlučne v nevyhnutných prípadoch opodstatňujúcich prekročenie princípu predvídateľnosti), ale tiež s dôkladným odôvodnením takéhoto postupu; jeho súčasťou by nevyhnutne malo byť presvedčivé vysvetlenie toho, prečo bolo napriek očakávaniu rešpektu k doterajšej rozhodovacej praxi rozhodnuté inak (Na ÚS ČR z 12. 5. 2009, sp. zn. IV. ÚS 2170/2008).

■ Sudy majú povinnosť pristupovať k zmene judikatúry nielen opatrne a zdržanlivo (t. j. výlučne v nevyhnutných prípadoch oprávňujúcich prekročenie princípu predvídateľnosti), ale tiež s dôkladným odôvodnením takéhoto postupu, ktorého súčasťou musí byť nevyhnutne aj presvedčivé vysvetlenie toho, prečo, napriek očakávaniam rešpektu k doterajšej rozhodovacej praxi, bolo rozhodnuté inak.

Ak sa žalobca pri podaní žaloby neopieral o ustálenú súdnu interpretáciu relevantného práva, ale len o ojedinelé, v tej dobe excesívne rozhodnutia, pričom zmena judikatúry najvyššieho súdu, ku ktorej došlo v jeho prospech v priebehu konania o jeho žalobe, mala vo vzťahu k nemu iba charakter náhody, ktorú nijako nepredvída a ani sa o ňu nesnažil, potom za predpokladu priority hodnoty stálosti judikatúry, ktorú možno prelomiť iba za podmienky splnenia prísnych procedurálnych a materiálnych podmienok, nemožno vytknúť všeobecnému súdu, že by sa opomenutím obrátového rozhodnutia najvyššieho súdu excesívne odchyľil od (relevantným spôsobom a novo) založenej judikatúrnej praxe. Jeho rozhodnutie sa nevymyká zásade právneho štátu a ani nezasahuje do práva žalobcu na spravodlivý proces podľa čl. 36 ods. 1 Listiny základných práv a slobôd (*Na ÚS ČR z 9. 8. 2013, sp. zn. II. US 2234/10*).

■ Právna teória i súdna prax rozoznávajú dva základné typy záväznosti rozhodnutí najvyššieho súdu, a to záväznosť kasačnú (inštančnú, t. j. v tej istej veci) a záväznosť precedenčnú (judikatórnu); kým v prípade tzv. kasačnej záväznosti je súd nižšieho stupňa vždy povinný pri nezmenených skutkových a právnych okolnostiach veci bezvýhradne akceptovať právny názor najvyššieho súdu vyjadrený v zrušujúcom rozhodnutí, v prípade tzv. precedenčnej záväznosti existuje možnosť, aby všeobecný súd rôzneho stupňa (ne)reflektoval právne závery najvyššieho súdu tým, že v dobrej viere predostrie konkurujúce úvahy a začne s konkrétnym rozhodnutím najvyššieho súdu zmysluplný právny dialóg (porovnaj napr. *Uz NS SR z 21. 12. 2011, sp. zn. 2Cdo/155/2011*); v tomto prípade vo svojej podstate argumentačnej záväznosti sa môže súd nižšieho stupňa odkloniť od príslušného súdneho rozhodnutia (rozhodnutia) najvyššieho súdu za predpokladu predloženia kritickej konfrontácie jeho dôvodov, podľa ktorých sa nemohol v obdobnej skutkovej a právnej situácii s predmetným rozhodnutím stotožniť; tento prístup sa preto nepovažuje za porušenie princípu právnej istoty (*Uz KS v Banskej Bystrici zo 14. 5. 2014, sp. zn. 17Co/410/2014*).

Medzi základné princípy výkonu spravodlivosti patrí to, že odôvodnenie súdneho rozhodnutia korešponduje po právnej i skutkovej stránke s tým, čo je uvedené v jeho výroku. Rozhodnutie súdu musí byť za každých okolností presvedčivé.

■ Súčasťou obsahu základného práva na súdnu ochranu podľa čl. 46 ods. 1 ústavy je aj právo účastníka konania na náležité odôvodnenie súdneho rozhodnutia (napr. II. ÚS 209/04, III. ÚS 95/06, III. ÚS 206/07), t. j. na také odôvodnenie, ktoré jasne a zrozumiteľne dáva odpovede na všetky právne a skutkovo relevantné otázky súvisiace s predmetom súdnej ochrany, teda s uplatnením nárokov a obranou proti takému uplatneniu. Odôvodnenie rozhodnutia všeobecného súdu, ktoré stručne a jasne objasní skutkový a právny základ rozhodnutia, postačuje na záver o tom, že z tohto aspektu je plne realizované základné právo účastníka konania na spravodlivý proces (*mutatis mutandis* IV. ÚS 115/03, III. ÚS 209/04). Potreba náležite odôvodniť súdne rozhodnutie je daná tiež vo verejnom záujme, pretože je jednou zo záruk toho, že výkon spravodlivosti nie je arbitrárny, neprehľadný a že rozhodovanie súdu je kontrolovateľné (*Na ÚS SR z 22. 11. 2012, sp. zn. IV. ÚS 340/2012*).

■ Nezávislosť rozhodovania všeobecných súdov sa uskutočňuje v ústavnom a zákonnom procesnoprávnom a hmotnoprávnom rámci. Procesnoprávny rámec predstavujú predovšetkým princípy riadneho a spravodlivého procesu;

jedným z týchto princípov, predstavujúcim súčasť práva na spravodlivý proces a vylučujúcim ľubovôľu pri rozhodovaní, je aj povinnosť súdov odôvodniť svoje rozhodnutia (§ 157 ods. 1 OSP, teraz § 220 ods. 1 CSP) spôsobom zakotveným v ustanovení § 157 ods. 2 OSP (teraz § 220 ods. 2 CSP). Z odôvodnenia totiž musí vyplývať vzťah medzi skutkovými zisteniami a úvahami pri hodnotení dôkazov na jednej strane a právnymi závermi na strane druhej. Porušením práva na spravodlivý proces môže byť aj situácia, kedy v hodnotení skutkových zistení absentuje určitá časť skutočností, ktoré vyšli v konaní najavo, ale súd ich náležitým spôsobom v celom súhrne posudzovaných skutočností nezohľadnil (*Na ÚS SR z 4. 2. 2010, sp. zn. II. ÚS 36/2010*).

■ Ak krajský súd reagoval na argumentáciu sťažovateľa predostretú celkom konkrétnym spôsobom iba všeobecným konštatovaním o neunesení bremena tvrdenia a dôkazného bremena a ak sa vôbec nevysporiadal s právnym názorom Ústavného súdu vysloveným v jeho náleze, ktorý predostrel sťažovateľ, porušil ako právo sťažovateľa na spravodlivý proces v zmysle čl. 36 ods. 1 Listiny základných práv a slobôd, tak i ustanovenie čl. 89 Ústavy Českej republiky (*Na ÚS ČR z 26. 11. 2013, sp. zn. II. ÚS 4927/12*).

■ V odôvodnení písomného vyhotovenia rozsudku je okrem určitého, zrozumiteľného a presvedčivého vyloženia skutkových a právnych okolností rozhodnutej veci potrebné vysporiadať sa aj s právne významnými námietkami účastníka, najmä ak vychádzajú z právneho záveru, ktorý zaujal najvyšší súd v rozhodnutí v inej skutkovo či právne obdobnej veci (*Uz KS v Ústí nad Labem z 24. 8. 2004, sp. zn. 10 Co 510/2004, sp. zn. 10 Co 511/2004, sp. zn. 10 Co 512/2004*).

V odôvodnení písomného vyhotovenia rozsudku by sa mal súd okrem určitého, zrozumiteľného a presvedčivého vyloženia skutkových a právnych okolností rozhodnutej veci vysporiadať aj s právne významnými námietkami strán súdneho sporu, najmä ak vychádzajú z právneho záveru, ktorý zaujal Najvyšší súd SR v rozhodnutí v inej skutkovo či právne obdobnej veci. Tieto zásady sa v súdnej praxi pomerne často nerešpektujú, čo môže byť dôvodom ústavnej sťažnosti (išlo by o porušenie ústavného práva na spravodlivý proces).

Európsky súd pre ľudské práva v tejto súvislosti uviedol, že súdne rozhodnutia musia v dostatočnej miere uvádzať dôvody, na ktorých sú založené (Ro ESLP vo veci H. proti Belgicku z 30. 11. 1987), rozsah tejto povinnosti sa môže meniť s ohľadom na povahu rozhodnutí a musí byť posudzovaný podľa okolností každého prípadu (rozhodnutie ESLP vo veci Ruiz Torija a Hiro Balani proti Španielsku z 9. 12. 1994).

V. Základné zásady súkromného práva

Medzi nehyňúce zásluhy významného predstaviteľa záujmovej jurisprudencie R. Jheringa (1818 – 1892) patrí konštatovanie, že úlohou právnej vedy je nielen popisovať platné právo, ale vytyčovať pred súkromné právo také ciele, ktoré umožnia správnu aplikáciu a výklad súkromnoprávných noriem. Právne normy nie sú samoúčelné, ale majú konkrétne spoločenské poslanie, ktoré majú jeho adresáti a orgány aplikujúce právo (najmä súdy) naplňať konkrétnym obsahom. Z hľadiska korektnej aplikácie práva je preto potrebné poznať vedúce myšlienky, resp. princípy, ktoré si pred seba kladie občianske právo.

Právne zásady (princípy) sa týkajú buď konkrétneho právneho odvetvia (napr. občianskeho práva), a v rámci neho jednotlivých oblastí práva (samostatné princípy majú vecné práva alebo dedičské právo), alebo ich možno aplikovať na celé súkromné právo (napr. zásada rovnosti subjektov). Napokon niektoré princípy, ktoré vznikli v lone súkromného práva majú presah do verejného práva (napr. zásada prevencie, zákaz zneužitia práva) a majú tak uplatnenie v celom právnom poriadku.

V platnej právnej úprave sa právne princípy uplatňujú v troch rovinách:

- právne princípy konkrétnej právnej normy majú dosah na celú právnu úpravu v nej obsiahnutú a väčšinou sa nachádzajú v úvodných ustanoveniach zákona (musíme konštatovať, že pre slovenskú legislatívu ide zatiaľ o neznámy fenomén; napr. každý študent práva pozná základné princípy katastra nehnuteľností, ale katastrálny zákon ich vo svojich úvodných ustanoveniach vôbec neuvádza);
- právne princípy konkrétneho právneho odvetvia sa zvyčajne nachádzajú v úvodných ustanoveniach základného kódexu príslušného právneho odvetvia (v Občianskom zákonníku ako základnom kódexe súkromného práva tieto princípy nenájdeme; svetlú výnimku predstavuje Zákonník práce a z procesných predpisov Trestný poriadok a Civilný sporový poriadok);
- základné princípy právneho poriadku obsahuje predovšetkým ústava (Ústava SR neobsahuje vo svojich úvodných ustanoveniach žiadne princípy, ktoré by sa vzťahovali k súkromnému právu, až v jeho druhom oddieli možno nájsť napr. čl. 17 ods. 1, ktorý garantuje osobnú slobodu človeka, alebo napr. čl. 20 ods. 1, ktorý garantuje ochranu vlastníckeho práva).

Vo všeobecnosti možno povedať, že zásadami (princípami) súkromného práva sú základné hodnotové pravidlá, na ktorých spočíva právna regulácia súkromnoprávnych vzťahov a ktoré je potrebné použiť pri aplikácii a výklade noriem súkromného práva. Napriek tomu, že Občiansky zákonník vo svojich úvodných ustanoveniach nemá – na rozdiel od Obchodného zákonníka – takú právnu normu, ktorá by sa odvolávala na potrebu použiť základné zásady svojej úpravy (pozri § 1 ods. 2 tretiu vetu OBZ), je pri aplikácii a výklade občianskoprávnych noriem potrebné na tieto zásady prihliadať a z nich vychádzať.

■ Aj v právnom poriadku platí a je bežne aplikovaný celý rad všeobecných právnych princípov, ktoré nie sú výslovne obsiahnuté v právnych predpisoch. Príkladom je právny princíp, podľa ktorého neznalosť práva neospravedlňuje, alebo princíp neprípustnosti retroaktivity. Iným príkladom sú výkladové pravidlá *a contrario*, *a minori ad maius*, *reductio ad absurdum* a pod. (SbUS zv. 9, č. 163 – Na ÚS ČR zo 17. 12. 1997, sp. zn. Pl. ÚS 33/1997).

Ako už bolo uvedené, platné znenie Občianskeho zákonníka neuvádza vo svojich úvodných ustanoveniach – na rozdiel od iných súkromnoprávnych kódexov – katalóg zásad, na ktorých spočíva úprava súkromnoprávnych vzťahov. Treba poukázať na to, že Občiansky zákonník v pôvodnom znení zakotvoval základné zásady svojej úpravy v siedmich článkoch hneď za svojou preambulou. Novela č. 509/1991 Zb. ich však vypustila z dôvodu opustenia pôvodnej politickej orientácie textu zákonníka.

Pokiaľ ide o úlohu, ktorú plnia princípy v právnom poriadku, možno poukázať na ich nezastupiteľné miesto pri výklade právnych noriem. Na ich základe možno prostredníctvom výkladu zákona uplatňovať všeobecne platné zásady morálky a spravodlivosti. Podľa významného francúzskeho právneho komparatistu R. Davida (1906 – 1990) základné právne princípy vznikli v lone súkromného práva a plnia dve základné funkcie: sú povolané vyplňať medzery v práve a korigovať nedokonalosť právnych noriem.

Základné zásady súkromného práva predstavujú základné ideové princípy, na ktorých spočíva celý systém súkromného práva a ktoré prenikajú celou súkromnoprávnou úpravou. Z toho dôvodu je nutné použiť ich pri aplikácii a výklade jednotlivých inštitútov súkromného práva (napr. prevod vlastníckeho práva, zodpovednosť za škodu), ale aj pri výklade konkrétnych ustanovení Občianskeho zákonníka. Bez ich znalosti nie je podľa nášho názoru korektné použitie Občianskeho zákonníka ani dobre možné.

Niektoré zásady súkromného práva majú pôvod v rímskom práve a prežili do dnešných dní. To svedčí o ich nadčasovosti. Niektoré zas majú povahu prísloví a používajú sa aj mimo právnickej terminológie (napr. neznalosť zákona neospravedlňuje). Niektoré zásady sa vyprofilovali až v čase rozkvetu tovarovej výroby a rozvíjajúceho sa obchodu. Niektoré z týchto zásad sú priamo či nepriamo zakotvené v platnej právnej úprave a niektoré možno vyvodiť zo všeobecných princípov práva. Niektoré zas našli výraz v judikatúre.

■ Zásady súkromného práva predstavujú – okrem iného – pravidlá pre legislatívne orgány, subjekty súkromného práva a orgány aplikácie práva. Medzi základné zásady súkromného práva patrí zásada individuálnej autonómie, resp. autonómie vôle (možnosť urobiť právny úkon, zvoliť si jeho obsah a formu, vybrať si adresáta), zásada, že je všetko dovolené, čo nie je zakázané, zásada *pacta sunt servanda* (zmluvy sa majú plniť) a zásada dispozitívnosti právnej úpravy (možnosť odchyliť sa od právnej úpravy) (Ro NS ČR z 26. 7. 2000, sp. zn. 30 Cdo 1244/1999).

Nižšie uvádzame niektoré princípy, ktoré ovládajú súkromnoprávnú úpravu, príp. majú aj ústavnoprávny rozmer. Pravda, tento výpočet nie je a nemôže byť vyčerpávajúci. Ďalším princípom, ako sú napr. princíp proporcionality, *in dubio favor libertatis*, *in dubio contra stipulatorem* a pod., sa budeme venovať v rámci výkladu k jednotlivým ustanoveniam Občianskeho zákonníka.

■ Bez jasnosti a určitosti pravidiel nie sú naplnené základné charakteristiky práva, a tak nie sú ani uspokojené požiadavky formálneho právneho štátu. Každá právna úprava preto musí vyjadrovať rešpekt k všeobecným právnym zásadám (princípom), ako je dôvera v právo, právna istota a predvídateľnosť právnych aktov, ktoré vytvárajú štruktúru právneho poriadku demokratického právneho štátu, resp. sú z neho odvoditeľné. Na právne normy je potrebné klásť tiež obsahové požiadavky, lebo v materiálnom právnom štáte založenom na myšlienke spravodlivosti predstavujú základné práva korektív ako obsahu právnych noriem, tak aj ich interpretácie a aplikácie. Preto je úlohou sudcu v podmienkach materiálneho právneho štátu nájsť riešenie, ktoré by zabezpečovalo maximálnu realizáciu základných práv účastníkov sporu, a ak to nie je možné, rozhodnúť v súlade so všeobecnou ideou spravodlivosti, resp. podľa všeobecného prirodzenoprávneho princípu (Na ÚS ČR z 2. 11. 2009, sp. zn. II. ÚS 2048/09).

■ Prameňom práva vo všeobecnosti, ako aj prameňom ústavného práva, a to aj v systéme písaného práva, sú tiež základné právne princípy a zvyklosti. Typickým príkladom vymedziteľnosti aj nepísaných právnych pravidiel ľudského správania je právo obyčajové. Pre vznik právneho obyčaja je potrebné všeobecné presvedčenie o potrebe dodržiavať všeobecné pravidlo správania (*opinio necessitatis*) a ďalej jeho zachovávanie po dlhú dobu (*usus longaevus*, resp. *longa*

consuetudo). Oba tieto aspekty sú definičnými hľadiskami aj pre vymedzenie všeobecného právneho pravidla (hľadiskom odlišujúcim všeobecný princíp a právnu obyčaj je najmä miera ich všeobecnosti). V systéme písaného práva má pritom všeobecné právne pravidlo charakter samostatného prameňa práva iba *preater legem* (čiže, ak písané právo nestanovuje inak) (Na ÚS ČR zo 17. 12. 1997, sp. zn. Pl. ÚS 33/97).

1. Zásada rovnosti subjektov súkromného práva

Rovné postavenie účastníkov občianskoprávných vzťahov je jednou zo základných zásad súkromného práva. Túto zásadu nemožno zamieňať s ústavným princípom rovnosti pred zákonom (pozri čl. 12 ods. 1 Ústavy SR a čl. 20 Charty základných práv EÚ), ktorý znamená mať rovnaké šance pri uplatňovaní práva a rovnaké právne postavenie osôb vo vzťahu k štátnemu orgánu (najmä súdu), ktorý rozhoduje o subjektívnych právach a povinnostiach účastníkov občianskoprávných vzťahov.

III. Zásada rovnosti občanov pred zákonom ustanovená v čl. 12 ods. 1 ústavy sa v občianskom súdnom konaní transformuje do zásady rovnosti účastníkov konania (čl. 47 ods. 3 ústavy) a vzťahuje sa na všetky materiálne a procesné zákony a na každého. Rovnosť pred súdom je len výrazom rovnosti strán pred zákonom, v tomto prípade pred Občianskym súdnym poriadkom (od 1. 7. 2016 Civilným sporovým poriadkom). Z toho vyplýva, že rovnosť pred zákonom a rovnosť pred súdom je obsahom toho istého pojmu a znamená rovnaké postavenie oboch procesných strán pri aplikácii hmotných i procesných predpisov ktorýmkoľvek súdom voči ktorémukoľvek účastníkovi konania. Zásada rovnosti strán v civilnom procese sa prejavuje vytváraním rovnakých procesných podmienok a rovnakého procesného postavenia subjektov, o právach a povinnostiach ktorých rozhoduje občianskoprávny súd. Rovnosť strán v civilnom sporovom konaní nemôže byť ovplyvniteľná tým, ktorá strana sporu je žalobca, ktorá je žalovaný alebo v inej procesnej pozícii (nesporové konanie). Rovnosť strán je totiž podmienená rovnosťou procesných prostriedkov uplatňovaných pri podaní žaloby i pri obrane proti nej, a to platí aj na celý priebeh konania (Na ÚS SR z 10. 9. 1996, sp. zn. Pl. ÚS 43/1995).

Zásada rovnosti subjektov súkromného práva navzájom je zakotvená najmä v ustanoveniach § 2 ods. 2 a § 124 OZ. Vyplýva už zo samotnej ekonomickej podstaty trhových vzťahov v demokratickej spoločnosti a znamená rovné postavenie všetkých subjektov občianskeho práva bez ohľadu na právnu formu (fyzické osoby, právnické osoby, štát), druh a formu vlastníctva, pôvod, štátnu príslušnosť a pod.

V oblasti tovarovo-peňažných vzťahov sa zásada rovnosti prejavuje v ekvivalencii (vyváženosti) vzájomných plnení. V rímskom práve bola táto zásada prejavovaná takto:

- dám, aby si dal (*do ut des*),
- dám, aby si konal (*do ut facias*),
- konám, aby si dal (*facio ut des*),
- konám, aby si konal (*facio ut facias*).

Uplatnenie zásady rovnosti v právnych vzťahoch znamená, že:

- a) jeden z účastníkov právneho vzťahu nemôže jednostranne druhému účastníkovi nanútiť nejakú povinnosť ani vnucovať práva (*nemo iudex in causa sua*),
- b) žiadny z účastníkov nemôže autoritatívne vynútiť splnenie povinnosti druhého účastníka,
- c) spor medzi účastníkmi občianskoprávných vzťahov posudzuje a rozhoduje o ňom niekto tretí, spravdla súd (pozri § 4 OZ).

Princíp vyslovený v písmene c) nemenia ani výnimočné a celkom ojedinelé ustanovenia Občianskeho zákonníka, ktoré pripúšťajú, aby si niekto pomohol ku svojmu právu sám (pozri § 6 OZ o svojpomoci) alebo aby vec mohla byť použitá aj bez súhlasu vlastníka (pozri § 128 OZ). Avšak aj v týchto prípadoch, ak bude spor o tom, či svojpomocný výkon práva bol oprávnený, resp. či jednostranný zásah do práva je dovolený, rozhodne súd, pred ktorým majú obidve strany rovnaké postavenie.

Zásada rovnakého postavenia subjektov je jedným z kritérií pre odlišenie súkromného od verejného práva a premieta sa aj medzi základné princípy civilného sporového poriadku (čl. 6 CSP). V procesnoprávnej rovine predstavuje princíp rovnosti sporových strán základný postulát, podľa ktorého žiadna zo sporových strán (bez ohľadu na to, či ide o osobu fyzickú alebo právnickú) nemá vo vzťahu k protistrane iné než rovnocenné postavenie. Zásada rovnosti sporových strán v civilnom sporovom procese sa prejavuje vytvorením rovnakých procesných podmienok, ako aj rovnakého procesného postavenia strán, o právach a povinnostiach ktorých rozhoduje v sporovom konaní súd. Princíp rovnosti strán sa prejavuje ako tzv. rovnosť zbraní (*„égalité des armes“*, „equality of arms“), ktorá vyžaduje, aby každá sporová strana mala primeranú možnosť predložiť svoje návrhy, prostriedky procesného útoku aj procesnej obrany za podmienok, ktoré nie sú podstatne nevýhodnejšie než podmienky, za ktorých touto možnosťou disponuje druhá strana sporu. Každá zo strán má mať

v zmysle princípu rovnosti sporových strán možnosť v rovnakej miere realizovať svoje procesné oprávnenia.

III. V súčasnej dobe nie je súkromné a verejné právo oddelené „čínskym múrom“. Dochádza k častejšiemu a užšiemu prelínaniu súkromnoprávných a verejnoprávnych prvkov. Základným znakom súkromného práva je rovnosť subjektov, čomu zodpovedá princíp zmluvnej voľnosti s preferenciou dispozitívnosti. Rovnosť ich postavenia znamená predovšetkým, že tu nie je vzťah podriadenosti a nadriadenosti, a to, že žiaden z účastníkov tohto vzťahu nemôže v zásade jednostranným úkonom vnútiť inému nejakú povinnosť. Rovnosť postavenia účastníkov súkromnoprávných vzťahov však nevyklučuje ani zásah štátu (*SbUS zv. 21, č. 5 – Na ÚS ČR z 10. 1. 2001, sp. zn. Pl. ÚS 33/2000*).

2. Zásada autonómie vôle

Autonómia vôle je jednou z kľúčových zásad súkromného práva. Samotný pojem „privátna autonómia“ (*autonomia privata*) vznikol niekedy v 17. storočí na označenie sebaurčovacieho práva vysokej šľachty. Ale až v 19. storočí sa začal tento pojem chápať ako právo slobodne utvárať svoje právne pomery pomocou právnych úkonov. Samotné základy teórie o autonómii vôle položil I. Kant (1724 – 1804), ktorý v protiklade s náukou o verejnom blahu (Rousseau, Pufendorf) hlásal náuku o prioritě vôle a etickej slobode jednotlivca (*Willensdogma und Freiheitsethik*), na ktorej spočíva autonómna a slobodná vôľa jednotlivca (Kant. I.: *Grundlegung zur Metaphysik der Sitten*. Riga: Riga, bey Johann Friedrich Harknoch, 1785, s. 443 a nasl.). V dôsledku učenia nemeckého filozofa G. W. F. Hegela (1770 – 1831), ktorý slobodnú vôľu jednotlivca prepojil so subjektívnym právom (*das Recht des subjektiven Willens*), si vôľovú koncepciu subjektívneho práva osvojila v polovici 19. storočia nemecká pandektná veda. Dodnes je táto koncepcia akceptovaná ako jeden zo základných princíпов súkromného práva.

Zásada autonómie vôle vychádza z predpokladu, že subjekty súkromného práva môžu vstupovať slobodne podľa svojho uváženia do súkromnoprávných vzťahov a dohodnúť si väčšinu práv a povinností, ak nie sú v danom konkrétnom prípade obmedzené zákonom. Uvedená zásada vyplýva z všeobecnejšej zásady legálnej licencie vyjadrenej v čl. 2 ods. 3 Listiny základných práv a slobôd, ktorá ustanovuje princíp, že *čo nie je zákonom zakázané, je dovolené*.

Princíp autonómie vôle má význam aj v ústavnoprávnej rovine. Tá vychádza z toho, že základným atribútom právneho štátu je ochrana základných práv jednotlivca, do ktorých je štátna moc oprávnená zasahovať len vo výnimočných prípadoch, najmä vtedy, ak jednotlivec svojimi prejavmi (vrátane prejavov vôľových, ktoré majú odraz v konkrétnom konaní) zasahuje do práv tretích osôb alebo ak je takýto zásah ospravedlnený určitým verejným záujmom, ktorý však musí viesť v konkrétnom prípade k proporcionálnemu obmedzeniu príslušného základného práva. Inými slovami, podmienkou fungovania právneho štátu je rešpektovanie autonómnej sféry jednotlivca, ktorá tiež požíva ochranu zo strany štátu tak, že na jednej strane štát zabezpečuje takúto ochranu proti zásahom zo strany tretích subjektov, jednak sám vyvíja iba takú aktivitu, ktorou do tejto sféry sám nezasahuje, resp. zasahuje iba v prípadoch, ktoré sú odôvodnené určitým verejným záujmom a kedy je takýto zásah proporcionálny (primeraný) s ohľadom na ciele, ktoré sa majú dosiahnuť. V takých prípadoch musí štátna moc také prejavy jednotlivcov iba rešpektovať, príp. aprobovať, ak má toto konanie eventuality vyvolávať ďalšie právne dôsledky.

III. Autonómia vôle a slobodného individuálneho konania je na ústavnej úrovni garantovaná čl. 2 ods. 3 Listiny základných práv a slobôd. Čl. 2 ods. 3 Listiny treba chápať v dvojakom zmysle. Vo svojej prvej dimenzii predstavuje štruktúrálny princíp, podľa ktorého sa štátna moc voči jednotlivcovi a jeho autonómnej sfére (vrátane autonómnych vôľových prejavov) môže uplatňovať iba v prípadoch, keď konanie jednotlivca porušuje výslovne formulovaný zákaz upravený zákonom. Tiež takýto zákaz však musí reflektovať iba požiadavku spočívajúcu v zabránení jednotlivcovi v zásahoch do práv tretích osôb a v presadení verejného záujmu, ak je takéto obmedzenie autonómneho konania jednotlivca legitímne a proporcionálne. Takýto princíp je potom potrebné chápať ako esenciálnu náležitosť každého demokratického právneho štátu.

Vo svojej druhej dimenzii potom pôsobí čl. 2 ods. 3 Listiny ako subjektívne právo jednotlivca na to, aby verejná moc rešpektovala autonómne prejavy jeho osobnosti, vrátane jeho vôľových prejavov, ktoré majú odraz v jeho konkrétnom konaní, pokiaľ takéto konanie nie je zákonom výslovne zakázané.

Porušenia tohto práva sa orgán štátnej moci dopustí aj vtedy, ak formalistickým výkladom noriem jednoduchého práva odoprie autonómne prejavu vôle zmluvných strán dôsledky, ktoré zmluvné strany takýmto prejavom zamýšľali vyvolať vo svojej právnej sfére.

Čl. 2 ods. 3 Listiny vo svojej druhej dimenzii, v ktorej pôsobí ako základné právo jednotlivca, je potom potrebné aplikovať bezprostredne a priamo. V tejto dimenzii nejde iba o prežarovanie jednoduchým právom, ale o subjektívne právo, ktoré pôsobí bezprostredne voči štátnej moci. Orgány štátnej moci sú preto povinné pri aplikácii jednoduchého práva súčasne normy tohto práva, v ktorých sa odráža čl. 2 ods. 3 Listiny ako objektívny ústavný princíp, interpretovať rovnako

tak, aby nezasiahli do subjektívneho práva jednotlivca na autonómiu vôle, ktorú garantuje tiež čl. 2 ods. 3 Listiny vo svojej druhej dimenzii (Na ÚS ČR z 28. 1. 2004, sp. zn. ÚS 546/03).

Zásada autonómie vôle má v súkromnom práve konkrétny prejav v týchto základných slobodách:

- a) zmluvná voľnosť,
- b) vlastnícka sloboda a
- c) testamentárna sloboda.

Ad a) Najdôležitejším prejavom autonómie vôle v súkromnom práve je *zmluvná voľnosť*. Autonómia vôle, špecificky stelesnená v zmluvnej autonómii, t. j. vo voľnosti uzatvárania zmlúv, nemôže znamenať iba voľnosť výberu typov zmlúv, výber spolukontrahenta, utváranie obsahu zmlúv, voľnosť formy, ale znamená aj možnosť slobodne sa dohodnúť na zániku zmluvného vzťahu (§ 572 ods. 2 O Z) a na prípadných následkoch dvojstrannej dohody o zrušení zmluvy (o ukončení zmluvného vzťahu podľa § 48 O Z).

Zásada zmluvnej voľnosti je vyjadrená v prísloví „čo nie je výslovné zákonom zakázané, je dovolené“ (*quod lege non prohibitum, licitum est*). Táto zásada sa vzťahuje iba na osoby súkromného práva; pre subjekty verejného práva, ktoré uplatňujú štátnu moc, platí naopak princíp, že môžu robiť iba to, čo ustanovuje zákon.

III. Porušenia ústavne zaručených základných práv sa teda orgán verejnej moci dopustí aj vtedy, pokiaľ formalistickým výkladom podústavného práva odoprie autonómnemu prejavu vôle zmluvných strán dôsledky, ktoré zmluvné strany zamýšľali vyvolať takým prejavom vo svojej právnej sfére (porovnaj napr. Na ÚS ČR, sp. zn. I. ÚS 243/07) (Na ÚS SR z 1. 1. 2009, sp. zn. I. ÚS 242/2007).

Realizácia zásady zmluvnej autonómie v súkromnom práve znamená, že subjekt občianskeho práva sa môže samostatne rozhodnúť, či urobí alebo neurobí právny úkon (napr. či uzavrie alebo neuzavrie zmluvu, zriadi alebo nezriadi závet, nadobudne zmluvou vlastníctvo k určitej veci alebo nie), slobodne vyberá adresáta právneho úkonu (možnosť slobodnej voľby druhej zmluvnej strany), sám môže zvoliť formu (možnosť výberu zmluvného typu alebo uzavretie nepomenovanej zmluvy podľa § 51 O Z) a obsah právneho úkonu (okrem povinných náležitostí zmluvy môže zahrnúť do obsahu zmluvy aj fakultatívne, resp. náhodné náležitosti).

III. Nevyhnutnou súčasťou demokratického právneho štátu je aj ochrana slobody zmluvnej vôle, ktorá je derivátom ústavnej ochrany vlastníckeho práva podľa čl. 11 ods. 1 Listiny (ktorého základným komponentom je *ius disponendi*). Cenová regulácia je preto opatrením výnimočným a akceptovateľným iba za úplne obmedzených podmienok.

V občianskoprávnej oblasti všeobecne sa uplatňujúci princíp autonómie (§ 2 ods. 3 O Z), zvlášť potom princíp zmluvnej autonómie znamená, že je ponechané zásadne na uváženie a rozhodnutie samotných subjektov, či vôbec a s kým zmluvu uzavrie, aký bude jej obsah, aká bude jej forma a okrem iného aj aký typ zmluvy subjekty pre konkrétny prípad zvolia. Dôležitým momentom pri uzatváraní zmlúv je potom predvídateľnosť, a to v prípade nepriaznivých právnych následkov pre účastníkov, resp. niektorého z nich, ak sa nebudú správať podľa práva. Splnenie tejto podmienky je v prejednávanej veci mimo akúkoľvek pochybnosť, pretože žalovaný vedel, z akých dôvodov sťažovateľ volí „občianskoprávnu pôdu“ a aké následky sú s tým pre neho spojené. Vzhľadom na obmedzené ručenie spoločníkov spoločnosti s ručením obmedzeným (§ 106 OBZ) a súčasným stavom plnenia záväzkov zo strany týchto spoločností bola sťažovateľova voľba, aký typ zmluvy v konkrétnom prípade uzavrie, celkom v súlade s už zisteným princípom zmluvnej autonómie, najmä v situácii, keď ani z obsahu podpísaných zmieniek nemožno vyvodiť, že by mali nepodmieneň vzťah k spoločnosti žalovaného a že by teda išlo o obchodnozväzkový vzťah vzťahujúci sa na vzájomnú podnikateľskú činnosť. Ak potom žalovaný sám prijal pri uzatváraní spomínaných zmlúv režim občianskoprávneho vzťahu, je nútený znášať aj dôsledky z toho vyplývajúce (Na ÚS ČR z 3. 1. 2000, sp. zn. IV. ÚS 387/99).

Zmluvná autonómia je prejavom voľnosti subjektov občianskoprávných vzťahov pri vzniku, zmene a zániku právneho vzťahu. V právnej úprave je táto zásada vyjadrená existenciou dispozitívnych a kogentných právnych noriem (pozri § 2 ods. 3 O Z a § 263 ods. 1 OBZ). V oblasti subjektívnych práv je táto zásada spojená so zásadou autonómie vôle a zásadou slobody vôle pri robení právnych úkonov (pozri § 34 O Z).

III. Ak účastníci nepostupovali v úmysle porušiť predpisy verejného práva, menovite ustanovenia § 85 ods. 1 SZ, ale naopak, pri vedomí potreby kolaudačného rozhodnutia odložili účinnosť uzatváraanej zmluvy o nájmu súboru bytových a nebytových priestorov podľa § 663 O Z k dátumu, ku ktorému mal byť predmet nájmu skolaudovaný na daný účel, hoci potom došlo ku kolaudácii v skutočnosti až niekoľko dní po nadobudnutí účinnosti zmluvy, je potrebné považovať takú zmluvu za platnú.

Bolo by v rozpore so zásadou zmluvnej autonómie, keby účastníci zmluvy nemali právo takýmto zvoleným flexibilným spôsobom urobiť zadosť súladu skutočného stavu (zatiaľ neskolaudovaných priestorov) s právnym stavom (okolnosti, že kolaudačné rozhodnutie zatiaľ nebolo vydané alebo nenadobudlo právoplatnosť). Postup zvolený účastníkmi

neviedol v tomto prípade k vytvoreniu stavu, kedy by bol právne nedovolený predmet s dôsledkami vyplývajúcimi z ustanovenia § 39 OZ nepriamym predmetom vzťahu z nájomnej zmluvy (*Ro NS ČR z 22. 5. 2007, sp. zn. 28 Cdo 1080/2005*).

Konanie orgánov verejnej moci alebo orgánov samosprávy mimo rámec zákonných limitov hoci formálne vykonávajúcej verejnú moc sa považuje za konanie *ultra vires* (k doktríne *ultra vires* pozri výklad pri § 19a OZ).

III. Ak obec vydala vyhlášku o miestnom poplatku zo vstupného, nemožno jej postup považovať za konanie *ultra vires*, pretože obec v danom prípade bola zákonom splnomocnená upraviť danú vecnú oblasť všeobecne záväznou vyhláškou vydanou v samostatnej pôsobnosti (*Na ÚS ČR z 10. 10. 2006, sp. zn. Pl. ÚS 24/06*).

III. Úkony orgánu štátu urobené mimo jeho zákonného kompetenčného vymedzenia sú činnosťou vykonávanou *ultra vires* a ide o úkony defektné. Súd sa dopustí konania *ultra vires* v prípade, keď si svojvoľne, t. j. bez opory v zákone, rozšíri svoju jurisdikciu alebo ak nevykonáva riadne mu zverenú diskreciu. Rozsah jurisdikcie súdu je vymedzovaný prostredníctvom jednotlivých typov konania (*Na ÚS ČR z 24. 2. 2009, sp. zn. I. ÚS 2517/08*).

Princíp autonómie vôle má prejav aj v činnosti súdov, ktoré pod vplyvom pôsobenia Ústavného súdu SR (nález z 22. 11. 2012, sp. zn. IV. ÚS 340/2012) začínajú postupne preferovať pravidlo, že základným princípom výkladu zmlúv je priorita výkladu, ktorá nezakladá neplatnosť zmluvy, pred takým výkladom, ktorý neplatnosť zmluvy zakladá, ak sú možné oba výklady (*favorem negotii*). Tým je aj v činnosti súdov vyjadrený a podporovaný princíp autonómie vôle zmluvných strán, povaha súkromného práva a s tým spojená spoločenská a hospodárska funkcia zmluvy. Na druhej strane nie je ústavne konformná a je v rozpore s princípmi právneho štátu taká prax, keď všeobecné sudy uprednostňujú výklad vedúci k neplatnosti zmluvy pred výkladom nezakladajúcim neplatnosť zmluvy. Pri výklade jednotlivých typov zmlúv by tak sudy mali postupovať nanajvýš citlivo a obozretne, aby v čo najširšej možnej miere ctili autonómiu vôle zmluvných subjektov, na ktorú je potrebné klást dôraz. Podstatou takéhoto postupu je potom predovšetkým zabezpečenie dôvery a legitímneho očakávania dotknutých subjektov s tým, že výsledok výkladu by mal byť zlučiteľný s všeobecnou predstavou spravodlivosti.

III. O porušení ústavne garantovaných práv dochádza aj neprípustným, resp. formalistickým výkladom, ktorý odmieta autonómnemu prejavu vôle zmluvných strán dôsledky, ktoré strany takýmto prejavom zamýšľali. Všeobecné sudy totiž nemôžu v súdnom konaní posudzovať vec spôsobom, ktorý nerešpektuje vôľu strán a zmluvnú slobodu ako základný pilier súkromného práva, ani zákon, ktorý tejto slobode vo všeobecnej rovine poskytuje ochranu. Právne úkony je potrebné vykladať s prihliadnutím na vzájomné vzťahy jednotlivých do úvahy pripadajúcich argumentov a na ich úlohu v konkrétnom prípade vyvážiť s ohľadom na špecifiká daného prípadu (*Na ÚS SR z 10. 4. 2012, sp. zn. II. ÚS 1456/11*).

III. Princíp priority výkladu zmluvného dojednanja uprednostňujúci vo výsledku platnosť zmluvy (ako prejav maxima *potius valeat actus quam pereat*) je princípom, ktorý zodpovedá povahe súkromnoprávných vzťahov, ako aj rozumnej potrebe bežného súkromnoprávneho styku. Ak všeobecné sudy nerešpektujú tento princíp, a ak vyžadujú (s dôsledkom neplatnosti dojednanja), aby sa zmluvné strany dohodli na takých náležitostiach, ktoré *expressis verbis* nevyžaduje zákon, ide o požiadavku odporujúcu ústavnej zásade autonómie vôle zmluvných strán (čl. 2 ods. 3 Listiny základných práv a slobôd), ktorú je potrebné preto klasifikovať ako tzv. kvalifikovanú vadu (*Na ÚS ČR z 11. 10. 2016, sp. zn. III. ÚS 882/16*).

III. Nerešpektovanie zásady *potius valeat actus quam pereat* predstavuje tzv. kvalifikovanú vadu, ktorá má za následok porušenie ústavnosti. Ak nedošlo teleologickým výkladom k odstráneniu nesúladu medzi návrhom na vklad a obsahom predloženej zmluvy, čo viedlo k zamietnutiu návrhu na vklad, dochádza k porušeniu práva na ochranu vlastníctva zaručeného v čl. 11 ods. 1 Listiny základných práv a slobôd, a to obmedzením dispozičného oprávnenia, ktoré je jeho imanentnou súčasťou (*Na ÚS ČR z 20. 9. 2016, sp. zn. III. ÚS 212/16*).

Úvaha o platnosti či neplatnosti právneho úkonu má význam aj z hľadiska porovnania takých hodnôt, ako je autonómia vôle účastníkov právneho úkonu, a hodnôt, ktoré majú byť sankciou neplatnosti chránené. Pri použití princípu proporcionality je potom úlohou sudcu v prípade stretu uvedených hodnôt rozhodnúť, ktorá z uvedených hodnôt má v danej situácii väčšiu váhu, t. j. či z hľadiska verejného záujmu treba dať prednosť neplatnosti pred autonómiou vôle účastníkov právneho úkonu.

III. Nie každý právny úkon, ktorý sa javí ako protiprávny, je stíhaný sankciou neplatnosti, a to aj absolútnej neplatnosti. Konkrétny následok protiprávnosti (z povahy vecí samej) nemožno riešiť inak ako vzájomným porovnaním hodnôt, ktoré má chrániť zákon. Takými hodnotami sú zákonnosť a verejný poriadok na jednej strane a (záverom o neplatnosti právneho úkonu) zasiahnutá autonómia vôle jedincov upraviť si svoje vzájomné vzťahy na druhej strane. Z rozhodnutia všeobecného súdu preto musí byť zrejmé, aký konkrétny záujem (čí, v akej dobe a prečo) má byť uvažovanou sankciou neplatnosti chránený a ktorý zasiahnutý, a teda, či by táto sankcia obstála pri porovnaní zákonom chránených hodnôt z hľadiska dôsledkov, ktoré nastali pre sťažovateľku a ktoré pre verejný záujem, a to na základe zistení skutočnej vôle zmluvných strán a hodnotenia konkrétnych okolností, za ktorých došlo k uzavretiu zmluvy (*Na ÚS ČR z 19. 7. 2016, sp. zn. III. ÚS 798/15*).

Zásada slobody vôle pri robení právnych úkonov má však svoje zákonné limity. Je to najmä v prípadoch vzdania sa práva (napr. podľa § 574 ods. 2 OZ sa nemožno vzdať práv, ktoré môžu vzniknúť až v budúcnosti).

III. Právny názor, že v rámci zmluvnej voľnosti možno dojednať čokoľvek, je zjavne nesprávny (neprijateľný), pretože medzi zmluvnej autonómie sú predstavované rozporom so zákonom. Ten môže mať aj podobu obchádzania zákona či dojednávania, ktoré je v rozpore s účelom zákona (Ro NS ČR z 25. 7. 2001, sp. zn. 29 Cdo 1193/2001).

Ad b) *Vlastnícka sloboda* patrí v demokratickej spoločnosti medzi základné piliere súkromného práva. Tá vychádza z prirodzenej povahy človeka podmaňovať si prírodu vo svoj prospech a získavať veci potrebné na svoj život a pre uplatnenie v spoločnosti. Základy princípu vlastníckej slobody položil anglický učenec J. Locke (1632 – 1704). Jeho téza „*private property is a natural right which all individuals have*“ (The Second Treatise of Civil Government, 1690) sa stala jednou z hlavných tém boja proti feudálnemu lénnemu systému a jedným zo základných pilierov budúcich kodifikácií civilného práva.

Prejavom autonómie vôle v oblasti nášho vlastníckeho práva je rovnosť všetkých vlastníkov (§ 124 OZ) a právo voľne nakladať s predmetom svojho vlastníckeho práva (pozri § 123 OZ). Slobodné nakladanie s majetkom znamená tiež slobodný prevod vlastníctva na základe zmluvnej dispozície (napr. kúpna zmluva). Treba však povedať, že vlastnícka sloboda je v súčasnom svete obmedzovaná predpismi verejného práva, ktoré v mnohých smeroch presadzujú verejný záujem pred záujmami individuálneho vlastníka. Tu je potom úlohou a zodpovednosťou súdov, aby prostredníctvom princípu proporcionality vyvažovali tieto dva proti sebe stojace záujmy.

Ad c) *Testamentárna sloboda* znamená pokračovanie vlastníckej slobody po smrti fyzickej osoby (poručiťeľa). Testamentárna sloboda je prejavom autonómie vôle vlastníka voľne nakladať so svojím majetkom pre prípad smrti. Do tejto slobody môže zákonodarca zasahovať iba prostredníctvom inštitútu neopomenuteľných dedičov (§ 479 OZ). Právna úprava v Občianskom zákonníku ide ešte ďalej, keď poslednú vôľu závetcu obmedzuje zákazom, aby závetca mohol závet podmieňovať podmienkami či príkazmi (§ 478 OZ), a nepripúšťa zriadiť závet aj v takých formách, ktoré boli súčasťou nášho právneho poriadku do r. 1950 a sú v iných vyspelých štátoch obvyklé alebo prípustné (napr. ústny závet, závet zriadený starostom alebo súdom, núdzový závet atď.). Voľné nakladanie poručiťeľa so svojím majetkom pre prípad smrti je obmedzené ďalej aj tým, že Občiansky zákonník nepozná inštitút odkazu (legátu), dedičskej zmluvy a darovanie pre prípad smrti výslovne zakazuje (pozri § 628 ods. 3 OZ).

Ústavnému právu na autonómiu vôle strán v občianskom súdnom konaní zodpovedá procesnoprávny aspekt, ktorého obsahom je právo účastníka konania oprávňujúceho ho na slobodné disponovanie s hmotnými a procesnými právami v občianskom súdnom konaní (Na ÚS SR z 10. 9. 1996, sp. zn. PL. ÚS 43/1995).

3. Zásada: *bdelým patria práva*

Zásada *vigilantibus iura scripta sunt* (skrátene: *vigilantibus iura* = zákony sú písané pre bdelych, t. j. pre tých, ktorí dbajú o svoje práva) je klasickou rímskoprávnou zásadou, ktorú v Európe pozná snáď každý právnik. Anglické právo používa uvedenú zásadu v súvislosti s pojmom *Equity* ako *vigilantibus non dormientibus aequitas subvenit*. Na tento právny princíp sa z času na čas odvoláva aj Súdny dvor EÚ (M¹ Masson, A.: Usages et réflexivité du latin à la Cour de justice des Communautés européennes. RTDE, 2007, č. 4, s. 609 – 633). Na zásade *vigilantibus iura* často spočívajú rozhodnutia amerických súdov [napr. Unites Court of Appeal, Fourth Circuit zo 16. 3. 2001 (Lyons Partnership, L.P. v. Morris Costumes, Inc.), 243 F. 3d 789].

Na základe uvedenej zásady sa ochrana poskytuje len takým subjektívnym právam, o ktoré sa ich držiteľia starajú, aktívne ich vykonávajú a v prípade porušenia ich vymáhajú. Zanedbávané práva po čase buď zanikajú, alebo sa stávajú nevymáhateľné. Uvedená zásada zdôrazňuje dôležitosť znalosti písaného práva, teda aj znalosti základného súkromnoprávneho predpisu, ktorým je Občiansky zákonník. Jedine subjekt, ktorý dobre pozná občianske právo, môže využiť prostriedky, ktoré všetkým ponúka platný zákon, vo svoj prospech. Medzi tieto prostriedky patrí najmä uplatňovanie subjektívnych práv, a to jednak mocenských (zakazujúcich druhému subjektu určité správanie: typicky negatívna žaloba podľa § 126 OZ) a jednak tvorivých (jednostranne spôsobujúcich vznik, zmenu alebo zánik nejakého subjektívneho práva: námietky, najmä námietka premlčania a kompenzačná

námietka, uplatnenie odporu podľa § 42a OZ, odstúpenie a výpoveď zmluvy, právo opcie, predkupné právo a pod.).

Príklady: Znalosť inštitútu premlčania práva umožňuje žalovanému, aby proti nároku žalobcu na plnenie uplatnil námietku premlčania a vyhol sa tak splneniu premlčaného záväzku. Znalosť inštitútu vydržania podľa § 134 OZ umožňuje oprávnenému a dobromyseľnému držiteľovi nadobudnutí vlastnícke právo k veci po uplynutí určenej doby. Znalosť podmienok fungovania relatívnej neplatnosti právneho úkonu (§ 40a OZ) umožňuje oprávnenému subjektu dovolať sa včas tejto neplatnosti na súde.

III. Najvyšší súd dáva do pozornosti zásadu, ktorá platila už v rímskom práve, podľa ktorej „vigilantibus iura scripta sunt“ t. j. „práva patria len bdelym“ (pozorným, ostražitým, opatrným, starostlivým), teda tým, ktorí sa aktívne zaujímajú o ochranu a výkon svojich práv a ktorí svoje procesné oprávnenia uplatňujú včas a s dostatočnou starostlivosťou a predvídavosťou. V slobodnej spoločnosti je totiž predovšetkým vecou nositeľov práv, aby svoje práva bránili a starali sa o ne, inak ich podcenením či zanedbaním môžu strácať svoje práva majetkové, osobné, satisfakčné a pod. To platí obdobne aj o využívaní zákonných procesných ustanovení včítane využitia možnosti podania opravných prostriedkov (Ro NS SR z 19. 7. 2012, sp. zn. 5 Sžf 65/2011).

III. Princíp „vigilantibus iura scripta sunt“ v spotrebiteľských veciach v konkrétnych súvislostiach ustupuje dôležitejšiemu princípu, ktorým je ochrana práv spotrebiteľa. To znamená, že aj keď účastník rozhodcovského konania, ktorým je spotrebiteľ, nevyužije možnosť spochybniť existenciu alebo platnosť rozhodcovskej zmluvy podľa ustanovení zákona o rozhodcovskom konaní, je exekučný súd oprávnený a zároveň povinný skúmať existenciu alebo platnosť rozhodcovskej zmluvy a v prípade zisteného nedostatku v tomto smere konštatovať rozpor rozhodcovského rozsudku zo zákonom znamenajúci materiálnu nevykonateľnosť tohto exekučného titulu (Uz NS SR z 11. 7. 2012, sp. zn. 5 Cdo 61/2012)

III. Najvyšší súd uzatvára, že požiadavka ospravedliteľného omylu ako predpoklad účinného dovolania sa relatívnej neplatnosti právneho úkonu podľa § 49a prvej vety OZ pre podstatný skutkový omyl vyvolaný druhou zmluvnou stranou je plne v súlade so zásadou *vigilantibus iura* (podľa ktorej „len bdelym svedčia ich práva“), opakovane zdôrazňovanou i v rozhodovacej praxi ústavného súdu (Ro NS ČR z 30. 7. 2009, sp. zn. 29 Cdo 1830/2007).

Potrebu znalosti práva potvrdzuje aj dobre známe príslovie, že neznalosť práva neospravedlňuje (*ignorantia iuris non excusat*). To si našlo svoje miesto vo všetkých právnych systémoch. Napr. vo Švajčiarsku nie je tento princíp síce výslovne upravený, avšak súdna prax vychádza z toho, že kto nepozná zákon, škodí sám sebe (*Rechtsunkenntnis schadet = ignorantia iuris nocet*). V anglosaskom právnom systéme (*common law*) sa uvedený princíp aplikuje v súdnej praxi vo vzťahu k prípadom, keď sa dlžník bráni tým, že sa dopustil právneho omylu. Na zásadu *ignorantia legis non excusat* poukázal sudca Evans už v r. 1806, keď riešil prípad porušenia zmluvnej povinnosti („no man shall, under the pretence of an ignorance of the law, excuse himself from the performance of his own obligations“). Príslovie *ignorantia legis non excusat* sa v našom práve udomácnilo pod vplyvom ustanovenia § 2 ABGB („Sobald ein Gesetz gehörig kund gemacht worden ist, kann sich niemand damit entschuldigen, daß ihm dasselbe nicht bekannt geworden sein.“).

III. V právnom štáte nemôže byť na svojich právach poškodený ten, kto nemá ani objektívne možnosť získať vedomosť o tom, aký predpis (právne pravidlo) reguluje jeho právne postavenie. Adresát právnej normy musí mať vo fungujúcom právnom štáte možnosť vedieť o tom (zistiť), či sa určitým pravidlom správania (právnou normou) má riadiť alebo nie. Adresátovi musí byť zo znenia právneho predpisu (ktorým sa zrušilo splnomocnenie) zrozumiteľné, či vôbec, prípadne ako dlho sa má ním (hoci podzákonným predpisom) ešte riadiť. V demokratickom právnom štáte je neprípustné, aby sa adresát právnej normy až s odstupom niekoľkých rokov dozvedel, že podzákonná norma síce ďalej platila (pretože nebola zrušená) po zrušení splnomocňujúceho ustanovenia, ale nemôže z nej vyvodiť žiadne nároky (práva), pretože nie je účinná (Ro NS ČR z 13. 11. 2008, sp. zn. 21 Cdo 3227/2007).

Uplatnenie práva, resp. realizácia práva má aj v tejto oblasti svoje hranice, aby výkon vlastného subjektívneho práva nevediel k poškodeniu práv iného účastníka občianskoprávneho vzťahu, resp. k jeho zneužitiu. Najmä v poslednom období badať snahu zákonodarcu ochraňovať slabšieho účastníka občianskoprávneho vzťahu pred zneužitím zo strany silnejšieho účastníka. Tak je tomu najmä v oblasti spotrebiteľských zmlúv (pozri § 52 a nasl. OZ).

Zásada *bdelym patria práva* má v súkromnom práve zmysel v tom, že ten, kto skôr uplatní svoje subjektívne právo, má výhodnejšie postavenie oproti ostatným účastníkom právnych vzťahov (*prior tempore, potior iure*). Zásadu „skorší v čase, silnejší v práve“ uznáva občianske právo napr. v prípade nadobúdania vlastníckych vzťahov k nehnuteľnostiam, keď sa práva k tej istej nehnuteľnosti zapisujú v poradí, v akom boli doručené okresnému úradu – správe katastra (§ 41 ods. 2 ZKN). Táto zásada sa prejavuje tiež v oblasti záložného práva, keď má prednostný záložný veriteľ výhodnejšie postavenie v rámci výkonu záložného práva (pozri § 151ma ods. 3 OZ).

4. Zásada istoty právnych vzťahov

Zásada istoty občianskoprávnych vzťahov a s tým súvisiaca zásada ochrany nadobudnutých práv je konkretizáciou zásady právnej istoty. Jej cieľom je vzbudiť u účastníkov právnych vzťahov

presvedčenie o stabilite a dostatočnej ochrane nadobudnutých práv. Túto istotu môže garantovať len právny štát. Medzi základné princípy právneho štátu patrí princíp predvídateľnosti zákona, jeho zrozumiteľnosť a vnútorná súladnosť (porovnaj Na ÚS ČR z 15. 2. 2007, sp. zn. Pl. ÚS 77/06).

III. Dôvera v rozhodovaciu činnosť orgánov štátu, či už ide o rozhodovanie orgánov zákonodarnej, výkonnej alebo súdnej moci, je jedným zo základných atribútov právneho štátu. Snaha o nastolenie stavu, keď je možné dôverovať aktom štátu a ich vecnej správnosti, je základným predpokladom fungovania materiálneho právneho štátu. Inak povedané, podstatou uplatňovania verejnej moci je v demokratickom právnom štáte princíp dobrej viery v správnosť aktov verejnej moci, či už vyplývajú v individuálnom prípade priamo z normatívneho právneho aktu alebo z aktu aplikácie práva. Princíp dobrej viery pôsobí bezprostredne v rovine subjektívneho základného práva ako jeho ochrana a v objektívnej v rovine sa potom prejavuje ako princíp prezumpcie správnosti aktu verejnej moci. Z ústavných hľadísk je preto ťažko akceptovateľné, ak orgán verejnej moci pri výkone verejnej moci autoritársky preskúma a osvedčí určité skutočnosti, čím vyvolá v jednotlivcoch dobrú vieru v správnosť týchto skutočností a v samotný akt štátu, aby následne konštatoval, že ani tak nemožno predtým zistené pochybenia odstrániť, resp. napraviť predchádzajúci protiprávny stav (Na ÚS ČR z 13. 9. 2007, sp. zn. I. ÚS 544/06).

So zásadou právnej istoty súvisí predvídateľnosť, a to nielen v konaní subjektov, ale aj orgánov, ktoré aplikujú a vykladajú právo. Pokiaľ ide o správanie sa subjektov, platí, že každý subjekt súkromného práva sa za daných podmienok má správať tak, ako sa to od neho vo všeobecnosti očakáva (porovnaj § 1:4 ods. 1 PTK). To má význam predovšetkým v oblasti vecných práv (porovnaj § 127 OZ) a záväzkového práva a predovšetkým v súvislosti so zodpovednosťou za škodu (t. j. či možno subjektu za daných okolností pričítať vznik zodpovednosti za škodu alebo nie).

Významnú úlohu majú pri zabezpečovaní zásady právnej istoty súdy tým, že pri svojej rozhodovacej činnosti budú v skutkovo a právne rovnakých veciach rozhodovať rovnako. Práve zásada právnej istoty a z nej vyplývajúca predvídateľnosť v rozhodovacej činnosti súdov je meradlom toho, či si súdy plnia svoju základnú funkciu, t. j. či rozhodujú zákonne a spravodlivo. Zrkadlom toho stavu je jednotná a stabilná judikatúra a rešpekt najvyššieho súdu v rozhodovacej činnosti nižších súdov.

V rozpore so zásadou právnej istoty a ochrany nadobudnutých práv sú časté a účelové novelizácie základného kódexu súkromného práva, ktorým je Občiansky zákonník.

III. Zákonný príkaz pre zmluvné vzťahy týkajúce sa majetku štátu *pro futuro*, ktorého nedodržanie je limitované hrozbou neplatnosti právnych úkonov, je v limite zákonnej ochrany majetku štátu. Využitie zákonných nástrojov na presadenie verejného záujmu (záujmu štátu) do zmluvných vzťahov nie je vylúčené, ak nejde o uzavreté právne vzťahy. Priamy zákonný zásah do uzavretých právnych vzťahov (sankcia neplatnosti zmluvy priamo zo zákona) však je porušením princípu právnej istoty ako imanentného znaku právneho štátu. Za rozpor s princípom právnej istoty považuje Ústavný súd SR taký stav, keď je dôvodom na uplatnenie neplatnosti celej zmluvy priamo zo zákona nesplnenie zákonných podmienok len častí zmluvy bez problémov oddeliteľnej od ostatných častí zmluvy (ZbUS 2/2002 - Na ÚS SR zo 17. 1. 2002, sp. zn. PL. ÚS 28/2000).

V Občianskom zákonníku nie je zásada istoty právnych vzťahov výslovne zakotvená, ale je vyjadrená v celom rade jeho ustanovení. Prejavuje sa v tom, že Občiansky zákonník:

- nemá spätnú platnosť, resp. nepôsobí retroaktívne (pozri § 854 a nasl. OZ),
- novou úpravou vždy rešpektuje v minulosti nadobudnuté práva - *iura quaesita* (pozri § 860 a § 868 OZ),
- poskytuje vo zvýšenej miere ochranu právam, ktoré boli nadobudnuté dobromyseľne (v dobrej viere),
- ochraňuje práva tretích osôb aj v tom prípade, že sa tieto nepodieľali aktívne na vzniku občianskoprávneho vzťahu (pozri napr. § 50 ods. 2 OZ).

K zásade istoty občianskoprávnych vzťahov možno priradiť zásadu ochrany vlastníckeho práva (pozri § 123 a § 126 OZ) a zásadu dodržiavania zmluvných záväzkov.

So zásadou právnej istoty v právnom štáte úzko súvisí požiadavka zachovania *legálne nadobudnutých práv*. Podstata tejto zásady znamená, že nikomu nemožno odňať jeho práva nadobudnuté riadnym spôsobom na základe neskoršie vydaného právneho predpisu. Zo širšieho hľadiska treba túto požiadavku chápať tak, že je neprípustné odňať nadobudnuté práva, resp. ich obmedziť *ex tunc*, t. j. do minulosti, pred účinnosťou nového zákona. Táto požiadavka sa ako imanentná súčasť právnej istoty vzťahuje predovšetkým na základné práva a slobody, ktoré sú v zmysle čl. 12 ods. 1 Ústavy SR neodňateľné, nescudziteľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné. V kontexte s tým nie je možná jednostranná zmena alebo zrušenie súkromnoprávnej zmluvy, čo vyplýva nielen z jej podstaty ako výsledku dohody zmluvných strán, ale i z podstaty uznávanej požiadavky zachovania riadne nadobudnutých práv (pozri Na ÚS SR z 24. 5. 1995, sp. zn. PL. ÚS 16/1995).

▣ Jedným zo základných princípov právneho štátu je princíp právnej istoty a z neho vyplývajúca ochrana nadobudnutých práv. Nadobúdať práva možno nielen v civilnoprávnej, ale aj v trestnoprávnej oblasti. Problematika ochrany nadobudnutých práv má však v trestnoprávnej oblasti osobitný charakter a povahu. Odlišuje sa od ochrany nadobudnutých práv v civilnoprávnej oblasti bez ohľadu na to, či ide o súkromné alebo verejné právo, pretože nepozná možnosti zásahov do nich odôvodnených a odôvodniteľných požiadavkami verejného záujmu. Naopak, vo verejnom záujme a v súlade so zásadami právneho štátu je presné dodržiavanie právnych predpisov všetkými účastníkmi právnych vzťahov (*ZbUS 1999, s. 525 a 527 - Uz ÚS SR z 28. 6. 1999, sp. zn. I. ÚS 30/1999*).

▣ Nemožno zhoršiť postavenie jedného z účastníkov právneho úkonu tak, že doteraz relatívne neplatný právny úkon bude napokon s odkazom na neskoršiu právnu úpravu vyhlásený za absolútne neplatný (*Uz NS ČR z 11. 4. 2005, sp. zn. 22 Cdo 381/2005*).

▣ Nová právna úprava nemôže – bez výslovného prejavu vôle zákonodarcu, ktorý by sa však mohol dostať do rozporu so zásadou zákazu retroaktivity – viesť k odstráneniu právnych následkov vzniknutých v dôsledku splnenia podmienok vyžadovaných pôvodnou (t. j. zrušenou) normou (porovnaj *Ro NS ČR, sp. zn. 31 Cdo 1895/2002*). Ak teda vzniklo žalované v posudzovanom prípade v súlade s pôvodnou právnu úpravou vecné bremeno k predmetným pozemkom, nemôže samotný zánik tejto právnej úpravy – hoci bola iste ovplyvnená atmosférou v dobe svojho vzniku – viesť k zániku takéhoto vecného bremena (t. j. už nadobudnutých práv žalovanej). To platí obdobne aj pre výklad pôvodných (dnes už neúčinných) právnych noriem, vykonaný pri ich aplikácii, ktorý takisto nemôže viesť k odobratiu práv, ktorá vznikli svojmu nositeľovi splnením podmienok požadovaných predchádzajúcou právnu úpravou (*Ro NS ČR z 30. 11. 2005, sp. zn. 33 Odo 737/2004*).

5. Zásada ochrany vlastníckeho práva

Vlastnícke právo patrí medzi najsilnejšie subjektívne práva. Popri osobnostných právach (§ 11 OZ) zaručuje autonómny a slobodný vývoj každého jedinca v spoločnosti. Svojou povahou ide o absolútne právo (rovnako ako právo na ochranu osobnosti alebo dedičské právo), ktoré pôsobí proti všetkým a garantuje nedotknuteľnosť vlastníckeho práva proti akýmkoľvek neoprávneným zásahom. Ochranu vlastníckeho práva zabezpečuje nielen Občiansky zákonník a ďalšie súkromnoprávne predpisy, ale aj Ústava SR. Vlastnícke právo patrí medzi základné ústavné práva a predstavuje jeden zo základných pilierov demokratickej spoločnosti.

V ustanovení § 1 ods. 1 vymedzujúci účel občianskoprávnej úpravy Občiansky zákonník *expressis verbis* hovorí o „nedotknuteľnosti vlastníctva“. Z podstaty vlastníckeho práva vyplýva, že každý vlastník má právo, aby každý iný subjekt (vrátane štátu) rešpektoval jeho právne postavenie ako vlastníka a právo na ochranu proti tomu, kto by neoprávnené zasahoval do jeho vlastníckeho práva. Na ochranu vlastníckeho práva slúži inštitút svojpomocí (§ 6 OZ), ako aj vlastnícke žaloby uvedené v § 126 ods. 1 OZ, ktoré majú povahu hmotnoprávneho inštitútu.

Čl. 20 ods. 1 Ústavy SR výslovne ustanovuje, že každý má právo vlastniť majetok. Charta základných práv EÚ, ktorá je minimálne rovnocenná s Ústavou SR, v čl. 17 uvádza: „Každý má právo vlastniť svoj oprávnené nadobudnutý majetok, užívať ho, nakladať s ním a odkázať ho. Nikoho nemožno zbaviť jeho majetku, s výnimkou verejného záujmu, v prípadoch a za podmienok, ktoré ustanovuje zákon, pričom musí byť včas vyplatená spravodlivá náhrada. Užívanie majetku môže byť upravené zákonom v nevyhnutnej miere v súlade so všeobecným záujmom.“

Vlastnícke právo všetkých vlastníkov má rovnaký zákonný obsah a ochranu. Medzi základné princípy súkromného práva patrí zásada, že nikoho nemožno bezdôvodne zbaviť jeho vlastníckeho práva. K obmedzeniu, resp. odňatiu vlastníckeho práva môže dôjsť len na základe zákona (každé rozhodnutie orgánu štátu sa musí oprieť o konkrétne ustanovenie zákona, ktoré pripúšťa obmedzenie, resp. odňatie vlastníckeho práva), pričom sa tak môže stať len pri splnení podmienok uvedených v § 128 OZ. Medzi prípady obmedzenia vlastníckeho práva patria napr. vecné bremená (pozri § 151n až § 151p OZ).

Ochranu vlastníckeho práva zabezpečuje aj princíp *numerus clausus* vecných práv (pozri výklad pri § 123 OZ). Preto i výpočet spôsobov vzniku a zániku vlastníckeho práva je uzavretý a nemôže byť modifikovaný dohodou strán. Rovnako sa tak nemožno odchýliť ani od pravidiel, ktoré upravujú jednotlivé spôsoby nadobúdania vlastníckeho práva, ak to zákon nepripúšťa. Napr. ak sa nadobúda vlastnícke právo k nehnuteľnosti zapísanej v katastri nehnuteľností zápisom do tohto zoznamu, nemôžu si strany dojednať, že vlastnícke právo prejde už účinnosťou samotnej zmluvy.

Spoločenská prax a právna úprava vecných práv v Občianskom zákonníku v protiklade s tým, čo bolo vyššie uvedené, ukazujú, že ochrane vlastníckeho práva sa v súčasnom slovenskom právnom poriadku pripisuje iba okrajový význam. Vidieť to najmä v medzerovitej úprave vecných práv, ktorá sa prostredníctvom novely Občianskeho zákonníka z r. 1991 vlastne vrátila k princípom právnej

úpravy z r. 1950 (jediná výraznejšia zmena sa týka vypustenia socialistického spoločenského vlastníctva). Samotný Občiansky zákonník na jednej strane garantuje rovnosť vlastníckych práv (§ 124 OZ), ale zároveň tento princíp porušuje (pozri § 134 ods. 2 OZ).

Slabá súkromnoprávna ochrana sa na Slovensku tradične poskytuje najmä vlastníkom pôdy, keď platný Občiansky zákonník nerešpektuje ani také elementárne zásady súkromného práva ako *aedificatio solo cedit* a na rozdiel od iných civilných kódexov (z novších pozri napr. § 1023 COZ a § 5:17 PTK) nevymedzuje rozsah vlastníckeho práva k pôde (t. j. či vlastníkovi pôdy patrí priestor nad i pod jeho pozemkom). Na druhej strane zákonodarcu prostredníctvom osobitných zákonov verejnoprávnej povahy permanentne zasahuje do práv vlastníkov pôdy napr. prostredníctvom inštitútu vyvlastnenia, inštitútom tzv. predbežnej držby, zákazom drobenia či zmluvného prevodu poľnohospodárskej pôdy alebo prostredníctvom inštitútu zákonných vecných bremien výrazne zameraných proti záujmom vlastníka pôdy. Spory o vlastnícke právo k nehnuteľnostiam patria na Slovensku medzi najdlhšie trvajúce súdne konania. Vlastníci pozemkov ťahajú zväčša za kratší koniec aj v prípade stavebných konaní, keď sa na susednom pozemku má realizovať výstavba.

Nerovné postavenie vlastníkov v prípade stretu rôznych vlastníckych práv môže vyvažovať súdna prax prostredníctvom princípu proporcionality, ktorý sa na Slovensku uplatňuje zatiaľ iba v prípade zásahu do osobnostných práv (pozri výklad pri § 11 OZ). Testu proporcionality by mali podliehať všetky prípady, keď sa zásah do vlastníckeho práva zdôvodňuje tzv. verejným záujmom. Zmyslom testu proporcionality je v takom prípade dosiahnuť, aby záujmy všetkých skupín vlastníkov boli vyvážené a aby preferencia jedného záujmu nemala za následok vážny zásah do absolútneho vecného práva druhého subjektu. Zmyslom testu proporcionality je dosiahnuť pomyslenú rovnováhu tak, aby ani jeden zo vzájomne konkurujúcich sa práv nebol popretý. V prípade, ak uvedenú nerovnováhu zakladá priamo právny predpis, je nielen právom, ale i povinnosťou ústavného súdu nastoliť aj v takomto prípade rovnováhu záujmov rôznych vlastníkov. Takúto požiadavku priamo nastoľuje ustanovenie § 124 OZ, ktoré v praxi všeobecných súdov ani Ústavného súdu SR nenašlo zatiaľ dostatočnú odozvu.

III. Ústavný súd musel zisťovať, či napadnutá právna úprava vôbec niektoré subjekty zvýhodňuje. A ak áno, či takto založená nerovnosť je ústavne odôvodnená snahou vyrovnáť právne postavenie osôb postihnutých negatívnymi dopadmi špecifickej ľudskej činnosti, alebo je len vecne nepodloženým privilégiom skupiny vlastníkov nehnuteľností. Inými slovami povedané, či existuje legitímny dôvod na takého legislatívne riešenie a či zodpovedá princípu proporcionality.

Na druhú stranu je pravda, že na rozdiel od vyššie skúmaného pravidla zisťovania výšky odškodnenia (tu o založení nerovnosti vlastníkov poškodeného majetku) nemožno pochybovať. Ústavný súd je však toho názoru, že dôvod, ktorý zákonodarcu k tejto disproporcii viedol, je legitímny. Snahou zákonodarcu bolo evidentne posilniť postavenie vlastníkov dotknutých nehnuteľnosťami voči spoločnostiam vykonávajúcim ťažobnú činnosť, ktorá je nepochybne voči nehnuteľnostiam riziková a nepriateľská. Výsledkom legislatívnej úpravy je zvýhodnenie vybranej kategórie poškodených vlastníkov, avšak kategórie, ktorá je podľa mienky zákonodarcu výkonom špecifickej banskej činnosti ohrozená viac či bezprostrednejšie, než je tomu u vlastníkov iných nehnuteľností.

Ústavný súd sa hlási k európskej právnej kultúre a jej ústavným tradíciám. Ústavné predpisy, najmä Listinu základných práv a slobôd, interpretuje v duchu všeobecných právnych zásad, ktoré síce nie sú v písanom práve výslovne obsiahnuté, ale v európskej právnej kultúre sa bezo zvyšku uplatňujú. Jedným z takýchto nepísaných ústavných pravidiel, ktoré vo svojej judikatúre ústavný súd uplatňuje, je aj princíp proporcionality (pozri napr. nález sp. zn. Pl. ÚS 33/97, Zbierka rozhodnutí, zväzok 9, nález č. 163, vyhlásený pod č. 30/1998 Zb.). Takýto prístup sa premieta aj do interpretácie jednotlivých právnych predpisov, v danom prípade napadnutého ustanovenia banského zákona. Znamená to posúdiť vhodnosť, potrebnosť a vyváženosť úpravy, ktorá narušá rovné postavenie pri ochrane vlastníctva (Na ÚS ČR z 22. 1. 2008, sp. zn. Pl. ÚS 54/05).

6. Zásada dobrej viery

Zásada dobrej viery (*bona fides*) patrí medzi najväčšie výtopy rímskeho práva, s ktorou priamo súvisel jeden druh žalôb (*iudicia bonae fidei*). Kritérium poctivého a slušného uplatňovania práva a poctivého a slušného plnenia povinností zodpovedá zásade čestného žitia (*honeste vivere*) zakotveného v justinianských inštitúciách (Inst. I. 3).

Rímske právo vytvorilo niekoľko konceptov pojmu dobrej viery. Základným účelom princípu *bona fides* bolo zabezpečenie spravodlivosti a verejného poriadku. Druhým účelom bolo poskytnúť právnu istotu pri uzavieraní zmlúv a nadobúdaní vlastníckeho práva (na základe poctivej držby). V dôsledku činnosti komentárov a glosátorov prešiel princíp dobrej viery (*bonne foi, guter Glaube, Treu und Glauben, good faith, добросовестность*) aj do súčasných právnych poriadkov (napr. § 157

a § 242 BGB, čl. 2 ZGB, čl. 1134 CC, čl. 1374 CCI, čl. 14 ROZ, § 1:3 PTK, § 6 ods. 1 COZ, čl. 7 CoC, čl. 1 ods. 3 GK a čl. 6:2 BW).

Dobrá viera sa v súčasnom kontinentálnom práve predovšetkým chápe v objektívnom zmysle ako meradlo správania sa subjektov súkromného práva (čl. 2 ZGB: „Každý má pri výkone svojich práv a plnení svojich povinností konať v dobrej viere. Zjavné zneužitie práva nepožíva právnu ochranu.“). Zároveň sa táto zásada stala jedným zo základných pilierov súčasného záväzkového práva (§ 242 BGB: „Dlžník je povinný poskytnúť plnenie tak, aby bolo v súlade s požiadavkou dobrej viery a s prihliadnutím na obvyklú prax.“), s ktorou počítajú aj súkromné iniciatívy na unifikáciu európskeho súkromného práva (pozri napr. čl. I - 1:103 DCFR, čl. 1:201 PECL). V anglosaskom práve si zásadu dobrej viery osvojili sudy equity (*court of equity*). Anglické a americké sudy tento koncept rozšírili tým, že konanie v dobrej viere konfrontujú s podvodným konaním (*fraud*) vo svetle civilného práva (leť) a vytvorili tak meradlo pre poctivý a slušný výkon práva (Bürgi, W.: Ursprung und Bedeutung „Treu und Glauben“ und „Billigkeit“ im schweizerischen Recht. Bern, 1939, s. 102 až 113).

V rakúskom civilnom kódexe má zásada dobrej viery iba okrajový význam (pozri § 914 ABGB). Týmto dedičstvom je ovplyvnený aj náš Občiansky zákonník, ktorý sa snaží zásadu dobrej viery spoluplovať zásadou dobrých mravov (pred r. 1989 pravidlami „socialistického spolužitia“), hoci medzi týmito pojmi sú rozdiely. Treba však povedať, že nemecká doktrína, ktorá vychádza zo zásady dobrej viery (*Treu und Glauben*), poukazuje práve na morálny rozmer dobromyseľnosti a nevidí podstatný obsahový rozdiel dobrými mravmi (*gute Sitten*) a princípom dobrej viery a poctivého konania. Rozdiel vidí iba v stupni ich uplatnenia: zatiaľ čo rozpor s dobrými mravmi má povahu absolútneho meradla, rozpor s dobrou vierou a poctivosťou má povahu relatívneho meradla správania sa subjektu súkromného práva (Weber, W.: § 242 Treu und Glauben. In: Staudingers Kommentar zum BGB. 11. Aufl. Berlin: Sellier - de Gruyter, 1961).

Dobrá viera plní v súčasnom európskom práve tri základné funkcie, a to funkciu korekčnú, doplnujúcu a interpretačnú. Korekčná alebo limitujúca funkcia (*Korrekturfunktion, Schrankenfunktion*) umožňuje limitovať výkon určitých oprávnení v zmluvnom vzťahu (napr. jednostranné zrušenie zmluvy, uplatnenie zmluvnej pokuty) a na druhej strane nastolíť rovnováhu v právnom vzťahu, ak je potrebné uplatniť prostriedok nápravy (typicky v prípade spotrebiteľskej zmluvy). Doplnujúca funkcia (*Ergänzungsfunktion*) umožňuje vyplňať medzery v právnom predpise a medzery v zmluvnom dojednaní. V druhom prípade princíp dobrej viery umožňuje doplniť zmluvný konsenz tak, aby zostala zachovaná platnosť zmluvy a zmluvný vzťah zostal naďalej vyvážený a funkčný. Interpretačná funkcia (*Interpretationsfunktion*) dobrej viery umožňuje súdu, aby obsah zmluvného dojednania vykladal v súlade s princípom dobrej viery. To znamená, že súd má obsah zmluvy vykladať tak, ako by to urobila rozumná osoba v postavení zmluvných strán s prihliadnutím na konkrétne okolnosti daného zmluvného vzťahu a na zvyklosti v danom odvetví (porovnaj § 266 ods. 1 a 2 OBZ).

Dobrá vieru, resp. dobromyseľnosť chápe súčasné slovenské právo v subjektívnom zmysle ako psychickú kategóriu, ktorá sa viaže na subjektívnu stránku konajúceho subjektu, najmä na sledované ciele a výsledok svojho konania. Predpokladá, že *subjekt práva pri svojom konaní vychádza z objektívne zdôvodniteľného presvedčenia, že koná podľa práva, resp. že právo, ktoré vytvára, mu patrí*. Dobrá viera v obligačnom práve znamená poctivosť v zmluvných vzťahoch.

V súčasnom občianskom práve má dobrá viera v dôsledku silného vplyvu predchádzajúceho spoločenského zriadenia iba okrajový význam. Uplatňuje sa najmä pri nadobúdaní práv a povinností [napr. vlastníckeho práva - porovnaj § 486 OZ, resp. práv k cudzím veciam - porovnaj § 151h ods. 3 a § 151md ods. 1 písm. f) OZ], ochrane subjektívnych práv účastníkov občianskoprávných vzťahov a pri výklade právnych noriem, ak sa tieto na dobromyseľnosť nadobúdateľa práva priamo odvolávajú.

■ Ak vznikol konflikt medzi dobrou vierou, ktorú môžu dovolateľky preukázať už v dobe svojho právneho predchodu na jednej strane, a prípadnou nezákonnosťou dohody o vydaní pozemku, tvrdenou žalobcami na druhej strane, je potrebné pri riešení tohto konfliktu zdôrazniť, že ochrana práv nadobudnutých v dobrej viere je jedným zo základných (príjajmenšom doktrinálnych) princípov súkromnoprávnej úpravy a v širšom poňatí aj celého právneho poriadku. V každom prípade musí zistená a žiaduca ochrana *bona fides* nadobudnutých práv vyvolať značnú zdržanlivosť pri posudzovaní platnosti nadobúdacích právnych titulov, najmä negatívny záver by mal túto ochranu spochybniť. Tým viac to musí platiť o ochrane práv reštituentov, vedených pri právnych úkonoch vedomím oprávnenosti požiadavky vďaka neprávom odňaté nehnuteľnosti (*Ro NS ČR z 23. 12. 2004, sp. zn. 28 Cdo 440/2004*).

III. Ak sťažovateľ nadobudol na základe kúpnej zmluvy nehnuteľnosti od predávajúceho, ktorý v čase jej uzavretia odvodzoval svoje vlastnícke právo k nim od neplatnej zmluvy, bolo povinnosťou všeobecných súdov sa v konaní o určení vlastníckeho práva k predmetným nehnuteľnostiam riadne zaoberať otázkou dobrej viery sťažovateľa, a to s ohľadom na všetky okolnosti, za ktorých ich nadobudol. Dôsledkom absencie náležitého posúdenia a prísneho hodnotenia dobrej viery je porušenie práva sťažovateľa na spravodlivý proces podľa čl. 36 ods. 1 Listiny (Na ÚS ČR z 28. 11. 2012, sp. zn. II. ÚS 800/12).

Zákon (právny úkon) je vždy potrebné vykladať takým spôsobom, aby nebol poškodený ten, kto sám konal v oprávnenej dobrej viere, že koná podľa práva, resp. ten, kto oprávnenne dôveruje v to, že podľa práva konal niekto iný (napr. § 32 ods. 3, § 33b ods. 4, § 42a ods. 2 a § 56 ods. 1 OZ).

III. Nedostatky v oprávnení zástupcu príslúcha namietat tomu, za koho taký zástupca koná. Osoba, voči ktorej vystupuje zástupca v mene inej osoby, nemá toto oprávnenie. Táto tretia osoba sa môže dovolať iba toho, že konanie takého zástupcu voči nej zaväzuje zastúpeného aj vtedy, keď zástupca koná proti pokynom zastúpeného, ak je tretia osoba v dobrej viere (Uz VS v Prahe z 9. 10. 2001, sp. zn. 5 Cmo 283/2001).

Právnu ochranu na druhej strane nepožíva ten, kto nekonal v dobrej viere, t. j. vedel (rozpoznal) alebo so zreteľom na okolnosti prípadu mal vedieť, aký je právny stav. Nedostatok dobrej viery (*mala fides*) má rôzne následky v závislosti od konkrétneho vzťahu, v ktorom je dobrá viera relevantná (porovnaj § 135b ods. 2 OZ). Nedodržanie zásady dobrej viery by sa mohlo posudzovať ako konanie proti zásadám dobrých mravov, teda ako protiprávne konanie (§ 39 OZ).

III. Správne úrady a správne súdy majú povinnosť dostatočne zdôvodniť, prečo pri rozhodovaní nedostali prednosť ustanovenia o ochrane práv nadobudnutých v dobrej viere (Ro ESELP, čl. 6 Dohovoru a čl. 1 Protokolu č. 1 k Dohovoru - Valová a Slezáková v. Slovensko z 1. 6. 2004, sťažnosť č. 44925/1998).

Súkromné právo vychádza z prezumpcie dobrej viery. Domnienka platí dovtedy, pokiaľ sa nepreukáže opak (*bona fides semper praesumitur, nisi mala fides adess supersunt*). Túto zásadu zaktvujú všetky civilné kódexy (napr. čl. 10 ods. 5 GK, § 242 BGB, § 2268 CC, čl. 6:2 BW, čl. 7 CoC, § 7 COZ), s výnimkou nášho Občianskeho zákonníka, ktorý ju však nepochybne uznáva, napr. v súvislosti s právnou úpravou držby. Podľa § 130 ods. 1 OZ v pochybnostiach, či ide o oprávnenú alebo neoprávnenú držbu, platí vyvrátená právna domnienka, že držba je oprávnená (t. j. držiteľ je dobromyseľný v tom, že ním držaná vec mu patrí).

III. Ak príslušná úprava, v ktorej má dobrá viera konkrétnej osoby právny význam, neustanovuje domnienku, že takáto osoba je ohľadom existencie určitých skutočností v dobrej viere, sŕňa dôkaznú povinnosť (a neskôr i dôkazné bremeno) o tejto dobrej viere osobu, ktorej je dobrá viera v rovine práva na prospech (Ro veľkého senátu NS ČR z 30. 1. 2008, sp. zn. 31 Cdo 3177/2005).

Občiansky zákonník sa zmieňuje o dobrej viere len v rámci špecifických právnych vzťahov [pozri § 32, § 35, § 129 až § 131, § 134, § 135b, § 151h ods. 3, § 151md ods. 1 písm. f), § 151o, § 458, § 459, § 485, § 486 a § 586 OZ]. Na druhej strane možno túto zásadu vyvodíť z dikcie niektorých ďalších ustanovení, ktoré pojem „dobrá viera“ výslovne nepoužívajú, avšak bránia tomu, aby právnou výhodou získal ten, kto konal v rozpore s princípom dobrej viery, t. j. nečestne a protiprávne. Napr. podľa § 40a OZ sa relatívnej neplatnosti právneho úkonu nemôže dovolať ten, kto ju sám spôsobil. Možno sa s ňou stretnúť aj v rámci inštitútu odporovateľnosti právneho úkonu, keď zákon neposkytuje ochranu tomu, kto chcel svojím právnym úkonom ukrať oprávnené nároky svojho veriteľa (pozri § 42a a § 42b OZ).

7. Zásada *nemo plus iuris transfere potest quam ipse habet*

Občiansky zákonník vychádza zo známej rímskoprávnej zásady vyslovenej rímskym právníkom Ulpianom (D. 50,17,54), že nikto nesmie previesť na iného viac práv, než má sám. Túto zásadu považovala náuka o prirodzenom práve za takú dôležitú, že si našla miesto aj v prvých civilných kódexoch (§ 442 ABGB: „*Ueberhaupt kann niemand einem Andern mehr Recht abtreten, als er selbst hat.*“).

Zásada *nemo plus iuris* platí pre celú oblasť súkromného práva a osobitný význam má v oblasti vecných práv, najmä vo vzťahu medzi vlastníctvom a držbou a medzi držbou a detenciou (pozri výklad pri § 129 OZ). Má však uplatnenie aj v oblasti záväzkového práva, ak ide o postúpenie tej istej pohľadávky (pozri § 524 OZ).

III. Ústavný súd nesúhlasí s výkladom odvolacieho súdu k § 5 ods. 1 zákona č. 87/1991 Zb., ktorý usúdil, že nikto (t. j. povinná osoba) nemôže previesť na iného viac práv, než koľko mal sám (oprávnená osoba), a odvolal sa v tejto veci na všeobecné právne zásady. Napriek celkom jasnému a nepochybnému vyjadreniu vôle zákonodarcu, ktorý stanovil: „Ak je oprávnených viac osôb a nárok na vydanie vecí uplatnia v lehote podľa odseku 2 len niektoré z nich, vydá sa im celá vec“, opomenul odvolací súd pri výklade zásady „*nemo plus iuris transfere potest quam ipse habet*“, že táto zásada

stanovuje, že nikto nemôže previesť viac práv, než koľko má sám, teda že táto zásada sa vzťahuje len na povinnú osobu, pretože oprávnená osoba práva nadobúda, a to nie je touto zásadou nijako dotknuté (*SbUS zv. 12, č. 113 - Na ÚS ČR zo 6. 10. 1998, sp. zn. I. ÚS 340/1996*).

Prelomenie tejto zásady zákon pripúšťa len výnimočne, v taxatívne určených prípadoch, keď uprednostňuje ochranu nadobúdateľa vlastníckeho práva v záujme preferencie právnej istoty a ochrany dobromyseľne (v dobrej viere) nadobudnutých práv (pozri k tomu výklad podaný pri § 132 OZ).

☒ Ústavný súd v žiadnom prípade nemieni absolutizovať zásadu *nemo plus iuris ad alium transfere potest, quam ipse habet* (nikto nemôže previesť na druhého viac práv, ako sám má), ale – na druhej strane – z hľadiska ochrany vlastníckeho práva nepovažuje za žiaduce jej prelomenie; preto akcentuje nevyhnutnosť primeraného a prísneho hodnotenia dobrej viery nadobúdateľa v každom jednotlivom prípade.

Z uvedeného vyplýva, že nehnuteľnosť je možné nadobudnúť aj od nevlastníka, ak bol nadobúdateľ s prihliadnutím na všetky okolnosti veci v dobrej viere. Súdy v takom prípade musia vlastníckemu právu nadobúdateľa poskytnúť ochranu (*Na ÚS ČR z 13. 8. 2012, sp. zn. I. ÚS 3061/11*).

☒ Všeobecné súdy porušia právo na ochranu majetku a na spravodlivý proces podľa čl. 36 ods. 1 v spojení s čl. 11 ods. 1 Listiny základných práv a slobôd v prípade, ak neposúdia otázku stretu vlastníckeho práva a práva na ochranu dobrej viery nadobúdateľa nehnuteľnosti a ak mu odmietnu v odôvodnených prípadoch poskytnúť ochranu v súlade s požiadavkou ustáleného právneho názoru Ústavného súdu ČR. Takýto postup je v rozpore s ústavou a v právnom štáte je neprijateľný (*Na ÚS ČR z 19. 7. 2016, sp. zn. IV. ÚS 405/16*).

Prelomenie zásady *nemo plus iuris* v prospech dobromyseľného nadobúdateľa možno slovenskom skromnom práve identifikovať v tých prípadoch:

- nadobudnutie veci od nepravého dediča,
- dražobné nadobudnutie veci,
- nadobudnutie veci v rámci konkurzu,
- nadobudnutie veci v rámci exekúcie,
- nadobudnutie veci medzi podnikateľmi.

Ad a) Platný Občiansky zákonník zakotvil zásadu dobrej viery vo vzťahu k nadobudnutiu vlastníckeho práva od nevlastníka vo veľmi zúženej forme. Takáto možnosť existuje len v prípade dobromyseľného nadobudnutia vecí od nepravého dediča (pozri § 486 OZ a výklad k nemu). O takýto prípad ide čiastočne vtedy, ak sa na nadobúdateľa prevedie vec zaťažená záložným právom, hoci záložca ani záložný veriteľ nebol oprávnený tak urobiť (pozri výklad pri § 151h OZ).

☒ Od nevlastníka nemožno nadobudnúť vlastníctvo k nehnuteľnosti, aj keď nadobúdateľ vychádza zo zápisu v katastri nehnuteľností označujúceho prevodcu za vlastníka tejto nehnuteľnosti (*Ro NS ČR z 28. 7. 2003, sp. zn. 22 Cdo 1836/2002*).

Zo záväzkového práva vymizla všeobecná úprava ochrany dobrej viery vo vzťahu k vlastníckemu právu, ktoré sa nadobudlo legálnym spôsobom (napr. kúpa veci od obchodníka). Túto úpravu poznal Občiansky zákonník platný do vydania zákona č. 509/1991 Zb. (pozri § 228 OZ v znení platnom do 31. 12. 1991). Tento zásadný legislatívny nedostatok by mal byť odstránený pri rekodifikácii občianskeho kódexu.

Absenciu ochrany dobromyseľne nadobudnutého majetkového práva sa snaží eliminovať súdna prax, ktorá rozšírila ochranu dobromyseľného nadobúdateľa na prípad, keď niekto síce nadobudne vec od vlastníka, ktorý však následne prestal byť vlastníkom v dôsledku toho, že právny titul, na základe ktorého on nadobudol vlastnícke právo od skoršieho vlastníka, následne odpadol, a to v dôsledku odstúpenia od zmluvy (pozri výklad pri § 48 OZ) alebo naplnenia rozvázovacej podmienky (§ 36 ods. 2 OZ), ktoré má obdobné právne dôsledky ako odstúpenie od zmluvy. Tento názor nie je však prijímaný všeobecne.

☒ Z právneho vzťahu vznikajú práva a povinnosti, ktoré sa týkajú iba strán tohto vzťahu. Vzťah medzi zmluvnými stranami včítane odstúpenia od zmluvy sa môže v takom prípade opäť prejavíť len medzi zmluvnými stranami a nemôže mať vplyv na postavenie tretích osôb, ktoré v dobrej viere nadobudli vlastnícke právo k veci, ktorá bola predmetom takej zmluvy (*SbUS zv. 21, č. 14 - Na ÚS ČR z 23. 1. 2001, sp. zn. II. ÚS 77/2000*).

☒ Ani rozhodnutím najvyššieho súdu sp. zn. 22 Cdo 1186/1998 (tento rozsudok rieši situáciu, keď bol prevodca vlastníkom nehnuteľnosti v čase prevodu, ale v dôsledku odstúpenia zanikla od samého začiatku zmluva, ktorou sám nadobudol nehnuteľnosť) nemal byť prelomený princíp, podľa ktorého nemožno nadobudnúť vlastníctvo od nevlastníka, pokiaľ tak výslovne nestanoví zákon (pozri ☒ Spáčil, J.: Ještě k nabytí od nevlastníka v judikatuře. Právní rozhledy, 2001, č. 5, rozhodnutia sp. zn. 22 Cdo 536/2000 a 1836/2002). Od nevlastníka nemožno nadobudnúť vlastníctvo k nehnuteľnosti, aj keď nadobúdateľ vychádza zo zápisu v katastri nehnuteľností označujúceho prevodcu za vlastníka tejto nehnuteľnosti (*Ro NS ČR z 23. 2. 2006, sp. zn. 29 Odo 1149/2003*).

Pri nadobúdaní vecí v dobrej viere súdna prax striktno odlišuje prípad, keď sa vec nadobúda dobromyseľne od osoby, ktorá bola vlastníkom veci hoci len krátku dobu a následne toto vlastnícke právo stratila (z dôvodu odstúpenia od zmluvy), od prípadu, keď sa vec (nehnuteľnosť) nadobúda od niekoho, kto sa jej vlastníkom ani na okamih nikdy platne nestal (napr. z dôvodu absolútnej neplatnosti zmluvy). V odôvodnení *Rc 29/2007* Najvyšší súd ČR vysvetlil, že situácia vyvolaná odstúpením od zmluvy o prevode nehnuteľností nie je podľa ustálenej rozhodovacej praxe porovnateľná s nadobudnutím veci od nevlastníka. Aj v náleze Ústavného súdu ČR z 1. 8. 2006, sp. zn. II. ÚS 349/2003 (SbUS 148/2006), sa uvádza, že „ochrana, ktorú nadobúdateľovi poskytuje dobrá viera, nie je takej intenzity, aby zabránila vlastníkovi nehnuteľnosti účinne uplatňovať svoje absolútne právo. Inými slovami, ak zápis v katastri nehnuteľností nezodpovedá skutočnosti, má táto prevahu nad katastrofou“ (pozri k tomu vysvetlivky k § 151j OZ v súvislosti s predajom predmetu záložného práva na základe neplatnej zmluvy).

Ad b) Súdna prax pripustila nadobudnutie vlastníckeho práva od nevlastníka v prípade dražby, keď sa vlastnícke právo nadobúda príklepom licitátora (pozri k tomu Ro NS ČR z 27. 1. 2004, sp. zn. 22 Cdo 1229/2003, a Ro NS ČR z 27. 4. 2006, sp. zn. 22 Cdo 850/2005). Podľa názoru judikatúry dodatočné zrušenie nadobúdacieho titulu (príklepu) svedčiaceho v prospech vydražiteľa nemá za následok súčasne aj zánik vlastníckeho práva ďalších nadobúdateľov nehnuteľnosti, ktorí ju získali v dobrej viere (pozri *R 14/2009*). Doktrína v tejto súvislosti zastáva názor, že predaj v súdnej dražbe sa považuje za verejnoprávny úkon, ktorým prejde vlastnícke právo k veci na vydražiteľa, aj keby sa neskôr preukázalo, že vec nebola predmetom vlastníckeho práva povinného. Na druhej strane Najvyšší súd SR v judikáte uverejnenom pod *R 61/2014* tvrdí zase niečo celkom iné (pozri k tomu výklad pri § 132 OZ).

Ad c) Nadobudnutie vlastníckeho práva od nevlastníka v prípade konkurzu súvisí s tým, že správca do všeobecnej a osobitnej konkurznej podstaty zahŕňa aj veci, ktorých pôvod je sporný (pozri § 78 ods. 1 ZKR). Ak sa neodstráni spornosť zápisu, uloží súd osobe, ktorá ho spochybňuje, aby v lehote určenej súdom, nie však v kratšej ako 30 dní, podala žalobu proti správcovi na vylúčenie veci zo súpisu. V prípade, že žaloba nie je podaná včas, predpokladá sa, že zahrnutie veci do súpisu je nesporné (§ 78 ods. 4 ZKR). Následné speňaženie vecí, pri ktorých nastala domnienka nespornosti, rieši ustanovenie § 93 ods. 3 ZKR. Podľa neho kupujúci pri odplatnom prevode veci zapísanej do súpisu nadobudne vlastnícke právo aj vtedy, keď úpadca nebol vlastníkom tejto veci, ibaže vedel alebo musel vedieť, že úpadca alebo tretia osoba, ktorej majetok zabezpečuje záväzok úpadcu, nie je vlastníkom veci. Správca zodpovedá pôvodnému vlastníkovi veci za škodu, ktorá mu tým vznikla, ibaže preukáže, že konal s odbornou starostlivosťou.

Ad d) Nadobudnutie vlastníctva v rámci exekúcie sa môže týkať hnuťelných, ako aj nehnuteľných vecí. Zákon vychádza z predpokladu, že ich vlastníkom je povinná osoba, t. j. osoba, voči ktorej sa vedie exekúcia. Ak sa vlastníckeho práva domáha tretia osoba, môže tak počas exekučného konania urobiť formou vylučovacej (excindačnej) žaloby podľa § 44 ods. 1 EP. Ak sa excidačná žaloba nepodá včas (a to bez ohľadu na vedomosť o prebiehajúcej exekúcii), má to za následok nemožnosť relevantného spochybnenia vlastníckeho práva vydražiteľa.

III. Skutočný vlastník exekvovanej nehnuteľnosti, ktorý sa voči povinnému z exekúcie nedomáhal ochrany svojho vlastníckeho práva pred jej predajom, sa môže od oprávneného v exekúcii domáhať vydania výťažku z predaja tejto veci ako náhrady za odňatie jeho práva k vydraženej veci. Táto osoba sa však nemôže domôcť samotného vydania exekvovanej veci od vydražiteľa, ktorý sa stal jej vlastníkom zákonným spôsobom, navyše odobreným rozhodnutím štátu (schválenie udelenia príklepu), ktorý sa spomedzi spôsobov nadobudnutia vlastníckeho práva upravených v § 132 ods. 1 OZ považuje za „privilegovaný“ (prioritný) spôsob nadobudnutia vlastníckeho práva majúci prednosť pred vlastníckym právom nadobudnutým iným zákonom predvídaným spôsobom.

Ak sa skutočný vlastník exekvovanej veci nemožno domôcť svojho vlastníckeho práva k nej v dôsledku nesprávneho postupu exekučného súdu alebo súdneho exekútora, môže sa domáhať proti týmto subjektom náhrady škody podľa § 33 ods. 1 EP (*ZbUS 61/2008 - Na ÚS SR z 5. 11. 2008, sp. zn. II. ÚS 289/08*).

Ad e) Osobitnú výnimku z vyššie uvedeného pravidla predstavuje ustanovenie § 446 OBZ, ktoré chráni dobromyseľného kupujúceho, ktorý nadobudne obchodnou kúpnu zmluvou vlastnícke právo od predávajúceho, ktorý nie je vlastníkom predávaného tovaru.

III. Ustanovenie § 446 OBZ významným spôsobom zasahuje do ústavne zaručeného práva vlastníť majetok a uprednostňuje pre ním dobrú vieru a istotu účastníkov obchodnoprávnych vzťahov. Možno ho preto aplikovať iba pri prísnom rešpektovaní ustanovenia čl. 4 ods. 4 Listiny, pretože predstavuje zákonné medze jedného z najdôležitejších základných

práv, a preto je pri jeho aplikácii nevyhnutné vylúčiť akékoľvek jeho zneužitie na iné účely, než pre ktoré je ustanovené. Z toho dôvodu je obzvlášť potrebné veľmi prísne posudzovať otázku dobrej viery nadobúdateľa, najmä v prípadoch, keď dochádza k aplikácii ustanovení Obchodného zákonníka na základe dohody zmluvných strán podľa jeho § 262. Už samotná existencia takejto dohody môže v určitých jednotlivých prípadoch vyvolávať pochybnosti o jej účele a dôvodoch jej uzavretia. Taká dohoda nikdy nesmie slúžiť na akési „zabezpečenie“ kupujúceho pre prípad, že by predávajúci nebol oprávnený previesť vlastnícke právo k predmetnej veci, pretože už táto skutočnosť by sama osebe vylučovala existenciu dobrej viery na strane kupujúceho, a tým aj aplikáciu § 446 OBZ. Preto je vždy potrebné, aby v situáciách, keď o dobrej viere kupujúceho existujú najmenšie pochybnosti, preukázal kupujúci, že využil všetky dostupné prostriedky na to, aby sa presvedčil, že predávajúci je skutočne oprávnený previesť vlastníctvo k predmetnej veci, a že teda bol v tejto súvislosti skutočne v dobrej viere. To platí najmä v prípadoch predchádzajúceho použitia dohody podľa § 262 OBZ. Dôkazné bremeno týkajúce sa dobrej viery kupujúceho znáša v týchto prípadoch vždy on sám. Nerešpektovanie týchto zásad všeobecnými súdmi pri aplikácii ustanovenia § 446 OBZ by totiž v konkrétnych prípadoch mohlo viesť k ochrane jeho zneužívania na iné účely, než pre ktoré bolo vytvorené, a teda k protiústavnosti takto vzniknutých rozhodnutí (*SbUS zv. 23 č. 30 - Uz ÚS ČR z 28. 8. 2001, sp. zn. IV. ÚS 112/2001*).

☒ Ustanovenie § 446 OBZ o nadobudnutí veci od nevlastníka nemožno použiť na nadobudnutie obchodného podielu v spoločnosti s ručením obmedzeným. Tento záver sa vzťahuje na právne vzťahy v družstve (*Ro NS ČR z 24. 11. 2009, sp. zn. 29 Cdo 4068/2007*).

8. Zásada *neminem laedere*

Zákaz poškodzovať práva iného (*neminem laedere*) patrí medzi základné zásady súkromného práva. Znamená to, že nikto nesmie bez zákonného dôvodu zasahovať do subjektívnych práv iného účastníka občianskoprávneho vzťahu, brániť mu pri výkone týchto práv a spôsobíť inému majetkovú škodu, resp. nemajetkovú ujmu. Ustanovenie § 3 ods. 2 OZ výslovne ukladá každému subjektu súkromného práva povinnosť správať sa tak, aby nedochádzalo k ohrozovaniu a porušovaniu práv z občianskoprávnych vzťahov a aby sa prípadné rozpory medzi účastníkmi odstránili predovšetkým ich dohodou.

V teórii občianskeho práva je zásada *neminem laedere* často dopĺňovaná komplementárnymi zásadami, akými sú:

- zásada, že nikto nesmie ťažiť, resp. mať výhodu zo svojej nepoctivosti (*nemo turpitudinem suam allegare potest*) a
- zásada, že právo nikdy nemôže vzniknúť z bezprávia (*ius ex iniuria non oritur*).

☒ Ústavný súd sa domnieva, že sťažovateľka nebola vystavená do pozície právnej neistoty a je v súlade s právnym princípom „*nemo turpitudinem suam allegare potest*“ (nikto nemôže mať prospech z vlastného protiprávneho konania) toho názoru, že samotná sťažovateľka svojím konaním zásadným spôsobom prispela ku vzniku sporu a správaniu žalovaného, a preto jej obranu poukazujúcu na šikanózne správanie žalovaného nepovažuje za opodstatnenú (*Uz NS SR zo 17. 4. 2013, sp. zn. I. ÚS 230/2013*).

☒ Predmetnú vec treba posúdiť vo svetle účelu reštitučného konania, rešpektovaním ducha zákona, ako aj vyvinutú judikatúru Ústavného súdu SR a v neposlednom rade vo svetle právnych princípov. Jedným z princípov právneho štátu je princíp „*nemo turpitudinem suam allegare potest*“ (nikto nemôže mať prospech zo svojej vlastnej nepoctivosti). Vzhľadom k tomu, že dôvodom, pre ktorý sa navrhovateľ domáha určenia vlastníckeho práva je neplatnosť právneho úkonu, ktorú spôsobil sám navrhovateľ, súd nárok navrhovateľa na určenie, že je vlastníkom predmetnej nehnuteľnosti, považuje za v rozpore s dobrými mravmi, ktorý nepožíva právnu ochranu, preto návrh v časti o určenie vlastníckeho práva navrhovateľa k nehnuteľnosti zamietol (*Ro KS v Trnave z 22. 6. 2016, sp. zn. 11Co/950/2015*).

Zásadu, že nikto sa nemôže s úspechom dovolávať svojej nepoctivosti, Občiansky zákonník priamo nezakotvuje. Možno ju však vyvodiť napr. z ustanovení § 40a, § 41a ods. 2 a § 49a OZ. Podľa § 40a OZ sa nikto nemôže dovolávať relatívnej neplatnosti právneho úkonu, ktorú sám spôsobil. Podľa § 41a ods. 2 druhej vety OZ neplatnosť právneho úkonu z dôvodu simulácie nemožno vyvodiť voči tomu účastníkovi právneho vzťahu, ktorý o simulácii druhého účastníka nevedel. Z ustanovenia § 49a OZ možno vo všeobecnosti vyvodiť, že nikto nesmie ťažiť z toho, že druhý účastník občianskoprávneho vzťahu konal v omyle.

☒ Ústavný súd sa prikláňa k názoru, že rešpekt a ochranu autonómie vôle je potrebné považovať za elementárnu podmienku fungovania materiálneho právneho štátu. Rovnako dôležitým princípom je zásadná (nie však bezvýnimčná) ochrana tej osoby, ktorá uskutočnila právny úkon v dôvere v určitý, jej druhou stranou prezentovaný skutkový stav. Ten, kto vyvolal určité konanie, sa v zásade nesmie ex post dovolávať vád jednotlivých úkonov, ktoré sám spôsobil. Uplatňovanie princípu dôvery v úkony ďalších osôb v rámci akéhokoľvek sociálneho styku s nimi je základným predpokladom fungovania komplexnej spoločnosti (pozri nálezh Ústavného súdu ČR, sp. zn. I. ÚS 342/09 z 15. 6. 2009, ako aj rozsudok Najvyššieho súdu ČR, sp. zn. 28 Cdo 808/2011 z 28. 3. 2012). Rovnako tak sa ani nikto nemá dovolávať výhody z vlastného protiprávneho konania (*nemo turpitudinem suam allegans auditur*) (*Na ÚS SR z 22. 11. 2012, sp. zn. IV. ÚS 340/2012*).

Na opačnom póle k uvedeným zásadám platí, že ten, kto koná v medziach práva, nemôže škodiť inému (*neminem laedit qui iure suo utitur*). To znamená, že ak niekto vykonáva svoje subjektívne

právo, nemožno to z hľadiska objektívneho práva kvalifikovať ako spôsobenie škody, a to ani vtedy, ak tento výkon zasahuje do majetkovej alebo osobnej sféry iného subjektu práva (pokiaľ, samozrejme, nejde o prípad zneužitia subjektívneho práva).

Zásada zákazu poškodzovania cudzích práv má v Občianskom zákonníku tieto konkrétne podoby:

- a) zákaz zasahovania a poškodzovania osobnostných práv a v prípade jeho porušenia zdržať sa ďalších zásahov a poskytnúť primerané zadostučinenie (§ 11 a nasl. OZ),
- b) zákaz zasahovať do subjektívnych práv vlastníka (pozri § 126 OZ),
- c) zákaz bezdôvodne spôsobiť škodu inému účastníkovi občianskoprávneho vzťahu (pozri § 415 OZ) a v prípade jeho porušenia nahradiť spôsobenú škodu (§ 420 OZ),
- d) zákaz bezdôvodne sa obohatiť na úkor iného (§ 451 OZ),
- e) zákaz šikanózneho výkonu práva (pozri § 3 ods. 2 ZOS a výklad k § 3 OZ),
- f) zákaz porušovania práv a povinností vyplývajúcich zo záväzkového vzťahu.

Vzhľadom na ústrednú úlohu Občianskeho zákonníka pre celé súkromné právo ťažiskom realizácie princípu *neminem laedere* je šiesta časť Občianskeho zákonníka nazvaná „Zodpovednosť za škodu a za bezdôvodné obohatenie“. Funkcia tejto úpravy je preventívno-výchovná (má na subjekty občianskoprávnych vzťahov pôsobiť v tom zmysle, aby škodám predchádzali a ich nespôsobovali) a reparačno-satisfakčná (určením subjektu povinného, resp. oprávneného na náhradu škody a stanovením spôsobu a rozsahu tejto náhrady), nie však sankčná.

Zásada *neminem laedere* má osobitný význam v prípade zodpovednosti za škodu. Príkazová norma § 415 OZ zakazuje každému, aby privedol akúkoľvek ujmu inému subjektu. V prípade, že k vzniku škody dôjde, má byť v súlade s princípom *neminem laedere* a zásadou rovnosti subjektov občianskoprávnych vzťahov poškodenému poskytnutá plná náhrada škody.

9. Zásada zákazu zneužívať subjektívne práva

Zásade zákazu poškodzovania cudzích práv je koherentná zásada zákazu zneužitia subjektívneho práva. Táto zásada (princíp) má význam pre celý právny poriadok a nemožno ju zužovať iba na oblasť súkromného práva. Nepochybné sa uplatňuje aj v oblasti verejného práva: orgány verejnej moci nesmú zneužívať právomoc im udelenú zákonmi a Ústavou SR. Zásada zákazu zneužívať právo sa uplatňuje aj vo vzťahu k orgánom aplikujúcim právo. Napr. zneužitím súdnej moci je taká rozhodovacia prax súdu, ktorá je v očividnom rozpore s jasným a zrozumiteľným ustanovením zákona alebo ktorá nerešpektuje konštantnú a všeobecne akceptovanú judikatúru najvyššej súdnej inštalácie.

Zákaz zneužitia práva v súkromnom práve vychádza z toho, že individualistické poňatie súkromného práva má svoje limity. Zneužitie práva (*abusus iuris*) predstavuje taký typ protiprávneho konania, pri ktorom subjekt pri výkone svojho práva formálne neprekračuje hranice svojho subjektívneho práva, avšak prekračuje hranice medzi oprávneným výkonom práva a zneužitím práva. Túto zásadu výslovne poznalo aj slovenské právo platné pred r. 1950 a zakotvoval ju aj Občiansky zákonník č. 141/1950 Zb. (§ 3: „Nikto nesmie zneužívať občianske práva na škodu celku.“). Po r. 1964 bola táto zásada z ideologických dôvodov z nášho právneho poriadku vypustená.

Generálnu klauzulu zákazu zneužívania práva obsahuje predovšetkým švajčiarsky občiansky zákonník (čl. 2 ods. 2 ZGB: „Zjavné zneužitie práva nepožíva právnu ochranu.“). Ten sa stal vzorom aj pre nový český civilný kódex (pozri § 8 COZ). Rovnako podľa § 1:5 PTK zákon zakazuje zneužívanie práva. Ustanovenie § 226 BGB uvádza: „Nepripustný je taký výkon práva, ktorý podľa okolností sleduje iba to, aby bola inému spôsobená škoda.“ Podobnú formuláciu nájdeme aj v čl. 15 ROZ: „Nikto nesmie vykonávať právo za účelom škodiť inému neprimeraným a nerozumným spôsobom, v rozpore s dobrou vierou.“ (porovnaj tiež § 242 a § 826 BGB, čl. 3:11 až 15 BW, čl. 7 QOZ, čl. 334 PCC a čl. 7 CoC).

Zákaz zneužitia práva je zakorenený v myšlienke spravodlivosti a poctivého výkonu subjektívneho práva. Ide o korekčnú zásadu, ktorej účelom je neposkytnutie právnej ochrany konaniu, ktoré je zamerané na poškodzovanie práv a záujmov iných osôb. Zákaz zneužitia práva súčasne predstavuje vonkajšie hranice výkonu subjektívneho práva. Konanie za tou hranicou je neprípustné a zbaňuje subjektívne právo predpokladaných účinkov. Pravda, tieto hranice nevytyčuje priamo právna norma, ale všeobecne očakávaný účel, ktorý sa právnym poriadkom sleduje. Je potom vecou súdu, aby v súlade so všeobecným očakávaním v každom jednotlivom prípade skúmal, či výkon

subjektívneho práva sleduje uvedený účel alebo je s ním v rozpore. Zneužitie práva prichádza do úvahy najmä v prípade potenciálnych právnych konfliktov, ako sú právne vzťahy medzi podielovými spoluvlastníkmi (pozri § 139 OZ), susedské právne vzťahy (§ 127 OZ), právne vzťahy medzi vlastníckmi bytov alebo právny vzťah medzi prenajímateľom a nájomcom bytu. V bytových veciach zákon poskytuje ochranu proti zneužitiu práva prenajímateľa aj zákonnou deklaráciou, že bytový nájom je chránený (§ 685 ods. 1 OZ *in fine*).

V európskej právnej kultúre vzniklo niekoľko typových situácií, ktoré súdy bežne kvalifikujú ako skrytú formu zneužitia subjektívneho práva. Ide najmä o situácie, keď:

- sa niekto domáha od niekoho iného niečoho, čo jemu samému neprinesie žiadny úžitok, resp. žiadnu výhodu (tzv. šikana),
- niekto podvodom (ľstou) nadobudol nejakú majetkovú výhodu a sám sa domáha právnej ochrany (*fraus omnia corrumpit*),
- niekto požaduje vydanie niečoho, čo je potom povinný opäť vrátiť naspäť (*dolo agit, qui petit, quod statim redditurus est*),
- sa niekto v rozpore s legitímnym očakávaním domáha niečoho, čo je v protiklade s jeho predchádzajúcim správaním (*dolo agit, qui venit contra factum proprium*); (napr. ak muž po predchádzajúcom súhlase s umelým oplodnením popiera svoje otcovstvo, advokát nie je oprávnený si vyúčtovať za služby viac, než sľúbil pri predchádzajúcom konaní s klientom, osoba nemôže namietat existenciu rozhodcovskej doložky pred všeobecným súdom, ak predtým namietala nepríslušnosť rozhodcovského súdu),
- ak niekto vytvára dojem, že dlh splní pred uplynutím premlčacej doby a po jej uplynutí namietne pred súdom premlčanie práva (pozri k tomu výklad pri § 100 OZ).

Občiansky zákonník síce zásadu zákazu zneužitia súkromného práva nezakotvuje, táto je však aj bez výslovnej právnej úpravy imanentnou súčasťou nášho právneho poriadku. Zákaz zneužitia práva je terminologicky vyjadrený odlišne v § 3 ods. 1 OZ ako zákaz výkonu takých práv a povinností z občianskoprávných vzťahov, ktoré bez právneho dôvodu zasahujú do práva a oprávnených záujmov iných osôb. Za zneužitie práva možno považovať iba také konanie, ktorého cieľom nie je dosiahnutie účelu a zmyslu sledovaného právnou normou, ale ktoré je v rozpore s ustálenými dobrými mravmi vedené priamym úmyslom spôsobiť inému účastníkovi ujmu.

III. Výkon práva za účelom poškodenia iného je síce jedným, nie však jediným prípadom, ktorý môže zakladať výkon práv v rozpore s dobrými mravmi podľa § 3 ods. 1 OZ. Rozpor s dobrými mravmi môže byť daný aj vtedy, ak zdravotná, sociálna či ekonomická situácia povinného je taká, že by výkonom práva dochádzalo k závažnému ohrozeniu privilegovaného právom chráneného záujmu na strane povinného, napr. jeho schopnosti uspokojovať niektorú zo svojich základných životných potrieb (napr. bytové potreby).

Prípacom tzv. šikanózneho výkonu práva môže byť takisto i vymáhanie zmluvnej pokuty, ak „dlžník porušil povinnosť platiť včas dohodnuté splátky úveru len preto, že mu veriteľ znemožnil nakladať s peňažnými prostriedkami uloženými na účtoch, ktoré viedol pre dlžníka“ (porovnaj *Rc 79/2005*) – teda situácia, keď oprávnený sám svojím správaním napomohol alebo úplne založil svoje oprávnenie na úkor druhého. Vzhľadom na prevzatie inštitútu dobrých mravov z rakúsko-nemeckej právnej tradície je však potrebné zohľadniť, že ani tzv. šikanózný výkon práva zastúpený všetkými vyššie uvedenými príkladmi nevyčerpáva všetky prípady uplatnenia práv v rozpore s dobrými mravmi a že výkon práva v rozpore s dobrými mravmi je vecou individuálneho posúdenia.

Inštitút výkonu práva v rozpore s dobrými mravmi nepochybne podlieha princípu primátu občana nad štátom zakotvenému v ústave a čl. 2 ods. 3 Listiny základných práv a slobôd.

Ak preto dochádza v konkrétnych súkromnoprávných vzťahoch ku konfliktu majetkových práv štátu a jednotlivca, je treba mať vždy na pamäti, že ide o zdanlivú rovnosť týchto subjektov, najmä ak sa zväží materiálna a personálna vybavenosť štátu, čomu musí zodpovedať i posudzovanie dôvodnosti námietky výkonu práv v rozpore s dobrými mravmi.

Úlohou sudcov v podmienkach materiálneho právneho štátu je nachádzanie riešenia, ktoré by zabezpečovalo realizáciu práv účastníkov sporu, a ak to nie je možné, rozhodnúť v súlade s ideou spravodlivosti (porovnaj Na ÚS ČR z 2. 11. 2009, sp. zn. II. ÚZ 2048/09) (*Ro NS ČR z 8. 9. 2010, sp. zn. 28 Cdo 5014/2009*).

V právnej úprave je zákaz zneužitia práva vyjadrený v nasledovných zákazoch:

- a) zákaz zneužiť psychickú labilitu, rozumovú vyspelosť, ľahkomyselnosť, rozrušenie, dôverčivosť druhej zmluvnej strany (tzv. úžera podľa § 39a OZ),
- b) zákaz zneužiť tieseň druhého účastníka zmluvy (§ 49 OZ),
- c) zákaz zneužiť vlastnícke právo (podľa čl. 20 Ústavy SR vlastnícke právo zaväzuje),
- d) zákaz zneužitia susedských práv a v prípade jeho porušenia zdržať sa ďalších zásahov, prípadne nahradiť spôsobenú škodu (pozri § 127 OZ),

- e) zákaz zneužitia dominantného postavenia v zmluvnom vzťahu, najmä v oblasti spotrebiteľských práv (pozri § 52 a nasl. OZ),
- f) zákaz obohacovať sa na úkor iného (pozri § 451 a nasl. OZ).

Zákaz zneužívať svoje subjektívne právo na úkor iného sa uplatňuje nielen v občianskom práve, ale aj v ostatných odvetviach súkromného práva.

III. Skriptúrne záväzkové vzťahy sa vyznačujú prísnu formálnosťou (*rigor cambialis*) a abstraktnosťou, ktorá okrem iného obmedzuje uplatnenie tzv. kauzálnych námietok. Podľa ustanovenia § 17 zákona č. 191/1950 Zb. zákon zmenkový a šekový nemôže ten, kto je žalovaný zo zmenky, vzniesť proti majiteľovi námietky založené na jeho vlastných vzťahoch k vystaviteľovi alebo k predošlým majiteľom, okrem prípadu, ak majiteľ pri nadobúdaní zmenky konal vedome na škodu dlžníka. Neposkytnutie súdnej ochrany taktiež zmenečnému ručiteľovi, ktorý s prihliadnutím na okolnosti prípadu uplatňuje kauzálny námietky dôvodne nasvedčujúce možné zneužitie práva majiteľom zmenky, porušuje preto čl. 36 ods. 1 Listiny základných práv a slobôd a požiadavku ústavnokonformného výkladu rigorózných predpisov zmenkového práva (*Na ÚS ČR z 24. 1. 2017, sp. zn. III. ÚS 1293/16*).

Zneužitie práva sa v praxi prejavuje vo forme *šikanózneho výkonu práva*. Šikana je taký výkon práva, ktorého cieľom je poškodiť iného. Konanie, ktoré je šikanózne alebo ktoré je zneužitím práva, je v rozpore s dobrými mravmi, a preto mu možno odoprieť ochranu. Zákon v určitých prípadoch šikanovanie druhého účastníka záväzkového vzťahu *expressis verbis* zakazuje (pozri § 3 ods. 2 ZOS). Za šikanózne konanie možno považovať napr. neprimerane vysoké úroky pri zmluvách o pôžičke (pozri § 658 ods. 2 OZ).

III. Ak žalobca najprv svoje právo uplatní, následne z dôvodov, ktoré neuviedol (ani neboli bližšie objasnené), vezme žalobu späť, a potom rovnaké právo uplatní znova, nemožno v tomto jeho konaní vidieť výkon práva, ktorého cieľom je dosiahnutie účelu a zmyslu sledovaného právnou normou, ale ktoré je v rozpore s ustálenými dobrými mravmi vedené priamym úmyslom spôsobiť inému účastníkovi ujmu (*Ro NS ČR zo 17. 5. 2007, sp. zn. 21 Cdo 1493/2006*).

10. Zásada dobrých mravov

Zásada dobrých mravov patrí medzi základné zásady platného Občianskeho zákonníka. Podľa § 3 ods. 1 OZ výkon práv a povinností nesmie byť v rozpore s dobrými mravmi. Samotný zákonník však pojem dobrých mravov nedefinuje. Možno však usudzovať, že dobré mravy sú súborom pravidiel a mravných zásad, ktoré zákon presne nevymedzuje, ale očakáva, že výkon práv a povinností s nimi bude v súlade. Obsahovú náplň tohto pojmu dokumentuje bohatá judikatúra.

Klauzula dobrých mravov zakotvená v § 3 ods. 1 OZ predstavuje flexibilný legislatívny nástroj v rukách sudcu, aby pri konkrétnej skutkovej situácii uložil osobe, ktorá sa správa v rozpore so všeobecne akceptovanými princípmi morálky a slušnosti, určité príkazy alebo zákazy. Táto klauzula umožňuje sudcovi, aby právny úkon, ktorý sa formálne a obsahovo javí ako súladný so zákonom, avšak sleduje ciele, ktoré sú väčšinou spoločnosti neakceptovateľné, vyhlásil za neplatný (§ 39 OZ).

Zásada dobrých mravov a jej aplikácia na výkon subjektívnych práv a povinností v konkrétnom prípade dáva aj slovenskému sudcovi silný nástroj na vyriešenie konkrétneho sporu podľa zásad morálneho príkazu rozhodovať vždy slušne a spravodlivo (*ex aequo et bono*). V mnohých prípadoch je to právny nástroj, ako zmierniť tvrdosť zákona v konkrétnej veci alebo keď je potrebné medzeru v zákone preklenúť výkladom. Zodpovednosť je vždy na konkrétnom sudcovi, ktorý vo veci rozhoduje.

III. Spravodlivosť musí byť prítomná vždy v procese, ktorým sudca interpretuje a aplikuje právo ako hodnotový systém. Spravodlivosť je hodnotovým princípom, ktorý je spoločný pre všetky demokratické právne poriadky. Zásada súladu práv, resp. ich výkonu s dobrými mravmi predstavuje dôležitý princíp, ktorý v odôvodnených prípadoch dovoľuje zmieriť tvrdosť zákona a dáva sudcovi priestor pre uplatnenie pravidiel slušnosti (ekvity). Pojem „dobré mravy“ nemožno chápať len ako súbor morálnych pravidiel používaných ako korektív či doplnujúci obsahový faktor výkonu subjektívnych práv a povinností, ale ako príkaz sudcovi rozhodovať v súlade s ekvitou (*Na ÚS ČR zo 6. 9. 2005, sp. zn. I. ÚS 643/04*).

Klauzula dobrých mravov je nástrojom optimálnej aplikácie právnych noriem v súlade s účelom zákona. Tomu napomáhajú viaceré právne normy, ktoré sa odvolávajú na dobré mravy. Okrem generálnej klauzuly zakotvenej v § 3 ods. 1 OZ sa s pojmom dobrých mravov stretávame aj v týchto ďalších ustanoveniach Občianskeho zákonníka:

- § 39 (právny úkon v rozpore s dobrými mravmi je absolútne neplatný),
- § 148 (zrušenie bezpodmielového spoluvlastníctva manželov počas trvania manželstva súdom, ak by jeho ďalšie trvanie bolo v rozpore s dobrými mravmi),
- § 424 (zodpovednosť za škodu spôsobenú úmyselným konaním proti dobrým mravom),
- § 469a (možnosť vydedenia potomka, ktorý v rozpore s dobrými mravmi neposkytol pomoc poručiteľovi),

- § 471 (schválenie dohody o prenechaní dedičstva veriteľom poručiťľa súdom, ak táto dohoda neodporuje dobrým mravom),
- § 482 (súd schváli dohodu dedičov o vysporiadaní dedičstva, ak táto neodporuje dobrým mravom),
- § 564 (určenie času plnenia záväzku dlžníka súdom tak, aby to bolo v súlade s dobrými mravmi),
- § 630 (darca môže žiadať vrátenie daru, ak obdarovaný hrubo porušuje dobré mravy),
- § 711 (možnosť vypovedať nájom bytu prenajímateľovi, ktorý porušuje dobré mravy v dome) a
- § 759 (možnosť zrušiť zmluvu o prechodnom ubytovaní, ak ubytovateľ hrubo porušuje svoje povinnosti zo zmluvy).

Slovenské sudy využívajú zásadu dobrých mravov pri svojom rozhodovaní – na rozdiel od súdov v iných členských štátoch EÚ – len marginálne a takýmto spôsobom sa oberajú o možnosť rozhodnúť spravodlivo vo veci v súlade s rímskoprávnou zásadou *ex aequo et bono*.

11. Zásada prevencie

Zásada autonómie vôle umožňuje subjektu súkromného práva správať sa tak, aby čo najlepšie mohol uspokojovať svoje individuálne alebo spoločenské potreby. Svojím konaním však musí zostať v medziach zákona, t. j. nesmie inú osobu poškodzovať, a to nielen zásahom do jej osobnostného, ale ani zásahom do majetkového práva.

Zásada prevencie je v Občianskom zákonníku vyjadrená v príkaze predchádzať ohrozovaniu či porušovaniu občianskoprávných vzťahov. Zásadu prevencie zakotvuje Občiansky zákonník:

- a) medzi základnými zásadami svojej úpravy (pozri § 3),
- b) v úprave zmluvných vzťahov, najmä v procese vzniku zmluvy (pozri § 43 a § 54 ods. 1) a
- c) v právnej úprave zodpovednosti za škodu a za bezdôvodné obohatenie (§ 415 a nasl.).

Ad a) Ustanovenie § 3 ods. 1 OZ bezvýnimočne zakazuje každému pri výkone subjektívnych práv a povinností zasahovať bez právneho dôvodu do práv a oprávnených záujmov iných subjektov súkromného práva. Ide o generálnu klauzulu zakazujúcu akýkoľvek zásah do osobnostnej a majetkovej sféry iného. Nesplnenie tejto povinnosti má v mnohých prípadoch sankčné následky. Zásah do uvedených sfér je aprobovaný iba na základe osobitného zákonného splnomocnenia, avšak ani to nezabavuje oprávnený subjekt povinnosti nahradiť pri takomto zásahu spôsobenú škodu (pozri napr. § 127 OZ o práve vstupu na cudzí pozemok a povinnosti nahradiť škodu pritom spôsobenú).

Ad b) Ustanovenie § 43 OZ zakotvuje tzv. zmluvnú prevenciu. Ukladá každému vyhnúť sa pri dojednávaní zmluvy všetkému, čo by mohlo v budúcnosti viesť k rozporom medzi zmluvnými stranami. Priamu sankciu za porušenie tejto povinnosti Občiansky zákonník nespomína. Nepriaznivé následky nesplnenia tejto povinnosti môžu zmluvnú stranu postihnúť vtedy, ak v dôsledku väd právneho úkonu (pozri napr. § 37 OZ) sa stane právny úkon neplatným (pozri § 42 OZ). Ďalší nepriaznivý následok sa môže prejaviť v použití výkladových pravidiel *in dubio contra stipulatorem* (nejasnosti idú na úkor navrhovateľa) a *ambiguitas contra stipulatorem* (dvojzmyselnosť ide na úkor jej pôvodcu). Bližšie o tom hovoríme pri výklade ustanovení § 35 a § 43 OZ.

Ad c) Zásada prevencie je v oblasti zodpovednosti za škodu úzko spojená so zásadou *neminem laedere*, t. j. zákazom škodiť inému. Príkaz nikoho nepoškodzovať je uložená každému tak, že sa má každý správať tak, aby nepôsobil škodu, k jej vzniku neprispieval a v prípade, že ku vzniku škody už došlo, aby nepôsobil k zväčšeniu jej rozsahu. Možno vyvodíť, že sa táto povinnosť nevzťahuje len na vyvolanie vzniku škody, ale aj na vyvolanie nebezpečenstva, že ku škode dôjde.

V prípade, ak už došlo k ohrozeniu či porušeniu práv, Občiansky zákonník zabezpečuje čo najúplnejšiu nápravu spôsobenej ujmy, či už formou peňažnej či naturálnej reparácie (§ 442) alebo zmiernenie formou satisfakcie (napr. § 13 a § 444). Súkromné právo sa riadi zásadou, že poškodený majetok je potrebné prinavrátiť do pôvodného stavu, a keď to nie je možné, je potrebné zabezpečiť plnú kompenzáciu náhrady škody. V plnej miere to platí pri ujme na zdraví, ktorá môže mať navyše citeľné sociálne dôsledky pre poškodeného. Z tohto hľadiska je potrebné považovať novelu Občianskeho zákonníka vykonanú zákonom č. 404/2004 Z. z., ktorá zasiahla negatívne do výšky odškodnenia pri škode na zdraví (zhoršila právne postavenie poškodeného oproti stavu pred 1. 8. 2004), za výrazný odklon od vyššie uvedenej zásady.

12. Zásada ochrany slabšieho

V poslednom období sme v oblasti súkromného práva svedkami víťazného ťaženia zásady *ochrany slabšieho účastníka občianskoprávneho vzťahu*. Táto vychádza z tézy, že zákony sú dané preto, aby silnejší nemohol všetko (*inde datae leges, ne firmiter omnia potest*). Zásada ochrany slabšieho nie je v našom právnom poriadku nová. Aj doterajšia úprava vychádzala z toho, že zvýšenú právnu ochranu si zaslужujú účastníci právneho vzťahu, ktorých spôsobilosť na právne úkony je obmedzená, resp. celkom absentuje. Tak je tomu najmä v prípade maloletých osôb (pozri napr. § 9, § 38 a § 422 OZ). Právna úprava taktiež ochraňuje záujmy tohto, kto by mohol byť konaním druhého účastníka právneho vzťahu znevýhodnený tým, že v určitých prípadoch umožňuje zmluvný vzťah ukončiť jednostranným odstúpením od zmluvy, a ďalej tým, že určité právne úkony vyhlasuje za neplatné. Osobitným prípadom ochrany slabšieho je ochrana nájomcu pri nájme bytu, keď tento nájom koncipuje zákon ako chránený nájom (§ 685 ods. 1 druhá veta OZ). Z toho dôvodu môže prenajímateľ ukončiť zmluvný vzťah výpoveďou v presne stanovených prípadoch, pričom platnosť výpovede je pod súdnou kontrolou (§ 711 ods. 6 OZ). Nájomca má v určitých prípadoch právo na bytovú náhradu (§ 712 a nasl. OZ).

Občiansky zákonník ochraňuje ďalej záujmy osôb, voči ktorým sa pácha násilie, pri vysporiadaní majetkových vzťahov medzi násilníkom a obeťou násilia. Tak je tomu pri vysporiadaní podielového spoluvlastníctva (§ 142 ods. 1 OZ) a riešení majetkových a užívacích vzťahov medzi manželmi (pozri § 146 ods. 2, § 705a a § 712a ods. 8).

Ochrana slabšieho účastníka právneho vzťahu sa výrazne prejavuje – najmä pod vplyvom komunitárneho práva – v oblasti ochrany spotrebiteľov. Východiskom právnej ochrany spotrebiteľa je postulát, že spotrebiteľ sa často ocitá vo fakticky nerovnom postavení s profesionálnym dodávateľom, a to s ohľadom na okolnosti, za ktorých dochádza k uzavrianiu zmluvy, vzhľadom na väčšiu profesionálnu skúsenosť predávajúceho, lepšiu znalosť práva a ľahšiu dostupnosť právnych služieb a konečne so zreteľom na možnosť stanovovať zmluvné podmienky jednostranne cestou formulárových zmlúv. Pre takéto vzťahy je charakteristické, že podnet k zmluvnému rokovaniu pochádza spravidla od dodávateľa, pričom spotrebiteľ nie je na zmluvné dojednania pripravený, pri kontraktácii je využívaný moment prekvapenia a neskúsenosti spotrebiteľov, v prípade predaja na obchodných prezentáciách je uňho navyše vyvolaný pocit vďačnosti za poskytnuté sprievodné služby spojené s prezentáciou, ktoré sa spotrebiteľ môže snažiť kompenzovať snahou vyhovieť ponuke dodávateľa, spotrebiteľ často nemá možnosť na mieste samom porovnať kvalitu a cenu ponuky s inými ponukami atď. Spoločným znakom tejto novej kogentnej právnej úpravy je teda snaha cestou práva vyrovnáť túto faktickú nerovnosť, a to formou obmedzenia autonómie vôle. Preto bol do Občianskeho zákonníka v r. 2004 zavedený inštitút tzv. spotrebiteľských zmlúv. Do tejto skupiny zmlúv patria všetky zmluvy, v ktorých vystupuje na jednej strane dodávateľ a na druhej strane spotrebiteľ, ktorý nemožno individuálne ovplyvniť obsah dodávateľom vopred pripraveného návrhu na uzavretie zmluvy.

III. Kým rešpektovanie princípu „ignorantia iuris non excusat“ (neznalosť zákona neospravedlňuje) v spotrebiteľských právnych vzťahoch zo strany dodávateľa (poskytovateľa, podnikateľa) treba vyžadovať v najvyššej možnej miere, jeho uplatnenie v neprospech spotrebiteľa bude prichádzať do úvahy len výnimočne, ak to budú odôvodňovať konkrétne okolnosti prípadu. Aj v prípade tohto princípu totiž platí, že v konkrétnych súvislostiach ustupuje na strane spotrebiteľa dôležitejšiemu princípu, ktorým je princíp ochrany spotrebiteľa. Vychádzajúc z povahy spotrebiteľských právnych vzťahov, realite praktického života, a teda aj zdravému rozumu odporuje požiadavka (až detailnej) znalosti právnych predpisov (akým je v danej veci zákon o bankách) zo strany spotrebiteľa. Preto neinformovanosť spotrebiteľa, resp. jeho nedostatočná informovanosť v tejto oblasti mu nemôže byť na ujmu (*Uz NS SR zo 16. 1. 2013, sp. zn. 6 M Cdo 9/2012*).

III. Autonómia vôle, ktorá je elementárnou podmienkou fungovania materiálneho právneho štátu, nie je úplne absolútna, ale je limitovaná (v rámci spotrebiteľských vzťahov) princípom ochrany tej osoby, ktorá robila právny úkon s dôverou v určitý skutkový stav prezentovaný jej druhou stranou (*Na ÚS ČR z 1. 3. 2011, sp. zn. II. ÚS 2877/10*).

III. Európska únia vzhľadom na význam ochrany spotrebiteľa v záujme vyššej kvality života ľudí podporuje v rozhodcovských veciach zbavenie účinku rozhodcovského rozsudku v záujme dosiahnutia ochrany spotrebiteľa pred nepriateľnými podmienkami, a to aj keď spotrebiteľ v rozhodcovskom konaní nenamietal rozhodcovskú doložku (rozsudok Súdneho dvora *Oceanogrupo editorial*), a môže tak urobiť aj exekučný súd, ktorému to umožňuje práve ustanovenie § 45 Zákona o rozhodcovskom konaní (*Asturcom*) (*Uz KS v Prešove z 15. 2. 2011, sp. zn. 17CoE/99/2010*).

III. Účastníci exekučných konaní sa môžu dôvodne spoliehať na objektívne právo a na to, že ak existuje zákonná povinnosť súdu zastaviť exekúciu aj bez návrhu, a na to, že súd v žiadnom prípade nedovolí vykonať exekúciu na plnenia z podmienok, ktoré spôsobujú hrubú nerovnováhu v právach a povinnostiach, navyiac v neprospech slabšieho účastníka zmluvy. Najmä na strane primerných subjektov práva je nezanedbateľné nebezpečenstvo, že nepoukážu na neprijateľné zmluvné podmienky (Godard, bod 61, *Océano grupo editorial*) (*Uz KS v Prešove z 31. 1. 2012, sp. zn. 9Co/2/2011*).

Podľa § 53 ods. 1 OZ nesmú spotrebiteľské zmluvy obsahovať ustanovenia, ktoré spôsobujú značnú nerovnováhu v právach a povinnostiach zmluvných strán. Zákon zabezpečuje ochranu spotrebiteľov tým, že:

- vymedzuje ustanovenia spotrebiteľskej zmluvy, ktoré sa považujú za neprijateľné podmienky (§ 53 ods. 4 OZ),
- vyhlasuje neprijateľné podmienky za absolútne neplatné (§ 53 ods. 5 OZ),
- zakazuje zmluvne sa odchýliť od zákona v neprospech spotrebiteľa (§ 54 ods. 1 prvá veta OZ),
- zakazuje, aby sa spotrebiteľ vopred zmluvne vzdal svojich práv, ktoré mu priznáva zákon (§ 54 ods. 1 druhá veta OZ) a
- zavádza výkladové pravidlo, podľa ktorého v pochybnostiach o obsahu spotrebiteľskej zmluvy platí pre spotrebiteľa priaznivejší výklad (§ 54 ods. 2 OZ).

☞ Kým rešpektovanie princípu „*ignorantia iuris non excusat*“ (neznalosť zákona neospravedlňuje) v spotrebiteľských právnych vzťahoch zo strany dodávateľa (poskytovateľa, podnikateľa) treba vyžadovať v najvyššej možnej miere, jeho uplatnenie v neprospech spotrebiteľa bude prichádzať do úvahy len výnimočne, ak to budú odôvodňovať konkrétne okolnosti prípadu. Aj v prípade tohto princípu totiž platí, že v konkrétnych súvislostiach ustupuje na strane spotrebiteľa dôležitejšiemu princípu, ktorým je princíp ochrany spotrebiteľa. Vychádzajúc z povahy spotrebiteľských právnych vzťahov, reality praktického života, a teda aj zdravému rozumu odporuje požiadavka na podrobnej (až detailnej) znalosti právnych predpisov (akým je v danej veci zákon o bankách) zo strany spotrebiteľa. Preto neinformovanosť spotrebiteľa, resp. jeho nedostatočná informovanosť v tejto oblasti mu nemôže byť na ujmu (*Uz NS SR zo 16. 1., sp. zn. 6 M Čo 9/2012*).

Najvýraznejším prostriedkom ochrany slabšieho je zneplatnenie niektorých právnych úkonov, ktorých je účastníkom „slabšia strana“. Sankciou neplatnosti je postihovaná predovšetkým spotrebiteľská zmluva, ktorá obsahuje niektorú z neprijateľných podmienok uvedených v § 53 ods. 4 OZ (§ 53 ods. 5 OZ). Neplatný je ďalej právny úkon urobený fyzickou osobou – nepodnikateľom, za okolností uvedených v § 39a OZ (tzv. úžera).

Princíp ochrany slabšej strany sa stal imanentnou súčasťou procesného práva. Podľa príslušných ustanovení Civilného sporového poriadku zaraďujeme medzi spory s ochranou slabšej strany nasledovné spory:

- spotrebiteľské spory, kde slabšiu stranu v spore predstavuje spotrebiteľ,
- antidiskriminačné spory, kde kategóriu slabšej strany v spore reprezentuje diskriminovaný,
- individuálne pracovnoprávne spory, kde je za slabšiu stranu sporu považovaný zamestnanec.

VI. Generálne klauzuly Občianskeho zákonníka

Generálne klauzuly v súkromnom práve možno označiť ako právne normy, ktorých obsah je formulovaný širšie v porovnaní s ostatnými normami. Konkretizácia generálnych klauzúl je úlohou súdu (nimi sa vyplňajú medzery *intra legem*). Použitie generálnych klauzúl podporujú tri hlavné dôvody: (1) nie je možné predvídať všetky budúce možné skutkové situácie, ktoré by mali spadať pod právne normy; (2) pod generálne klauzuly možno zahrnúť meniace sa hodnoty a názory bez toho, aby bola potrebná zmena zákona (napr. s odkazom na zásadu dobrých mravov); (3) prostredníctvom generálnych klauzúl môže zákonodarná moc delegovať rozhodovanie o „citlivých otázkach“ na súdy.

Zámerom zákonodarcu je, aby súdna prax generálne klauzuly naplnila konkrétnym obsahom. Š. Luby uvádza, že generálnymi klauzulami sú poukazy v právnych normách, ktoré namiesto stanovenia bezprostrednej normy, podľa ktorej by sa prípad mal rozhodnúť, ukladajú súdu prípad rozhodnúť podľa určitej zásady. Preto napr. K. Zweigert označuje generálne klauzuly za myšlienkové brány sudcovskej tvorby práva (*Einfallstore des Richterrechts*), ktoré umožňujú adaptáciu právnej normy k osobitostiam konkrétneho právneho prípadu [☞ Zweigert, K., Kötz, H.: Einführung in die Rechtsvergleichung auf dem Gebiete des Privatrechts. 3. vyd. 2. zv. Tübingen: J. C. B. Mohr Mohr (Paul Siebeck), 1996, s. 71]. Významný rakúsky civilista H. Barta definuje generálnu klauzulu takto: „Generálna klauzula je parafrázovaním zákonného ustanovenia, na základe ktorého sa skutková podstata právnej normy (v porovnaní s ostatnými normami) formuluje vedome všeobecnejším a extenzívnym spôsobom, aby sa právnej praxi poskytol prostriedok na jeho efektívnu a flexibilnú aplikáciu.“ [☞ Barta, H.: Zivilrecht. Einführung und Grundriss. Wien: Universitätsverlag, 2000, s. 408].

Generálne klauzuly sú základné právne piliere, na ktorých spočíva konkrétna právna úprava. Zákon ich spravidla uvádza vo svojich úvodných ustanoveniach, resp. pri úprave konkrétnych inštitútov, aby umožnil aplikáciu právnej úpravy, ktorú nie je možné vtiesnať do vymedzeného rozsahu

zákonných ustanovení (napr. zákaz bezdôvodného obohatenia podľa § 451 ods. 1 OZ alebo zákaz zasahovať do výkonu vlastníckeho práva vlastníka nehnuteľnosti podľa § 127 ods. 1 OZ). Generálne klauzuly sa často prekrývajú s právnymi princípmi (zásadami). V takom prípade majú všeobecnú platnosť pre celé súkromné právo (napr. zákaz poškodzovať práva iného). *Generálnu klauzulu by sme mohli vo všeobecnosti vymedziť ako zákonné ustanovenie všeobecne popisujúce určitú právnu zásadu, ktorá však pre konkrétnu aplikáciu obvykle vyžaduje ďalšie spresnenie súdnou praxou.* Generálne klauzuly plnia v súkromnom práve tieto funkcie:

- prostredníctvom generálnych klauzúl je zákonodarca schopný naformulovať vedúce idey, resp. myšlienky, na ktorých má byť založená úprava súkromného práva,
- prostredníctvom generálnych klauzúl možno anticipovať budúce skutkové (právne) situácie, ktoré nie je zákonodarca schopný v určitom čase predvídať,
- generálnymi klauzulami možno postihovať meniaci sa systém hodnôt a názorov v spoločnosti bez toho, aby sa musel zmeniť zákon (generálne klauzuly slúžia teda zákonodarcovi na zachovanie základných hodnôt právneho predpisu a udržať krok s meniacou sa spoločenskou realitou),
- existencia generálnych klauzúl umožňuje zákonodarcovi formulovať dikciu právnych noriem voľnejšie a umožniť tak súdnej praxi vyplniť medzery právneho predpisu a aplikovať a vykladať právny predpis v súlade s princípmi spravodlivosti a ekvity.

Generálne klauzuly majú v európskom súkromnom práve veľký význam. Napr. nemeckej doktríny umožnili vytvorenie takých právnych konceptov, ako je abstraktná vecnoprávna zmluva, predzmluvná zodpovednosť za škodu (*culpa in contrahendo*), doktrína o zmene právneho základu záväzku (ktorá nahradila klauzulu *rebus sic stantibus*) a pod. Medzi najznámejšie generálne klauzuly v európskom práve patrí princíp poctivého a slušného správania (*Treu und Glauben* - § 242 BGB, čl. 1 ZGB). Známy právny filozof R. Stammler (1856 - 1938) stavia tento princíp na roveň takým princípom, ako je spravodlivosť, dobrá viera, racionalita, *pacta sunt servanda*, morálka, poctivosť, vzájomná dôvera a vzájomný rešpekt zmluvných strán (Stammler, R.: *Lehrbuch der Rechtsphilosophie*. 3. vyd. Leipzig, Berlin: Walter de Gruyter & Co, 1928, s. 13).

Generálna klauzula o poctivom a slušnom výkone subjektívneho práva našla svoje miesto aj v nových civilných kódexoch v štátoch bývalého socialistického tábora. Konkrétne § 1:3(1) PTK výslovne ustanovuje „Strany sú pri výkone práv a plnení povinností povinné postupovať v súlade s požiadavkami dobromyseľnosti a slušnosti“. Podľa § 6 COZ platí, že každý má povinnosť konať v právnom styku poctivo. Podľa ustanovenia § 7 COZ ďalej platí právna domnienka v prospech poctivého konania a konania v dobrej viere.

Generálne klauzuly sa tradične delia na generálne klauzuly v širšom zmysle a generálne klauzuly v užšom zmysle. Toto členenie je podmienené tým, či sa generálna klauzula vzťahuje na celé právne odvetvie alebo na konkrétny inštitút občianskeho práva. Možno teda rozoznávať medzi generálnymi klauzulami, ktoré majú univerzálnu platnosť, a generálnymi klauzulami ovládajúcimi určité časti súkromného práva. Prvé z nich uvádza civilný kódex zväčša vo svojich úvodných ustanoveniach. Napr. nový český občiansky zákonník medzi tieto klauzuly zaraďuje:

- princíp dispozitívnosti právnej úpravy,
- zákaz výkladu právnej normy proti jeho zmyslu,
- princíp dobrých mravov,
- ochrana prirodzených práv človeka,
- ochrana nadobudnutých práv,
- princíp poctivého výkonu práva,
- prezumpcia dobromyseľnosti a
- zákaz zneužitia práva.

Náš Občiansky zákonník vo svojej úvodnej časti už neobsahuje základné princípy, na ktorých by spočívala jeho úprava, ako tomu bolo do r. 1991 (treba súčasne poukázať na to, že tieto princípy v pôvodnom znení podporovali ideológiu vtedajšieho politického režimu). Torzo z nich zostalo zachované v § 1 ods. 1 OZ. Podľa neho je základnou hodnotovou orientáciou Občianskeho zákonníka *zachovávanie občianskoprávných práv a slobôd, najmä ochrany osobnosti a nedotknuteľnosti vlastníctva.*

Za generálnu klauzulu platnú pre celý súkromnoprávny poriadok považujeme tiež ustanovenie § 3 ods. 1 OZ. Podľa *musí byť výkon práv a povinností v súlade s dobrými mravmi; zneužívanie subjektívneho práva sa zakazuje* (§ 3 ods. 1 OZ). Generálna klauzula o výkone práv a povinností s dobrými mravmi dovoľuje v odôvodnených prípadoch zmierňovať tvrdosť zákona a dáva sudcovi priestor na uplatnenie spravodlivosti a taktiež slušnosti. Pojem „dobré mravy“ totiž nemožno vykladať iba ako súbor mravných pravidiel užívaných ako korektívum alebo dopĺňajúcich obsahový faktor výkonu subjektívnych práv a povinností, ale ako príkaz sudcovi rozhodovať v súlade s ekvitou, čo vo svojich dôsledkoch znamená nastúpenie a presadenie cesty pri nachádzaní skutočnej spravodlivosti. Ústavnoprávne je teda ustanovenie § 3 ods. 1 OZ akosi otvorenou „bránou“, ktorou môžu byť ústavné hodnoty a princípy „vpustené“ do podústavného práva v situáciách, keď výklad zákona vedie k nespravodlivým alebo z ústavného hľadiska inak problematickým a neprimeraným následkom. Dobré mravy tak môžu a majú napomáhať všeobecným súdom pri hľadaní ústavnokonformného riešenia tejto konkrétnej veci. Prostredníctvom tejto generálnej klauzuly tak súdy môžu siahnúť do ktoréhokoľvek ustanovenia Občianskeho zákonníka a korigovať tak prípady zjavnej nespravodlivosti, resp. zneužitia práva, a nemusia tak spor rozhodnúť iba na základe jednoduchej aplikácie a výkladu dotknutej právnej normy. To, či tento legislatívny priestor slovenské súdy skutočne využívajú v dostatočnej miere, môže posúdiť aj čitateľ pri čítaní tohto komentára k jednotlivým ustanoveniam zákona (pozri napr. výklad k § 3, § 39, § 100, § 424 OZ).

Za generálnu klauzulu vzťahujúcu sa na všetky subjekty občianskeho práva možno považovať aj znenie ustanovenia § 3 ods. 2 OZ. Podľa neho každý má pri výkone svojich subjektívnych práv dbať na to, aby *nedochádzalo k ohrozovaniu a porušovaniu práv z občianskoprávných vzťahov a aby sa prípadné rozpory medzi účastníkmi odstránili predovšetkým ich dohodou*. Ide o princíp generálnej prevencie, ktorá má osobitné prejavy v oblasti zmluvného (§ 43 OZ) a deliktúálneho práva (§ 415).

V platnej právnej úprave možno ešte nájsť niekoľko ustanovení, na základe ktorých by sa mali interpretovať ustanovenia Občianskeho zákonníka, resp. jednotlivé inštitúty súkromného práva. Medzi takéto klauzuly zaraďujeme tie ustanovenia Občianskeho zákonníka, ktoré:

- ukladajú zmluvným stranám správať sa zodpovedne pri uzavieraní zmluvy (§ 43 a § 490 ods. 1 OZ),
- zakazujú zasahovať do osobnostných práv iného subjektu (§ 11 OZ),
- zneplatňujú (*ex lege*) právny úkon, ktorý je protiprávny alebo porušuje dobré mravy (§ 39 OZ),
- zakazujú poškodzovať práva spotrebiteľa (§ 53 OZ),
- zakazujú zasahovať bez zákonnej opory do vlastníckeho práva iného (§ 127 a § 128 OZ),
- ukladajú povinnosť správať sa preventívne, aby nevznikla škoda inému (§ 415 OZ),
- zakazujú sa bezdôvodne obohacovať na úkor niekoho iného (§ 451 OZ).

Uvedené generálne klauzuly podrobne rozoberieme pri výklade vyššie citovaných ustanovení Občianskeho zákonníka.

Generálne klauzuly možno nájsť aj v iných kódexoch súkromného práva. Napr. Obchodný zákonník v ustanovení § 44 ods. 1 uvádza generálnu klauzulu nekalej súťaže: „Nekalou súťažou je konanie v hospodárskej súťaži, ktoré je v rozpore s dobrými mravmi súťaže a je spôsobilé privodiť ujmu iným súťažiteľom alebo spotrebiteľom. Nekalá súťaž sa zakazuje.“ V ustanoveniach § 44 ods. 2 a § 45 až § 52 OBZ sú potom uvedené jednotlivé skutkové podstaty nekalej súťaže. Vzťah uvedenej generálnej klauzuly s jednotlivými skutkovými podstatami nekalej súťaže je taký, že ak bude naplnená niektorá z osobitných skutkových podstát, bude mať porušenie súčasne znaky generálnej klauzuly. Na druhej strane, ak dôjde ku konaniu, ktoré nenaplní znaky niektorej zo zvlášť upravených skutkových podstát, môže napriek tomu ísť o nekalú súťaž, ak nesie znaky všeobecnej skutkovej podstaty (Ro NS ČR zo 4. 11. 2006, sp. zn. 32 Odo 1370/2005).

■ Skutková podstata trestného činu nekalej súťaže podľa § 149 TZ má blanketnú dispozíciu, ktorá odkazuje (o. i.) na predpisy upravujúce súťaž v hospodárskom styku. Týmito predpismi sú ustanovenia § 44 až § 52 OBZ, ktoré obsahujú jednak všeobecnú skutkovú podstatu nekalej súťaže v podobe tzv. generálnej klauzuly v ustanovení § 44 ods. 1 OBZ a jednak špeciálne skutkové podstaty v ustanoveniach § 44 ods. 2 a § 45 až § 52 OBZ. K trestnej zodpovednosti za uvedený trestný čin sa navyše vyžaduje, aby páchatel svojím nekalosúťažným konaním poškodil dobrú povesť súťažiteľa alebo ohrozil chod alebo rozvoj jeho podniku.

Ak dôjde ku konaniu, ktoré nenaplní znaky niektorej zo zvlášť upravených skutkových podstát nekalej súťaže v zmysle § 45 až § 52 OBZ, pôjde napriek tomu o nekalú súťaž, ak toto správanie ponese znaky všeobecnej skutkovej podstaty

nekalej súťaže vymedzenej v jeho tzv. generálnej klauzule podľa § 44 ods. 1 OBZ. Takým konaním môže byť aj šírenie nepravdivých údajov o tom, že určitý súťažiteľ je v úpadku.

Pre kvalifikáciu určitého konania ako nekalosúťažného len podľa tzv. generálnej klauzuly je potrebné vykladať pojem súťažného vzťahu široko, bez potreby konkurenčného vzťahu v tom istom alebo obdobnom predmete podnikania medzi subjektom konajúcim v zmysle § 44 ods. 1 OBZ a subjektom dotknutým nekalou súťažou, resp. poškodeným. To vyplýva z pomerne širokého vymedzenia účastníkov hospodárskej súťaže, t. j. konkurentov, ktorými sú podľa § 41 OBZ fyzické a právnické osoby, ktoré sa zúčastňujú hospodárskej súťaže, aj keď nie sú podnikatelia (Rt 9/2007).

VII. Aplikácia noriem občianskeho práva

Z hľadiska aplikácie noriem súkromného práva, a tým aj Občianskeho zákonníka, je potrebné poznať základné postupy použitia jeho jednotlivých ustanovení v konkrétnom prípade. Možno rozoznať štyri základné štádiá aplikácie noriem súkromného práva:

- zistenie skutkového stavu riešeného prípadu (napr. zásah do vlastníckeho práva cez susedný pozemok),
- zistenie príslušnej právnej normy (napr. § 127 OZ),
- podriadenie skutkovej podstaty pod právnu normu, ktorú je potrebné aplikovať a interpretovať (napr. § 127 ods. 3 OZ) a
- zistenie, či uplatneného právu možno poskytnúť ochranu podľa príslušného zákonného ustanovenia (pozri § 4 až 6 OZ).

Zistením skutkového stavu nie je iba faktografia konkrétneho právneho prípadu, ale i celkové zhodnotenie právnej situácie spolu so zistením, aké majú práva a povinnosti účastníci právneho vzťahu, príp. aké práva a povinnosti im vznikli z právneho vzťahu, ktorého vznik založili. Takto postupuje i súd.

III. Prijatie záverov všeobecného súdu o obsahu právneho úkonu (zmluvy) je právnym posúdením, predstavuje autoritatívnu interpretáciu právne relevantného prejavu súkromnej vôle, nie je teda skutkovým zistením, ale robením právnych poznatkov. Skutkovými sú v tejto súvislosti iba fakultatívne zistenia (nie ale zistenie povinností), teda zistenie samotnej existencie právneho úkonu, identifikácia jeho subjektov, ak je urobený v písomnej forme, overovanie pravosti listiny, konštatovanie znenia textu a pod. Subsumačné podmienky naplnenia právnej normy nie sú tvorené iba fakultatívnymi (skutkovými) zisteniami, ale môžu byť tvorené i zisteniami povinností. Inými slovami povedané, posúdenie náležitostí zmluvy predstavuje podradenie individualizovanej a konkretizovanej povinnosti (práva) pod generálnu a abstraktnú (všeobecnú) právnu normu. Interpretácia zmluvy (právneho úkonu) sa potom riadi obdobnými výkladovými pravidlami, akými je ovládaná interpretácia všeobecne záväzných právnych predpisov (Na ÚS ČR zo 6. 5. 2004, sp. zn. III. ÚS 258/2003).

III. Ak súd podradí skutkovej časti právnej normy len niektoré z právne významných skutočností a ostatné opomenie, ide o nesprávne právne posúdenie veci (Rc 57/1999).

III. Ak uplatnený nárok závisí od súčasného naplnenia niekoľkých znakov skutkovej podstaty právnej normy, potom zamietnutie žaloby odôvodňuje už záver, že nie je daný jeden z nich. Súd potom nevykonáva dokazovanie k tvrdeniam, ktoré sa viažu na ďalšie znaky skutkovej podstaty (Ro NS ČR z 18. 2. 1998, sp. zn. 23 Cdo 280/1998).

Ďalším krokom aplikácie právnej normy je subsumácia skutkového stavu pod konkrétnu právnu normu, ktorá sa na daný skutkový stav bude aplikovať. V rámci neho sudca zisťuje, či takáto norma existuje a či je platná. Ďalším krokom bude potom zistenie obsahu právnej normy. Tento postup sa nazýva výkladom (interpretáciou) právnej normy.

III. Ak súd rozhoduje o nároku na plnenie na základe skutkových zistení umožňujúcich subsumovať uplatnený nárok po právnej stránke pod inú hmotnoprávnu normu, než ako ju uvádza žalobca, je povinnosťou súdu posúdiť dôvodnosť podľa všetkých hmotnoprávných ustanovení prichádzajúcich do úvahy. Na postupníka môže prejsť postúpená pohľadávka z bezdôvodného obohatenia, aj keď ju účastníci v postupnej zmluve kvalifikovali ako pohľadávku vyplývajúcu zo zmluvy o pôžičke (Ro veľkého senátu občianskoprávneho a obchodného kolégia NS ČR z 19. 10. 2011, sp. zn. 31 Cdo 678/2009).

Subsumáciu skutkovej podstaty pod konkrétnu právnu normu označujeme ako *právne posúdenie skutkového stavu*. To je v prípade sporu o právo základnou úlohou súdu. Právnym posúdením je v takom prípade činnosť súdu, pri ktorej zo skutkových zistení vyvodzuje súd právne závery a na zistený skutkový stav aplikuje konkrétnu právnu normu.

III. Nesprávnym právnym posúdením veci je omyl súdu pri aplikácii práva na zistený skutkový stav. O nesprávnu aplikáciu právnych predpisov ide vtedy, ak súd nepoužil správny právny predpis alebo ak síce aplikoval správny právny predpis, nesprávne ho ale interpretoval alebo ak zo správnych skutkových záverov vyvodil nesprávne právne závery (Ro NS SR z 25. 2. 2015 sp. zn. 4 Cdo 126/2013).

Súd je povinný pri aplikácii právnej normy *vychádzať z materiálneho chápania práva*, nie z formálneho posúdenia aplikovanej právnej normy. Subjektívnemu právu, ktoré bolo v žalobe uplatnené oprávnené, musí súd poskytnúť všemožnú ochranu, a to prípadne i aplikáciou zásady dobrých mravov (pozri § 3 ods. 1 OZ).

III. Zákon v zmysle čl. 1 Protokolu č. 1 zahŕňa ako písané právo, tak judikatúru vnútroštátnych súdov. Implikuje kvalitatívne požiadavky, najmä požiadavku prístupnosti a predvídateľnosti. Pojem „zákon“ musí byť chápaný v materiálnom, a nie vo formálnom zmysle (Ro ESLP, čl. 1 Dodatočného protokolu č. 1 Dohovoru – Špaček v. Česká republika z 9. 11. 1999, sťažnosť č. 26449/1995; rovnako Ro ESLP Cantoni v. Taliansko z 15. 11. 1996, sťažnosť č. 17862/91, RJD 1996 - V, s. 1627 ods. 29) (Ro ESLP vo veci S. W. v. Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska z 22. 11. 1995, sťažnosť č. 20166/92, Series B, č. 335).

Ak zistený skutkový stav nie je výslovne upravený žiadnou normou Občianskeho zákonníka, je potrebné použiť právnu normu, ktorá podobným spôsobom upravuje riešený prípad. V takom prípade je potrebné daný prípad subsumovať pod právnu normu, ktorá v podstatných rysoch upravuje podobný prípad, najmä s ohľadom na účel analogicky používaného ustanovenia (*ratio legis*). Hovoríme o analógii zákona alebo o analógii práva.

Príklad: Na cudzom pozemku postavil stavebník stavbu bez stavebného povolenia (ide o nehnuteľnú stavbu v zmysle § 119 ods. 2 OZ). Keďže ide o nepovolenú (čiernu) stavbu, vlastník pozemku sa nemôže brániť žalobou podľa ustanovenia § 135c ods. 2 OZ; toto ustanovenie sa týka neoprávnenej, nie nepovolennej stavby. Keďže stavba má charakter nehnuteľnosti, nemôže vlastník podať ani žalobu na vypratanie pozemku podľa ustanovenia § 126 OZ; toto ustanovenie sa týka len odstránenia cudzích hnutelých vecí z pozemku (takým spôsobom by bolo možné vypratáť len dočasnú stavbu). Jediným schodným riešením je podať žalobu na odstránenie stavby z pozemku. Túto žalobu Občiansky zákonník výslovne neupravuje, ale analogicky ju možno vyvodiť z ustanovenia § 126 ods. 1 OZ o negatívnej žalobe (pozri výklad pri tomto ustanovení).

Použitie analógie je legálnym prostriedkom, ktorým môžu súdy prostredníctvom svojej rozhodovacej činnosti vyplňať medzery v práve. V prípadoch, keď pravidlo správania je dané výslovným znením právnej normy alebo jasným zmluvným dojednaním tam, kde osoby súkromného práva využili priestor im daný dispozitívnym charakterom právnej normy, neprichádza tzv. vyplňanie medzier v práve, ale ani analógia do úvahy.

III. Právny poriadok vychádza *de lege lata* z princípu *superficies solo non cedit*. V tejto situácii je umiestnenie stavby na cudzom pozemku nepochybne obmedzením vlastníckeho práva vlastníka pozemku, a preto je potrebné dôsledne dbať na existenciu adekvátneho práva vlastníka stavby umiestniť ju na cudzom pozemku, teda na oprávnenosť stavby. Je chybou zamieňať nepovolenú (resp. povolenú) stavbu a neoprávnenú (resp. oprávnenú) stavbu. Absencia príslušného práva stavebníka k cudziemu pozemku nevyhnutne musí viesť k záveru, že ide o neoprávnenú stavbu. Pri rozhodovaní o režime neoprávnenej stavby možno pripustiť rozdiely medzi stavbou nehnuteľnou a hnutelou a v nadväznosti na charakter stavby aplikovať buď ustanovenie § 135c, alebo § 126 OZ (SbUS zv. 30, č. 60 - Na ÚS ČR zo 6. 5. 2003, sp. zn. I. ÚS 483/2001).

Podmienkou analogického použitia nejakého ustanovenia je, aby právne následky, ktoré podľa neho pri aplikácii *per analogiam* majú nastať, zodpovedali všeobecným zásadám súkromného práva. Použitie analógie výslovne umožňuje § 853 OZ a niektoré ďalšie civilné kódexy (porovnaj čl. 1 ZGB, čl. 12 CCi a § 10 COZ). Napr. do § 7 ABGB sa dostala táto formulácia: „Ak právny prípad nemožno rozhodnúť podľa slov ani z prirodzeného zmyslu zákona, je potrebné vziať do úvahy podobné, zákonom riešené prípady a dôvody, ktoré vyplývajú z iných príbuzných zákonov. Ak napriek tomu zostane právny prípad pochybný, musí byť rozhodnuté podľa prirodzených zásad s ohľadom na starostlivo zhrnuté a zrelé uvážené okolnosti.“

Úvaha o podobenstve či analógii (*argumentum a simili*) má dve formy, a to analógiu zákona a analógiu práva. Úvaha o podobenstve zákona (*analogia legis*) vychádza z určitého ustanovenia zákona (*ex argumento legis*), ktoré rieši konkrétny právny vzťah (právnu situáciu) a ktoré sa má aplikovať pri riešení iného podobného prípadu. Občiansky zákonník výslovne pripúšťa analógiu zákona (*analogia legis*) v ustanoveniach § 491 ods. 2 (pre zmluvy), § 492 (pre záväzky) a § 853 (pre občianskoprávne vzťahy).

Príklady: I. Občiansky zákonník má len ustanovenie o právnych účinkoch návrhu (oferty) na uzavretie zmluvy (§ 43a ods. 2 OZ). Toto ustanovenie je potrebné v medziach analógie použiť aj na právne účinky jednostranných adresných právnych úkonov (napr. odstúpenie od zmluvy a výpoveď zmluvy).

II. Ak spoluvlastníkovi zrušením podielového spoluvlastníctva (§ 142 OZ) zaniklo vlastnícke právo k bytu v dome, ktorého bol spoluvlastníkom, je potrebné na jeho právo bývať v tomto byte analogicky vzťahovať ustanovenia Občianskeho zákonníka o nájme bytu (§ 685 a nasl.).

Možnosť použitia analógie zákona možno vyvodiť aj z tých ustanovení Občianskeho zákonníka, v ktorých sa umožňuje „primerané použitie“ iného ustanovenia zákona (napr. § 19b ods. 3, § 20a ods. 4, § 50b, § 134 ods. 4, § 135 ods. 3, § 442a ods. 2, § 458a, § 491 ods. 3, § 492, § 509 ods. 3, § 553e, § 611, § 660, § 710 ods. 3, § 712c ods. 2, § 713 ods. 2, § 731, § 786, § 787 ods. 2, § 794 ods. 2, § 813 ods. 2, § 827, § 856 ods. 2 OZ), resp. tam, kde použitie iného ustanovenia zákona sa umožňuje „obdobne“ (§ 151o ods. 1, § 469a ods. 3, § 533, § 741 ods. 2, § 865 ods. 6, § 871 ods. 3 OZ). Judikatúra sa pokúša vysvetliť rozdiel medzi týmito pojmami.

III. Legislatívny termín „primerané použitie“ právneho predpisu je potrebné chápať ako interpretačné pravidlo, obsahom ktorého je taký postup pri použití právneho predpisu, pri ktorom sa na právne vzťahy aplikujú len niektoré zodpovedajúce časti inej právnej úpravy, ktorá má byť primerane použitá; na rozdiel od legislatívneho termínu „obdobne“, ktorý v spojení s odkazom na iné ustanovenie toho istého alebo iného právneho predpisu vyjadruje, že toto ustanovenie sa vzťahuje na vymedzené právne vzťahy v plnom rozsahu, naznačuje termín „primerane“ voľnejší vzťah medzi týmito ustanovením a vymedzenými právnymi vzťahmi.

Úvaha o miere primeranej použiteľnosti iného ustanovenia toho istého alebo iného právneho predpisu musí pritom vychádzať najmä z cieľa sledovaného právnou úpravou daných právnych vzťahov, zo spôsobu, akým sú tieto právne vzťahy upravené, a zo vzájomného porovnania jednotlivých ustanovení obsiahnutých vo všeobecne záväznom právnom predpise, ktorý má byť primerane použitý, a spôsobom, akým práva úprava vymedzuje dané právne vzťahy; až na základe takejto úvahy možno urobiť jednoznačný záver o primeranej použiteľnosti konkrétnych ustanovení obsiahnutých v tom istom alebo inom predpise a o tom, pri ktorých z nich je primerané použitie vylúčené (*Ro NS ČR z 5. 6. 2007, sp. zn. 21 Cdo 612/2006*).

V prípade, že právny problém nemožno riešiť ani na základe analógie zákona, v krajnom prípade možno použiť analógiu práva (*analogia iuris*), čo vlastne znamená analogické použitie právnej normy z iného súkromnoprávneho predpisu alebo zásady v ňom obsiahnutej. Úvaha o podobnosti práva berie do úvahy celý právny poriadok, účel a duch aplikovaného ustanovenia zákona, právne princípy ovládajúce príslušné odvetvie práva a na základe nich vyvodzuje spôsob riešenia obdobného právneho problému. Analógia práva nie je síce výslovne upravená v Občianskom zákonníku, avšak zákonník nezakazuje jej použitie.

Príklady: Na stručnú úpravu zmluvy o obstaraní predaja vecí (§ 737 a nasl. OZ) by bolo možné v prípade potreby použiť ustanovenia Obchodného zákonníka, ktoré upravujú komisionársku zmluvu (§ 577 a nasl. OBZ) (v oboch prípadoch ide nepriamo zastúpenie). Rovnako je analógia prípustná vo vzťahu k príkaznej zmluve upravené ustanoveniami § 724 až § 732 OZ a mandátnej zmluve (§ 566 až § 576 OBZ), ak bolo do príkaznej zmluvy zahrnuté plnomocnenstvo pre príkazníka (v oboch prípadoch by išlo o priame zastúpenie).

III. Ak právny predpis výslovne neupravuje určitú skutkovú podstatu alebo ju upravuje len sčasti (neúplne), neznamená to, že takú neriešenú alebo neúplne riešenú situáciu nemožno vyložiť. Jednou z výkladových metód je takisto logický výklad založený na argumente *per analogiam* (t. j. výklad podľa podobnosti) rozlišovaný na argument *per analogiam legis* a argument *per analogiam iuris*. Argument *per analogiam legis* (analógia zákona) spočíva v tom, že sa na skutkovú podstatu neriešenú konkrétnym zákonom analogicky vzťahuje ustanovenie tohto zákona upravujúceho podobnú skutkovú podstatu. Naproti tomu argument *per analogiam iuris* (analógia práva), teda aplikácia analogického čo do povahy najbližšieho ustanovenia zákona, a to v rámci celého právneho poriadku na predmetnú skutkovú podstatu, je potrebné použiť vtedy, ak nebol postup argumentom *per analogiam legis* úspešný (*Ro NS ČR z 1. 6. 2006, sp. zn. 20 Cdo 1662/2005*).

Použitie analógie nemá miesto v prípade:

- ak zákonodarca výslovne vyhlásil, že ním upravené pravidlo správania sa má použiť iba na konkrétny právny vzťah;
- ak zákon z určitých dôvodov ustanovuje výnimku zo všeobecného pravidla správania; v takom prípade nie je prípustné ani na základe analógie ustanoviť ďalšie výnimky zo základného pravidla, pretože v takom prípade nejde o medzeru zákona (*exceptiones non sunt extendere*); nižšie uvádzame rozsudok Najvyššieho súdu SR, ktorý túto zásadu nerešpektuje;
- III.** Uznanie invalidity je jedným, nie však jediným dôvodom hodným osobitného zreteľa pre zvýšenie náhrady za sťaženie spoločenského uplatnenia v zmysle § 5 ods. 5 zákona č. 437/2004 Z. z. o náhrade za bolesť a o náhrade za sťaženie spoločenského uplatnenia a o zmene a doplnení zákona Národnej rady SR č. 273/1994 Z. z. o zdravotnom poistení, financovaní zdravotného poistenia, o zriadení Všeobecnej zdravotnej poisťovne a o zriaďovaní rezortných, odvetvových, podnikových a občianskych zdravotných poisťovní v znení neskorších predpisov (*R 35/2013*).
- ak skorší právny predpis je sčasti zrušený alebo zmenený novým predpisom; analogické použitie nového právneho predpisu nemožno rozšíriť na také právne pomery, ktoré sa spravujú nedotknutými ustanoveniami skoršieho právneho predpisu; účelom analógie nie je napraviť jasné ustanovenie zákona, ale vyplnenie jeho medzier (J. Unger);
- ak ide o osobitný právny predpis (*ius singulare*), ktorý bol vydaný na modifikáciu všeobecného predpisu; o všeobecnom právnom predpise nemožno naisto tvrdiť, že zákonodarca chcel právne pomery uvedené v osobitnom predpise upraviť aj v iných podobných prípadoch;
- ak zákon zakotvuje prednostné alebo privilegované právo alebo sankciu, alebo povinnosti vybočujúce z rámca bežných povinností (každý takýto zákon je výnimkou zo všeobecného zákona, ktorý nemožno aplikovať na prípady, ktoré nie sú v ňom obsiahnuté).

S otázkou podobnosti (analógie) súvisí problematika *medzier v práve*. Ide o prípad, keď určitý spoločenský jav nemá odraz v objektívnom práve. Ak sa niekto obráti na súd za účelom poskytnutia právnej ochrany, súd nemôže odmietnuť žalobu z toho dôvodu, že vec nie je upravená Občianskym zákonníkom, príp. iným zákonom (§ 4 OZ). V opačnom prípade by išlo o porušenie základného

ľudského a občianskeho práva, a to práva na súdnu ochranu. V tejto súvislosti treba poukázať na poučný Nález Ústavného súdu ČR (pozri SbUS zv. 8, č. 94 – Na ÚS ČR z 8. 7. 1997, sp. zn. III. ÚS 77/1997), podľa ktorého „je aj v súčasnom právnom poriadku potrebné rešpektovať zásady zodpovedajúce demokratickým hodnotám štátu, ktoré boli uznávané až do vydania Občianskeho zákonníka č. 141/1950 Zb., a z nich vychádzať pri aplikácii súčasného práva, a to najmä tam, kde súčasná právna úprava vykazuje medzery, ktoré nemožno preklenúť inak ako výkladom“.

▣ Normatívna medzera v práve je v skutočnosti medzerou iba v písanom práve; z pohľadu práva v širšom, materiálnom zmysle, ktorého prameňom sú tiež základné právne princípy imanentné právnemu poriadku materiálneho právného štátu, ide iba o zdanlivú medzeru. Je úlohou súdu hľadať riešenie mimo písaného práva (*praeter verba legis*) a pravidlo v ňom chýbajúce vyvodíť úvahou z tých základných právnych princípov, ktoré sú relevantné pre posudzovaný právny vzťah, t. j. nájsť také pravidlo cestou použitia *analogie iuris* (Ro NS ČR z 27. 5. 2013, sp. zn. 32 Cdo 2309/2011).

▣ Použitie analógie pri výklade účinkov súkromnoprávného úkonu z obdobia pred r. 1990, akým je aj zmluva o prevoze nehnuteľnosti z vlastníctva bytového družstva do bezpodielového vlastníctva manželov, musí rešpektovať okolnosti a právnu úpravu, za ktorých bol takýto úkon urobený; súčasne musí brať na zreteľ to, ako je obdobný úkon upravený v podmienkach demokratického právného štátu, a to v kontexte s požiadavkou rešpektovania autonómie vôle a zmluvnej slobody podľa čl. 2 ods. 3 Listiny základných práv a slobôd a príslušného článku ústavy (Na ÚS ČR zo 16. 2. 2016, sp. zn. III. ÚS 1139/15).

VIII. Výklad noriem súkromného práva

Spoznať a pochopiť zmysel a účel právnych noriem možno len na základe výkladu textu príslušných právnych noriem. Tak je tomu aj v prípade noriem súkromného práva a najmä Občianskeho zákonníka. Aj tu by sa však mal zákonodarca riadiť tradičnou zásadou, že zákony by mali byť zrozumiteľné pre každého (*leges ab omnibus intellegi debent*).

V súkromnom práve platí pri výklade právnych noriem prioritne pravidlo, že jasné a jednoznačné právne normy sa nevykladajú (*clara non sunt interpretanda*) a pokiaľ zákon obsahuje vymedzenie nejakého pojmu (legálna definícia), musí používateľ z neho vychádzať. Ak legálna definícia daného pojmu neexistuje, treba daný pojem vyložiť.

▣ Jednotnosť právneho poriadku je v rovine právneho jazyka späť, okrem iného, s konštantnosťou významu prisudzovaného jazykovým výrazom, t. j. s vylúčením polysémie (*viacvýznamovosti*) a homonymie (*rovnozvučnosti*). Výnimkou je iba rozlišovanie samotným zákonodarcom, a to explicitne formou legálnej definície alebo implicitne, t. j. keď je odlišnosť významov prisudzovaná jednému výrazu zrejme z kontextu. Pokiaľ teda právny predpis obsahuje legálnu definíciu pojmu, obmedzujúcu sa iba na účely daného predpisu, vyplýva z toho nutnosť odlišenia vo vzťahu k významu rovnakého pojmu obsiahnutého v iných predpisoch (SbUS zv. 5, č. 14 – Uz ÚS ČR z 31. 7. 1996, sp. zn. III. ÚS 124/1996).

V súkromnom práve platí výkladové pravidlo, že totožné pojmy použité v jednotlivých občianskoprávných predpisoch je potrebné vykladať zásadne rovnako.

▣ Nie je dôvod, aby bol pojem „tíseň“ podľa ustanovenia § 6 ods. 1 písm. d) zákona č. 87/1991 Zb. o mimosúdnych rehabilitáciách v znení neskorších predpisov chápaný odlišne od rovnakého pojmu použitého v ustanovení § 6 ods. 1 písm. g) citovaného zákona, príp. od ustanovenia § 49 OZ (Ro VS v Prahe z 28. 11. 1984, sp. zn. 3 Cdo 355/1993).

Pri výklade právnej normy sa uplatňujú rôzne metódy výkladu. Z hľadiska subjektu, ktorý zákon vykladá (*argumentum ab auctoritate*), možno rozoznávať autentický, súdny (*argumentum a iudicium*) a vedecký výklad (*interpretatio doctrinalis*) podávaný významnými predstaviteľmi právnej vady. K Občianskemu zákonníku má najbližšie autentický výklad (*interpretatio authentica*), t. j. výklad orgánu, ktorý ho vydal (zákonodarca). Ten je obsiahnutý v dôvodovej správe k Občianskemu zákonníku. Ďalej je to súdny výklad. Osobitný význam majú judikáty, ktoré sa odzrkadľujú v rozhodovacej činnosti najvyššieho súdu (judikát tú funkciu spĺňa za predpokladu, že je formulovaný tak, že ho možno použiť na všetky skutkovo podobné právne prípady). Ďalej je to vedecký výklad, ktorý je obsiahnutý v právnych monografiách, príručkách alebo v komentároch, ktoré sa týkajú jednotlivých ustanovení Občianskeho zákonníka.

Pre pochopenie právnej normy musíme sledovať jej účel. Účel právnej normy pochopíme, ak zoberieme do úvahy nasledovné skutočnosti:

- spoločenskú situáciu, v ktorej pôsobí právna norma (*occasio legis*),
- spoločensko-politický účel vydania právnej normy a jej poslanie (*ratio legis*),
- všeobecné zásady súkromného práva (*ratio iuris*),
- dôvodovú správu zákona a materiály, ktoré sprevádzali prípravu jeho textu (napr. zápisnice z pripomienkového konania k zákonu).

Z hľadiska použitých metód výkladu možno rozlišovať medzi logickým, gramatickým, systematickým a historickým výkladom. Tieto interpretačné metódy rozpracoval C. F. von Savigny. Ním

vytvorené metódy výkladu právnych noriem sa používajú dodnes a často sa označujú ako klasické interpretačné kánony.

Pri výklade noriem Občianskeho zákonníka odporúčame dodržiavať nasledovný postup.

V prvom rade je potrebné použiť *gramatický, resp. jazykový výklad*, ktorý nám umožní pochopiť obsah a zmysel právnej normy s použitím pravidiel gramatiky. Slová treba vykladať podľa významu, aký im pripísal zákonodarca (*verba cum effectu sunt accipienda*). Pritom je potrebné pridržiavať sa týchto pravidiel gramatického výkladu:

- slová použité v právnej norme treba vykladať v tom zmysle, aký význam mali v čase vzniku právnej normy,
- zmysel slov použitých v právnej norme treba ponímať z hľadiska ich bežného, ako aj právneho významu; v prípade pochybností je rozhodujúci právny význam slova,
- význam slov použitých v texte zákona je potrebné vykladať v ich vzájomnej súvislosti a nie vytrhnutím z textu,
- zmysel viet v texte právnej normy je potrebné chápať z hľadiska gramatickej a logickej stavby príslušného ustanovenia (právnej vety),
- ak je text nejasný a nadväznosť slov vo vete nie je jasná, je potrebné porovnať zmysel textu zákona s ďalšími vetami v právnej norme.

Pri gramatickom výklade treba rozlišovať medzi jadrom pojmu (*Begriffskern*), t. j. aký je všeobecný význam daného pojmu, a tzv. okolím pojmu (*Begriffshof*), ktoré určuje možné hranice výkladu daného pojmu (t. j. čo ešte možno pod daný pojem zahrnúť a čo už nie). Zatiaľ čo jadro pojmu možno určiť na základe všeobecnej skúsenosti, pri pojmovom okolí daného výrazu neplatí bez všetkého predpoklad, že daný pojem zahŕňa všetko okolo neho. Pojmové okolie možno určiť najmä pomocou teleologického výkladu, t. j. čo zákonodarca sledoval konkrétnym termínom v danom ustanovení.

Príklad: V ustanovení § 433 OZ je upravená sprísnená zodpovednosť ubytovateľa za veci vnesené fyzickými osobami do ubytovacieho zariadenia. Obsah pojmov „ubytovanie“, „ubytovacia služba“ a „ubytovaný“ sú všeobecne známe, i to, že citované ustanovenie sa vzťahuje predovšetkým na zodpovednosť prevádzkovateľa hotela alebo podobného ubytovacieho zariadenia. To, či sa za ubytovaného považuje i cestujúci v spacom vozni vlaku alebo či je ubytovateľom i majiteľ tzv. privátu, je potrebné dôkladne zvážiť. Možno k nemu dospieť len teleologickým alebo systematickým výkladom ustanovenia § 433 a nasl. OZ. Na základe toho možno vymedziť, že sprísnená zodpovednosť ubytovateľa sa týka prípadov, ak ide o ubytovacie zariadenie, kde je voľný prístup cudzích osôb (to sa netýka privátu) a súčasne ubytovaný nemá možnosť trvalo dohliadať na svoje veci (to sa netýka uzamykateľného spacieho vozňa).

Výsledok, ktorý sa dosiahne gramatickým výkladom, uvádza iba slovný zmysel zákonného ustanovenia, a preto gramatický výklad sám osebe nestačí. Ústavný súd ČR k izolovanému použitiu gramatického výkladu zákona uviedol: „Celkom neutržateľným momentom používania práva je jeho aplikácia vychádzajúca iba z jazykového výkladu. Mechanická aplikácia práva, abstrahujúca, resp. neuvedomujúca si, a to buď úmyselne, alebo v dôsledku nevzdelanosti, zmysel a účel právnej normy, robí z práva nástroj odcudzenia a absurdity“ (Na ÚS ČR zo 17. 12. 1997, sp. zn. Pl. ÚS 33/1997).

III. Pri výklade zákona nemožno íprieť len na slovách, ale je potrebné prihliadať na podstatu veci a na právny zmysel zákona (*Vážný 2960, Ro NS ČSR z 10. 11. 1927, sp. zn. Rv II 130/27*).

Ďalšie výkladové metódy je odôvodnené použiť vtedy, ak interpretácia právnej normy za použitia jazykové metódy výkladu vedie k nerozumnému výsledku zakladajúcemu neodôvodnenú nerovnosť medzi subjektmi. Vtedy prichádza do úvahy použitie metódy výkladu systematického, logického, teleologického či historického, ktoré by primerane korigovali interpretačné výsledky plynúce zo základného, nie však jediného, výkladu jazykového. Mnohé prípady a ich špecifické okolnosti môžu byť značne komplikované a netypické; to však nezabavuje súd od povinnosti urobiť všetko pre spravodlivé riešenie, akokoľvek sa to môže javiť zložitým (porovnaj napr. nálezy ÚS ČR vo veciach sp. zn. Pl. ÚS 34/09, sp. zn. II. ÚS 3168/09, sp. zn. IV. ÚS 2417/12).

Gramatický výklad je potrebné v prvom rade doplniť *logickým výkladom*. Logický výklad pátra po obsahu a zmysle právnej normy podľa pravidiel formálnej logiky. Logický výklad má tiež niekoľko ustálených výkladových pravidiel, ktoré prehlbujú zmysel niektorých právnych noriem. K logickým argumentom patria tieto výkladové pravidlá:

- v prípade pochybností o skutočnom zmysle právnej normy sa uplatňuje priaznivejší výklad (*du-bia in meliorem partem interpretari debent*);

Príklad: V prípade pochybností, či právna norma dovoľuje určité konanie alebo nie, treba dať prednosť výkladu, že konanie je dovolené (výklad *in dubio pro libertate*).

b) výklad od väčšieho k menšiemu – kto je oprávnený alebo zaviazaný na viac, je oprávnený, resp. zaviazaný aj na menej (*argumentum a maiori ad minus*);

Príklad: Ak ustanovenie § 128 ods. 1 OZ o obmedzení práv vlastníka platí pre vlastníka veci, tým viac platí pre držiteľa veci. Ak v prípade nutnej obrany (§ 418 ods. 2 OZ) možno niekoho i zabiť, tým viac možno poškodiť majetok útočníka.

c) ak niečo platí pre jeden prípad, platí to aj pre iný rovnaký prípad (*argumentum a pari, resp. ubi eadem ratio ibi et aedem dispositio*);

d) výklad od menšieho k väčšiemu – komu je zakázané konať menej, tým viac je mu zakázané konať viac (*argumentum a minori ad maius*);

Príklady: Ak je v rozpore so zákonom spôsobenie škody z nebanlivosti, tým skôr je zakázané spôsobenie škody úmyselne. Ak zákon zakazuje iného človeka zraniť, tým viac ho zakazuje zabiť.

e) kto je oprávnený konať za účelom dosiahnutia určitého výsledku, je oprávnený sám si vybrať prostriedok na jeho dosiahnutie;

Príklad: Ak môže oprávnený dedič žiadať vydanie dedičstva od neprávneho dediča podľa § 485 OZ, je oprávnený tiež podať žalobu na vydanie dedičstva.

f) ak je určitý cieľ konania zakázaný, zakázané sú aj prostriedky, ktoré vedú k dosiahnutiu tohto cieľa;

Príklad: Ak je úžera zakázaná zákonom (§ 235 TZ), je zakázané uzavrieť takú zmluvu, ktorá by mala za následok stav predvídaný zakazujúcou normou (napr. dojednať zmluvu o pôžičke alebo zmluvu o úvere za neprímerane vysoké úroky).

g) ak sa právna norma týka len taxatívneho výpočtu podmienok jej aplikácie, v ostatných prípadoch platí opak (*argumentum a contrario*); toto pravidlo nemožno použiť, ak právna norma uvádza exemplárny výpočet podmienok (*unius positio non est alterius exclusio*);

Príklad: Ak podľa § 129 ods. 2 OZ možno držať práva, ktoré pripúšťajú trvalý alebo opätovný výkon, nemožno držať práva, ktoré nemožno dlhodobo alebo opätovne vykonávať, napr. práva zo zmluvy o dielo. Ak ustanovenie § 499 OZ upravuje zodpovednosť za vady v prípadoch, keď niekto prenechá vec inému za odplatu, možno *a contrario* usudzovať, že tejto zodpovednosti niet, ak sa vec prenechala bezodplatne.

h) ak právna norma taxatívne uvádza obmedzený výpočet možností, ktoré prichádzajú do úvahy pri aplikácii právnej normy, nemožno ju aplikovať na ďalšiu možnosť (*argumentum per eliminationem*);

Príklad: Ak sa podľa § 476 ods. 1 OZ uvádzajú tri spôsoby zriadenia závetu, je vylúčené, aby sa závet mohol zriadiť ďalším spôsobom. Ak podľa § 151s ods. 1 OZ možno uplatniť zádržné právo na zabezpečenie splatnej pohľadávky za náklad urobený na vec, *per eliminationem* možno usudzovať, že zádržné právo nemožno vykonať na zabezpečenie inej pohľadávky, napr. pohľadávky zo zmluvy o pôžičke alebo z kúpnej zmluvy.

i) ak právna norma dáva možnosť výberu medzi dvoma možnosťami, neprichádza do úvahy tretia možnosť (*argumentum exclusi terti*);

Príklad: Ak podľa § 461 OZ možno dedič len zo zákona a zo závetu, nemožno dedič na základe dedičskej dohody.

j) ak právna norma priznáva určité oprávnenie niekomu, kto má „slabšie právo“, bolo by absurdné, keby toto oprávnenie nemal ten, komu svedčí silnejšie právo (*argumentum reductione ad absurdum*);

Príklad: Ak má právo bývanie v byte nájomca, ktorému zanikol nájomný pomer k tomuto bytu, prečo by nemal toto právo spoluvlastník domu, ktorý prišiel o svoj spoluvlastnícky podiel a je odkázaný na bývanie v tomto dome.

k) ak z viacerých možností sú všetky absurdné, s výnimkou jednej, smerodajnou je táto (*argumentum ex absurdo*).

Ak i gramatický a logický výklad vedú k rozdielnemu výsledku, je potrebné dať prednosť logickému výkladu (*in legibus interpretandis plus rationi, quam verbis tribuendum*).

Na doplnenie gramatického a logického výkladu možno použiť *systematický výklad*. Systematický výklad hľadá zmysel ustanovenia podľa jeho zaradenia v zákone a v súvislosti s iným ustanovením zákona. Pomocou systematického výkladu možno porovnať text právnej normy s príbuznými právnymi normami (napr. porovnanie Občianskeho zákonníka a Obchodného zákonníka), celým právnym poriadkom a s nadpisom jednotlivých ustanovení zákona (*argumentum a rubrica*) a pod.

III. Ak právna norma obsiahnutá v druhom odseku určitého paragrafu znie tak, že ustanovenie odseku jedna tohto paragrafu sa nevzťahuje na v ňom vymedzený okruh vecí, treba túto normu vykladať tak, že pravidlá správania obsiahnuté v odseku jedna tohto paragrafu sa nemôžu použiť ako celok (ZbUS 24/1994 – Uz ÚS SR z 31. 5. 1994, sp. zn. I. ÚS 20/1994).

Historický výklad sa usiluje o vysvetlenie zmyslu právnej normy s prihliadnutím na okolnosti jeho vzniku, najmä potreby vedúcej k jej vydaniu (napr. platný Občiansky zákonník nevymedzuje

pojem „vec“, tento pojem bol však definovaný v § 23 Občianskeho zákonníka č. 141/1950 Zb.; z tejto definície sa vychádza pri výklade pojmu „vec“ i za platnosti zákona č. 40/1964 Zb.).

Náuka a prax ďalej rozoznávajú doslovný, zužujúci a rozširujúci výklad.

O doslovnom výklade (*interpretatio legis declarativa*) hovoríme vtedy, ak sa podáva taký obsah právnej normy, ktorý presne zodpovedá slovnému vysvetleniu jej obsahu (*verbálny výklad*). V praxi mnohých súdov je tento výklad preferovaný ako jediný správny (hovorí sa mu aj ako tzv. normatívny výklad). Treba však pripomenúť, že súd nie je absolútne viazaný doslovným znením zákonného ustanovenia, ale sa od neho smie a musí odchýliť v prípade, keď si to vyžaduje zo závažných dôvodov účel zákona, systematická súvislosť alebo niektoré zo zásad súkromného práva a princípov, ktoré majú svoj základ v ústavne konformnom právnom poriadku. Je potrebné sa pritom vyvarovať ľubovôli; rozhodnutie súdu sa musí zakladať na racionálnej argumentácii (porovnaj Na ÚS ČR zo 4. 2. 1997, sp. zn. Pl. ÚS 21/1996). V praxi súdov by sa mala preto uplatňovať zásada platná od čias rímskeho práva, podľa ktorej dobrý sudca rozhoduje v súlade so zásadou spravodlivosti a pravdy a preferuje spravodlivosť pred striktnou aplikáciou zákona (*bonum iudex secundum aequum et bonum iudicat, et aequitatem stricto juri praefert*).

■ Ústavný súd vo svojej konštantnej judikatúre už mnohokrát preukázal, že netoleruje orgánom verejnej moci a predovšetkým všeobecným súdom pri riešení sporných prípadov príliš formalistický postup; zdôraznil pritom okrem iného, že všeobecný súd nie je absolútne viazaný doslovným znením zákona, ale že sa od neho smie a musí odchýliť, ak to vyžaduje účel zákona, história jeho vzniku, systematická súvislosť alebo niektorý z princípov, ktoré majú svoj základ v ústavne konformnom právnom poriadku ako významovom celku, a že povinnosť súdov nachádzať právo neznamená iba vyhľadávať priame a výslovné pokyny v zákonomnom texte, ale tiež povinnosť zisťovať a formulovať, čo je konkrétnym právom, aj tam, kde ide o interpretáciu abstraktných noriem a ústavných princípov (porovnaj napr. Na ÚS ČR, sp. zn. Pl. ÚZ 21/96, SbUs zv. 7, č. 13 alebo Na ÚS ČR, sp. zn. 19/98, SbUs zv. 13, č. 19) (Na ÚS ČR z 2. 6. 2010, sp. zn. I. ÚS 2232/07).

Pomôckou vedúcou k pochopeniu zmyslu zákona môže byť aj rozširujúci alebo zužujúci výklad. O *rozširujúci, čiže extenzívny výklad* (*interpretatio extensiva*) ide vtedy, ak sa logickým výkladom rozširuje rozsah použitia právnej normy na širší okruh prípadov, a naopak o *zužujúci, čiže reštriktívny výklad* (*interpretatio restrictiva*) ide vtedy, ak sa niektoré okolnosti vylučujú z rozsahu právnej normy. Rozširujúci výklad je však potrebné odlišiť od analógie. Pri extenzívnom výklade sa riešený prípad podriaďuje (subsumuje) pod určité ustanovenie zákona, ktoré vykladáme širšie, než vyplýva z jeho slov. Pri analógii ide o prípad, ktorý nemožno vôbec podriaďiť pod právny predpis ani pri extenzívnom výklade. Pri analógii subsumujeme teda právny prípad pod právny predpis, ktorý síce priamo nedopadá na riešený prípad, ale upravuje iný prípad, ktorý je veľmi podobný riešenému prípadu.

Výklad právnej normy môže byť ďalej výberový (*interpretatio conjecturalis*). Ten prichádza do úvahy vtedy, ak má právna norma viac významov a vyberie sa z nich len určitý, aplikujúcemu subjektu viac vyhovujúci význam. Výberovému výkladu má blízko tzv. ohraničujúci výklad (*interpretatio declarativa*), ktorým sa zisťuje rozsah použitia nejasného znenia právnej normy.

V súčasnej doktríne a súdnej praxi sa v posledných 20 rokoch uplatňujú nové pravidlá výkladu, ktoré musia rešpektovať nielen adresáti súkromnoprávných noriem, ale i súdy. Ide najmä o teleologický výklad a ďalej o výklad, ktorý je v súlade s ústavou a komunitárnym právom. Výklad konformný s ústavou a komunitárnym právom sú súčasťou systematického výkladu, ktorý vychádza z toho, že občianske právo, ústavné právo a právo EÚ tvoria jednotlivé články jedného právneho poriadku, ktorý platí na území SR.

Teleologický výklad (*telos* – účel) sleduje účel a zmysel právnej normy a prispôsobuje výklad právnej normy meniacim sa spoločenským podmienkam. Tento výklad má blízko k historickému a systematickému výkladu. Uplatňuje sa najmä v rozhodovacej praxi Ústavného súdu SR a ČR a ESD.

K otázke napätia medzi doslovným a teleologickým výkladom sa Ústavný súd ČR vyjadril v celom rade nálezov, resp. stanovísk. Východiskovú tézu v tejto súvislosti sformuloval v náleze sp. zn. Pl. ÚS 33/97. Skonštatoval, že trvalo neutržateľným momentom uplatňovania práva je jeho aplikácia vychádzajúca iba z jazykového výkladu; jazykový výklad predstavuje iba prvotné priblíženie sa k aplikovanej právnej norme, je východiskom pre objasnenie a vyjasnenie si jej zmyslu a účelu (na čo slúži aj celý rad ďalších postupov, ako logický a systematický výklad, výklad *ex ratione legis* atď.).

■ Ústavný súd vo svojej konštantnej judikatúre už mnohokrát poukázal na to, že netoleruje orgánom verejnej moci a predovšetkým všeobecným súdom formalistický postup za použitia v podstate sofistického odôvodňovania

zrejmej nespravodlivosti. Zdôraznil pritom okrem iného, že všeobecný súd nie je absolútne viazaný doslovným znením zákona, ale sa od neho smie a musí odchýliť, ak to vyžaduje účel zákona, história jeho vzniku, systematická súvislosť alebo niektorý z princípov, ktoré majú svoj základ v ústavne konformnom právnom poriadku ako významovom celku, a že povinnosť súdov nachádzať právo neznamená iba vyhľadávať priame a výslovné pokyny v zákonnom texte, ale tiež povinnosť zisťovať a formulovať, čo je konkrétnym právom, aj tam, kde ide o interpretáciu abstraktných noriem a ústavných zásad (porovnaj napr. nález sp. zn. Pl. ÚS 21/96, Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu, zväzok 7, nález č. 13 alebo nález sp. zn. Pl. ÚS 19/98, Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu, zväzok 13, nález č. 19). Pri výklade a aplikácii právnych predpisov nemožno ignorovať ich účel a zmysel, ktorý nie je možné hľadať len v slovách a vetách toho ktorého predpisu, v ktorom sú vždy prítomné aj princípy uznávané demokratickými právnymi štátmi. Ústavný súd tiež niekoľkokrát uviedol, že z ústavnoprávneho hľadiska je potrebné stanoviť podmienky, za splnenia ktorých nesprávna aplikácia podústavného práva všeobecnými súdmi má za následok porušenie základných práv alebo slobôd jednotlivca. Ústavný súd vidí tieto podmienky najmä v nasledujúcich okolnostiach: Základné práva a slobody v oblasti jednoduchého práva pôsobia ako regulačné idey, preto na ne obsahovo nadväzujú komplexy noriem jednoduchého práva. Porušenie niektorej z týchto noriem, a to v dôsledku svojvoľe alebo v dôsledku interpretácie, ktorá je v extrémnom rozpore s princípmi spravodlivosti (napr. prepätý formalizmus), potom zakladá zásah do základných práv a slobôd (napr. nález sp. zn. III. ÚS 150/99, Zbierka nálezov a uznesení Ústavného súdu, zväzok 17, nález č. 9) (*Na ÚS ČR z 29. 10. 2008, sp. zn. I. ÚS 320/06*).

Teleologický výklad prichádza do úvahy aj v prípade interpretácie právneho predpisu vydaného pred r. 1989, najmä ak takýto právny predpis je hodnotovo neakceptovateľný v porovnaní so súčasnými hodnotami demokratickej spoločnosti.

■ Ak vedie doslovný výklad ustanovenia právneho predpisu pochádzajúceho z obdobia direktívne riadenej a centrálne plánovanej ekonomiky k výsledku nezlučiteľnému s hodnotami súčasného systému trhového hospodárstva založeného na voľnej súťaži, treba uprednostniť s týmito hodnotami súladnú interpretáciu objektívne teleologickú (*Ro NSS z 30. 3. 2009, sp. zn. 4 As 1/2008*).

■ Súd musí nielen rešpektovať právo, ale jeho výklad a aplikácia musí smerovať k spravodlivému výsledku. Inými slovami, právo musí byť predovšetkým nástrojom spravodlivosti, nie súborom právnych predpisov, ktoré sú mechanicky a formalisticky aplikované bez ohľadu na zmysel a účel toho ktorého záujmu chráneného príslušnou normou (*Na ÚS ČR z 19. 3. 2008, sp. zn. II. ÚS 2221/07*).

■ Slovenská republika je podľa čl. 1 Ústavy SR právnym štátom. V právnom štáte má ústava povahu základného prameňa práva, ktorý je nadradený voči všetkým ostatným prameňom práva. Tento znak implikuje aj požiadavku, aby všetky právne predpisy a v nich obsiahnuté alebo z nich odvodené verejnoprávne aj súkromnoprávne normy boli v súlade s ustanoveniami ústavy (*ZbUS 1997, s. 74 - Na ÚS SR z 26. 3. 1997, sp. zn. II. ÚS 8/1997*).

V podmienkach moderného právneho štátu s vyššie uvedenými metódami výkladu právnej normy už nemožno vystačiť. Ide o to, že v súčasných podmienkach právneho štátu celým právnym poriadkom prestupujú základné práva a slobody, a preto aj ustanovenia súkromnoprávných predpisov treba vykladať tak, aby nedošlo k ich porušeniu (ústavno konformný výklad). Z členstva SR v EÚ ďalej vyplýva povinnosť vykladať právne predpisy v zhode s právom Únie.

Podľa čl. 152 ods. 3 Ústavy SR musí byť výklad a uplatňovanie ústavných zákonov, zákonov a ostatných všeobecne záväzných právnych predpisov *v súlade s touto ústavou*. Z toho vyplýva pre adresáta právnej normy povinnosť prihliadať na právny poriadok ako štruktúrovaný celok, ktorého jednotlivé články musia byť vo vzájomnej zhode. Najvyššou prioritou pritom zostáva ochrana základných práv a slobôd občanov.

Ústavnokonformná interpretácia sa vzťahuje na všetky ustanovenia všetkých súkromnoprávných predpisov (to isté samozrejme platí pre verejnoprávne predpisy). Súd alebo iný orgán verejnej moci je povinný v súlade s ním postupovať tak pri interpretácii generálnych klauzúl, tak i pri výklade ustanovení, ktoré sú konkrétnejšie. Viazanosť sudcu zákonom neznamená viazanosť jeho slovami. V náleze sp. zn. Pl. ÚS 21/96 (SbUS zv. 7, č. 13) k tomu Ústavný súd ČR uviedol: „Súd nie je absolútne viazaný doslovným znením zákonného ustanovenia, ale sa od neho smie a musí odchýliť v prípade, keď to vyžaduje zo závažných dôvodov účel zákona, história jeho vzniku, systematická súvislosť alebo niektorý z princípov, ktoré majú svoj základ v ústavne konformnom právnom poriadku ako významovom celku. Je potrebné sa pritom vyvarovať ľubovôli; rozhodnutie súdu sa musí zakladať na racionálnej argumentácii“.

■ K diskriminácii sťažovateľa došlo protiústavnou preferenciou socialistického alebo družstevného vlastníctva obsiahnutého v § 3 vyhlášky č. 159/1959 Ú. I. o vnútroštátnom vysporiadaní niektorých nárokov podľa zákona č. 42/1958 Zb. týkajúcej sa Zakarpatskej Ukrajiny, pričom dnes je bezvýnimčne garantovaná rovná ochrana vlastníckeho práva. Počas minulého režimu išlo o prejav marxistického triedneho prístupu, ktorý podobne ako rasovo podmienené zákonodarstvo protiprávne rozdeľoval občanov do nerovnakých kategórií. Takýto prístup nemožno v dnešnej dobe prijať. Prítom je potrebné podotknúť, že ani vtedajšia medzištátna zmluva medzi Československou republikou a Zväzom sovietskych socialistických republík o Zakarpatskej Ukrajine publikovaná pod č. 186/1946 Zb. a ani reštitučný zákon č. 42/1958 Zb. o úprave niektorých nárokov a záväzkov súvisiacich so zjednotením Zakarpatskej Ukrajiny s Ukrajinou

sovetskou socialistickou republikou neobsahovali podobné diskriminačné ustanovenie, ktoré priniesla až vykonávacia vyhláška. Potom ale nemožno opomenúť, že sudca nie je viazaný podzákonným predpisom, *nota bene* keď takýto predpis zakladá zreteľne diskriminačný účinok vo vzťahu k legitímnemu očakávaniu oprávnených osôb. Teleologický prístup k výkladu práva preto musí v danom prípade prevážiť nad čisto dogmaticky gramatickým výkladom tak, aby bol v maximálnej miere splnený účel predpisov, ktorým je zmiernenie krívd spáchaných predchádzajúcim režimom. Ústavný súd ČR už niekoľkokrát zdôraznil, že reštitučnými zákonmi sa demokratická spoločnosť snaží aspoň čiastočne zmierniť následky minulých majetkových a iných krívd; štát a jeho orgány sú preto povinné postupovať podľa reštitučného zákona v súlade s oprávnenými záujmami osôb, ktorých ujma má byť aspoň čiastočne kompenzovaná. Rovnako odkazuje na svoju už ustálenú judikatúru o modernom materiálnom právnom štáte, povinnosti ústavnokonformnej interpretácie aj veľmi starých právnych predpisov vzhľadom na dnes platné konštitutívne princípy a hodnotovú diskontinuitu so starým režimom (Na ÚS ČR z 13. 6. 2016, sp. zn. I. ÚS 3964/14).

Podľa čl. 128 Ústavy SR podáva Ústavný súd výklad ústavy alebo ústavného zákona, ak je vec sporná. Rozhodnutie ústavného súdu o výklade ústavy alebo ústavného zákona sa vyhlasuje spôsobom ustanoveným na vyhlasovanie zákonov. Výklad ústavného súdu týkajúci sa ústavy a ústavných zákonov je všeobecne záväzný pre každého (i súdy) odo dňa jeho vyhlásenia. Výklad podústavných právnych noriem je pre súdy záväzný iba sprostredkovaně, ak pravidlo správania obsiahnuté v týchto normách je predmetom ústavnoprávnej ochrany (to sa týka najmä základných ľudských práv a slobôd).

III. Povinnosťou všeobecných súdov v situácii, keď právny predpis dovoľuje dvojaký výklad (jeden ústavne konformný a druhý ústavne nekonformný), je vykladať právny predpis ústavne konformným spôsobom. Toto právo a zároveň aj povinnosť všeobecných súdov vyplývajúca z čl. 152 ods. 4 Ústavy SR sa však nedá použiť vtedy, keď jednoznačné znenie normatívneho textu (i keď sa javí všeobecne súdu ako ústavne nekonformné) vylučuje jeho interpretáciu iným spôsobom. V takomto prípade by bolo totiž odlišné ponímanie normatívneho textu treba považovať za prejav arbitrárnosti (Na ÚS SR z 3. 11. 2006, sp. zn. I. ÚS 338/06, ZbUS 92/2006).

III. Ústavný súd vo svojej konštantnej judikatúre už mnohokrát preukázal, že netoleruje príliš formalistický postup orgánov verejnej moci a predovšetkým všeobecných súdov v riešení sporných prípadov; zdôraznil pritom, okrem iného, že všeobecný súd nie je absolútne viazaný doslovným znením zákona, ale smie a musí sa od neho odchýliť, ak to vyžaduje účel zákona, história jeho vzniku, systematická súvislosť alebo niektorý z princíпов, ktoré majú svoj základ v ústavne konformnom právnom poriadku ako významovom celku, a že povinnosť súdov nachádzať právo neznamená iba vyhľadávať priame a výslovné pokyny v zákonnom texte, ale tiež povinnosť zisťovať a formulovať, čo je konkrétnym právom, i tam, kde ide o interpretáciu abstraktných noriem a ústavných zásad (porovnaj napr. Na ÚS ČR, sp. zn. Pl. ÚS 21/1996, SbUS zv. 7, č. 13 alebo Na ÚS ČR, sp. zn. 19/1998, SbUS zv. 13, č. 19) (Na ÚS ČR z 2. 6. 2010, sp. zn. I. ÚS 2232/2007).

III. Záver, že určitý právny úkon je neplatný pre rozpor so zákonom alebo preto, že zákon obchádza, sa musí opierať o rozumný výklad predmetného zákonného ustanovenia. Nemožno vystačiť len s gramatickým výkladom. Významnú úlohu tu hrá predovšetkým teleologický výklad. Je preto potrebné sa vždy pýtať na účel zákonného príkazu alebo zákazu (pozri Na ÚS ČR, sp. zn. II. ÚS 87/04).

Starosta obce nemohol platne vykonať úkon závažným spôsobom ohrozujúcim majetok obce bez platného rozhodnutia obecného zastupiteľstva, príp. obecnej rady. Nemôže totiž podľa predchádzajúcej ani súčasnej právnej úpravy sám vytvárať vôľu obce. Avšak tam, kde už vôľa obce bola v zásadných bodoch vytvorená, nemožno mu uprieť právo, aby konal v intenciách takto prejavenej vôle (Ro NS ČR z 22. 12. 2005, sp. zn. 28 Cdo 1067/2004)

Výklad súladný s ústavou znamená pre sudcu nielen to, že bude rešpektovať rozhodnutia Ústavného súdu SR, ale i to, že keď sa pri interpretácii súkromnej právnej normy ponúkajú dva rôzne výklady, pričom jeden z nich je v rozpore s ústavou (napr. tým, že obmedzuje vlastnícke právo alebo zasahuje do súkromia fyzickej osoby), musí vždy zvoliť druhú možnosť.

Pri interpretácii každého ustanovenia Občianskeho zákonníka či iného súkromnoprávneho predpisu je potrebné si uvedomiť, či v jeho pozadí nepôsobí nejaké základné právo, príp. či nedochádza ku konfliktu dvoch základných práv (napr. právo na slobodu prejavu a právo na ochranu súkromného života v prípade osobnostného práva). Interpretácia zákonného ustanovenia musí byť vykonaná v súlade so základným právom, ktoré sa v ňom premieta. Ak dôjde k už naznačenému stretu základných práv a slobôd, nemožno takú kolíziu základných práv riešiť pomocou zásady *lex specialis derogat legi generali*, ale testom proporcionality, ktorý sa usiluje o to, aby jedno zo základných práv stojacich v kolízii síce dostalo prednosť, ale zároveň aby zostalo čo najviac zachované z druhého práva.

Všeobecný súd musí napokon pri výklade vnútroštátnych noriem prihliadať i na *komunitárne právo* a z neho pri rozhodovaní vychádzať. To sa týka nielen aplikácie princíпов, na ktorých spočíva tento právny poriadok (pozri Zmluvu o založení ES z 25. 3. 1957 v znení Zmluvy z Nice), ale aj prípadov, keď národný súd vykladá vnútroštátny právny predpis, ktorý bol prijatý pri transpozícii smernice ES do národného právneho poriadku (napr. zákon č. 294/1999 Z. z. o zodpovednosti za škodu spôsobenú vadným výrobkom, do ktorého bola transponovaná smernica Rady 85/374/EHS

z 25. 7. 1985 o zblížovaní právnych a správnych predpisov členských štátov týkajúcich sa zodpovednosti za vadné výrobky).

☒ Výklad a uplatňovanie zákona v súlade s požiadavkami práva Spoločenstva, ktorý bol prijatý na uplatňovanie smernice, prislúcha vnútroštátnemu súdu v celej miere, v akej mu jeho vnútroštátne právo poskytuje priestor na voľnú úvahu. Podľa čl. 10 Zmluvy o ES aj bez uplatnenia princípu priameho účinku sú sudy členských štátov povinné vykladať národnú legislatívu prijatú na implementáciu komunitárneho aktu v súlade s komunitárnym právom, hlavné je zabezpečenie „effect utile“ – plného účinku práva EÚ (*Ro ESD z 10. 4. 1984, sp. zn. C-14/83 vo veci Von Colson*).

Ak si národný súd nie je istý výkladom takého ustanovenia národného zákona, ktoré je výsledkom transpozície príslušnej smernice EÚ, alebo ak si nie je istý, či takáto smernica bola správne transponovaná, je povinný sa obrátiť na ESD s predbežnou otázkou, ktorá sa týka výkladu a transpozície dotknutého ustanovenia.

Výklad súladný so smernicou (*richtlinienkonforme Auslegung*) sa uplatňuje i vtedy, ak smernica nebola včas a riadne transponovaná. V tejto súvislosti možno poukázať na *doktrínu nepriameho účinku smernice*, ktorá sa odzrkadľuje v rozhodovacej praxi ESD.

☒ *Ochrana spotrebiteľa pri zmluvách uzatváraných mimo prevádzkových priestorov – Možnosť odvolať sa na smernicu v sporoch medzi súkromnými osobami.* Ak v stanovenej lehote nie sú prijaté opatrenia na prebratie smernice 85/577, nemôžu spotrebiteľia založiť na samotnej smernici právo na odstúpenie od zmluvy voči predajcom, s ktorými uzavreli zmluvu, a domáhať sa tohto práva pred vnútroštátnym súdom. Vnútroštátny súd je však povinný tak pri uplatňovaní ustanovení vnútroštátneho práva, ktoré boli prijaté skôr ako smernica, ako aj tých, ktoré boli prijaté neskôr, vykladať ich, pokiaľ možno, s prihliadnutím na znenie a účel smernice (*Ro ESD vo veci Paola Faccini Dori a Recreb Srl o výklade smernice Rady 85/577/EHS zo 14. 7. 1994, sp. zn. C-91/92*).

☒ Smernica sama osebe nemôže uložiť povinnosti jednotlivcom a nemožno sa preto na ňu odvolávať proti jednotlivci... keď sa uplatňuje národné právo, prijaté či už pred alebo po vydaní smernice, národný súd, ktorý má interpretovať takéto právo, tak musí urobiť až do takého rozsahu, ako je to možné, a to v súlade so znením smernice tak, aby sa dosiahol výsledok, ktorý je v súlade s účelom sledovaným smernicou podľa čl. 189 ods. 3 Zmluvy ES (porovnaj C-106/89 *Marleasing a La Comercial Internacional de Alimentación* [1990] ECR I-4135, odseky 6 a 8 a prípad C-91/92 *Faccini Dori a Recreb* [1994] ECR I-3325, odseky 20 a 201) (*Ro ESD vo veci Silhouette International Schmied GmbH & Co. KG. v. Hartlauer Handlungsgesellschaft mbH zo 16. 7. 2001, sp. zn. C-355/96 – predbežná otázka*).

☒ *Právny poriadok Spoločenstva – Priama použiteľnosť a bezprostredný účinok práva ES – Odmietnutie vnútroštátneho práva odporujúceho komunitárnemu právu vnútroštátnym súdom.* Vnútroštátny súd, ktorý aplikuje ustanovenie práva ES v medziach svojej právomoci, má povinnosť dbať na plnú účinnosť týchto ustanovení, a preto sám odmietne použiť ustanovenie vnútroštátneho práva, ktoré je v rozpore s právom ES, aj keby išlo o ustanovenie vnútroštátneho práva prijaté neskôr než ustanovenie práva ES; vnútroštátny súd nemusí v takom prípade požiadať o zrušenie predmetného ustanovenia vnútroštátneho práva ani vyčkať rozhodnutie orgánov legislatívy a ústavnej kontroly.

Z odôvodnenia – Ustanovenia práva ES musia byť úplne a jednotne aplikované vo všetkých členských štátoch po celú dobu svojej platnosti. Tento dôsledok sa dotýka tiež všetkých vnútroštátnych súdov, ktorých úlohou je – v medziach určených právomocami – chrániť práva v členských štátoch vznikajúce jednotlivým osobám na základe práva ES.

Podľa princípu prednosti práva ES potom ďalej vzniká nasledujúci vzťah: ustanovenia Zmluvy o EHS a bezprostredne použiteľné akty orgánov ES robia nielen automaticky vzhľadom na svoju platnosť akékoľvek rozporné ustanovenia už existujúceho vnútroštátneho práva nepoužiteľnými, ale tiež bránia prijatiu nových vnútroštátnych legislatívnych opatrení, ktoré by boli v rozpore s právom ES.

Každý vnútroštátny súd je v medziach svojej právomoci povinný v úplnosti používať právo ES a chrániť práva, ktoré vznikajú z tohto právneho systému jednotlivcom, s tým, že neprihliadne na ustanovenia vnútroštátneho práva – či už skorším alebo neskorším, ktoré sú v rozpore s právom ES.

Akékoľvek ustanovenie vnútroštátneho právneho poriadku, ako aj súvisiaca legislatívna, správna a súdna prax ohrozujúca efektivnosť práva ES tým, že odnímajú príslušným súdom možnosť kedykoľvek neaplikovať vnútroštátne ustanovenia, ktoré sú na prekážku presadenia účinkov práva ES, sú nezlučiteľné s vlastnou podstatou komunitárneho práva (*Ro ESD vo veci Simmenthal SpA v. Amministrazione delle Finanze dello Stato z 9. 3. 1978, sp. zn. C 106/1977 – predbežná otázka, ECR 1978, s. 629*).

Pokiaľ ide o *výklad práva ES*, súd je povinný vykladať ho nezávisle od vnútroštátneho práva. Tento výklad musí byť zhodný vo všetkých členských štátoch EÚ (zabezpečuje ho najmä Súdny dvor ES). Výklad sa musí vykonávať s prihliadnutím na:

- systematické usporiadanie jednotlivých prameňov práva EÚ (Zmluva o založení ES, nariadenie, smernica) (pozri *Ro ESD z 27. 10. 1977, sp. zn. C-30/77 vo veci Régina v. Pierre Bouchereau*),
- jednotlivé jazykové verzie vyhotovené v ostatných úradných jazykoch (pozri *Ro ESD z 12. 11. 1969, sp. zn. C-29/69 vo veci Stauder v. mesto Ulm*),
- účel právneho predpisu vyjadrený v jeho odôvodnení (recitál).

Texty komunitárneho práva sú uverejňované vo viacerých jazykoch, pričom rôzne jazykové verzie majú rovnakú platnosť. Preto korektný výklad možno vykonať len porovnaním rôznych jazykových verzií.

Pri výklade noriem EÚ sa uplatňuje predovšetkým jazykový, systematický, porovnávaci a teologický výklad. Ak určitý právny vzťah spadá do pôsobnosti viacerých smerníc, nemožno aplikáciu jednej smernice vylučovať aplikáciou inej smernice (Ro ESD z 22. 4. 1999, sp. zn. C-423/97 vo veci *Travel Vac SL v. Manuel José Antelm Sanchis*).

Každé ustanovenie komunitárneho práva musí byť zaradené vo svojom kontexte a interpretované vo svetle súhrnu ustanovení tohto práva, jeho cieľov a stavu jeho vývoja k dobe, v ktorej sa má toto ustanovenie aplikovať (pozri Ro ESD z 19. 4. 2007, sp. zn. C-63/06 vo veci *UAB Profisa v. Mui-tinés departamentas prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos*).

Eurokonformný výklad nemožno uplatniť vtedy, ak by bol jeho výsledok v rozpore s platnou právnou úpravou (výklad contra legem). Aj eurokonformný výklad má teda svoje hranice, ktoré sa postupne kreovali, a to rozhodovacou činnosťou ESD. Zásada konformného výkladu nemôže slúžiť ako základ pre výklad *contra legem* vnútroštátneho práva, pričom je tiež obmedzený všeobecnými právnymi zásadami, akými sú predovšetkým zásada právnej istoty a zákazu retroaktivity (Ro ESD vo veciach *Pupino C-05/03*, *Adeneler C-212/04*). Práve zásada právnej istoty musí umožniť vnútroštátnym súdom, aby neboli nútené k výkladu vnútroštátneho práva, ktorý ide nad rámec toho, čo môže jednotlivec legitímne očakávať (☞ Bobek, M., Bříza, P., Komárek, J.: *Vnútrostátní aplikace práva Evropské unie*. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 176). Ak všeobecný súd dospeje k názoru o protiústavnosti zákonného ustanovenia právnej normy, je povinný sa obrátiť na ústavný súd, ktorý má právomoc pozastaviť účinnosť dotknutého predpisu, a potom je na rade zákonodarca, aby dotknutú právnu normu dal do súladu s európskym právom.

Rôzne metódy výkladu právnej normy majú rovnocenné použitie. Nemožno ale prehliadnúť, že účel súkromnej právnej normy je iný, ako je tomu v prípade verejnoprávnej normy. Výklad podávaný v oblasti súkromného práva musí byť zväčša veľkorysejší. To je odôvodnené tým, že cieľom každej súkromnej právnej normy je vyrovnávanie záujmov medzi subjektmi, ktoré majú rovnaké právne postavenie (§ 2 ods. 2 OZ). Vyhovenie jednému subjektu v súdnom konaní znamená zväčša menší či väčší zásah do súkromných práv druhého subjektu. Preto sa v právnej praxi uplatňujú ďalšie doplnujúce výkladové pravidlá. Medzi ne patrí napr. výklad, že v prípade pochybností platí, že právny úkon je skôr platný ako neplatný alebo že držba veci alebo práva je skôr oprávnená ako neoprávnená (porovnaj § 130 ods. 1 OZ). Taktiež možno poukázať i na výklad v pochybnostiach v prospech slabšej zmluvnej strany (*in dubio contra stipulatorem*) (pozri § 54 ods. 2 OZ).

Výklad právnej normy má svoje hranice. Túto hranicu názorne demonštruje dikcia § 6 ABGB, do ktorej sa dostala geniálna myšlienka K. A. von Martiniho (1726 - 1800), že žiadny zákon nemožno za žiadnych okolností vykladať proti jeho zmyslu. Túto myšlienku z prostredia prirodzenoprávnej školy prevzalo aj ustanovenie § 2 ods. 2 COZ: „Zákonnému ustanovení nelze přikládat jiný význam, než jaký plyne z vlastního smyslu slov v jejich vzájemné souvislosti a z jasného úmyslu zákonodárce; nikdo se však nesmí dovolávat slov právního předpisu proti jeho smyslu.“. Napokon si treba zapamätáť ešte jednu poučku z rímskeho práva: zákon je potrebné vykladať tak, aby sa zachoval jeho duch (*benignius leges interpretandae sunt, quo voluntas earum conservetur*). V opačnom prípade sa právo stane hračkou v rukách tých, ktorí ho chcú využiť (príp. zneužiť) vo svoj prospech.

Federálne zhromaždenie Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky sa uznieslo na tomto zákone:

PRVÁ ČASŤ

VŠEOBECNÉ USTANOVENIA

Slovenské súkromné právo a jeho tradičná právna veda (reprezentovaná najmä v dielach Š. Lubyho) je svojimi historickými koreňmi ukotvená najmä v rakúskom a nemeckom súkromnom práve, ktoré ovládali právo platné na území Slovenska od polovice 19. storočia až do nástupu tzv. socialistického občianskeho práva v 50. rokoch minulého storočia. Pre túto právnu kultúru je charakteristické:

- normatívny charakter objektívneho práva, ktoré má povahu písaného práva (na rozdiel od anglosaského práva, resp. právneho poriadku typu *common law*, pre ktoré je charakteristická najmä sudcovská tvorba práva),
- vnútorné členenie súkromnoprávnej normy na hypotézu (podmienky a predpoklady, za ktorých sa má aplikovať pravidlo správania uvedené v dispozícii právnej normy), dispozíciu (pravidlo správania subjektu, ktoré musí dodržať, pokiaľ nastanú okolnosti uvedené resp. predvídané hypotézou) a sankciu (právny následok nedodržania pravidla správania uvedeného v dispozícii),
- zásadné odlišenie súkromného práva od verejného práva (na rozdiel od anglosaského právneho poriadku),
- základné rozdelenie súkromného práva na všeobecnú a osobitnú časť (všeobecné a osobitné súkromné právo)
- vnútorné členenie súkromného práva na všeobecnú časť (na rozdiel od románskeho právneho systému reprezentovaného predovšetkým francúzskym Code civil, ktorý všeobecnú časť civilného kódexu neobsahuje), právne vzťahy v rodine, vecné práva (inštitút vecných práv nepozná románsky ani anglosaský právny systém), dedičské právo a záväzkové právo (inštitút záväzkového práva je neznámy pre anglosaské právo),
- hierarchické (geometrické) zoradenie jednotlivých inštitútov súkromného práva od všeobecného k osobitnému a naopak (právna skutočnosť → právny úkon → zmluva → konkrétny typ zmluvy),
- štrukturovaná aplikácia právnych noriem (*lex specialis derogat lex generali*) (štruktúra záväzku zo zmluvy: úprava konkrétneho typu zmluvy → všeobecná časť záväzkového práva → všeobecná časť civilného kódexu) a
- zväčšia normatívna definícia základných inštitútov súkromného práva (pozri napr. § 34 OZ, pokiaľ ide o pojem právneho úkonu).

Medzi najväčšie výdobytky súkromného práva platného na území Slovenska pred r. 1950 je členenie na všeobecnú a osobitnú časť. Takéto členenie nepozná napr. rakúsky občiansky zákonník (ABGB), a preto ho tam musela umelo vytvoriť až doktrína (nový český občiansky zákonník z r. 2012, ktorý prevažne vychádza z rakúskeho práva už všeobecnú časť obsahuje).

Všeobecnú časť súkromného práva reprezentujú všeobecné ustanovenia Občianskeho zákonníka. Všeobecné ustanovenia Občianskeho zákonníka obsahujú najmä vymedzenie základných pojmov, ktoré sú dôležité pre celé súkromné právo (napr. osoby, vec, právny úkon, zmluva, premlčanie atď.). Od nich sa odvodzujú pojmy nielen v rámci osobitných častí Občianskeho zákonníka, ale aj v zákonoch, ktoré predstavujú súčasť osobitného súkromného práva (napr. Obchodný zákonník, Zákon o rodine a pod.). Dôležité je pritom poradie, v akom tieto pojmy uvádza samotný Občiansky zákonník.

Všeobecné ustanovenia Občianskeho zákonníka predstavujú nielen vstupnú časť zákona, ale súčasne i všeobecnú časť súkromného práva. Právna úprava občianskoprávných vzťahov (§ 1 až § 6 OZ), subjektov súkromného práva (§ 7 až § 21 OZ), zastúpenia (§ 22 až § 33b OZ), právnych úkonov (§ 34 až § 51 OZ) a vymedzenia základných pojmov, ako sú domácnosť (§ 115 OZ), blízka osoba (§ 116), vec (§ 118), súčasť (§ 120 OZ) a príslušenstvo veci (§ 121 OZ) a počítanie času (§ 122 OZ), je použiteľná nielen pri aplikácii a výklade Občianskeho zákonníka, ale i Zákona o rodine a Obchodného zákonníka, ktoré sa výslovne dovolávajú na podporné použitie Občianskeho zákonníka.

Samostatnú oblasť občianskoprávnej úpravy predstavuje ochrana osobnosti a osobnostných práv človeka (§ 11 až § 17 OZ). Osobnostné práva spolu s majetkovými právami (vecné práva,

záväzkové právo a dedičské právo) patria medzi základné piliere súkromnoprávnej úpravy. Popri Ústave SR a medzinárodných dohovoroch o ochrane občianskych a ľudských práv (pozri najmä Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd z r. 1950) predstavuje občianskoprávna úprava osobnostných práv právny základ tejto ochrany, a to tým, že upravuje predmet, rozsah a právne prostriedky ochrany osobnosti.

Do všeobecnej časti Občianskeho zákonníka bola počínajúc 1. 4. 2004 nesystematicky zahrnutá i právna úprava spotrebiteľských zmlúv (§ 52 a nasl.). Ide o právnu úpravu, ktorá bola v celosti prevzatá z komunitárneho práva a v dôsledku nepresnej implementácie dotknutých smerníc EÚ bola dôvodom na veľmi častú a nekoordinovanú novelizáciu Občianskeho zákonníka. Pravda, časť súkromnoprávnej úpravy spotrebiteľských zmlúv bola vytesnená mimo rámec Občianskeho zákonníka do samostatných zákonov (napr. zákon o finančných službách na diaľku, zákon o spotrebiteľských úveroch, zákon o podomovom predaji, zákon o elektronickom obchode).

Všeobecné ustanovenia Občianskeho zákonníka obsahujú i právnu úpravu premlčania. Vzhľadom na osobitnú úpravu premlčania v Obchodnom zákonníku (§ 387 až § 408) sa ustanovenia zákona o premlčaní neuplatnia na obchodné právne vzťahy. Podporne ich však možno použiť v oblasti rodinného a pracovného práva.

PRVÁ HLAVA

OBČIANSKOPRÁVNE VZŤAHY A ICH OCHRANA

Podstata občianskeho práva spočíva v jeho vnútornom členení na objektívne a subjektívne právo. Objektívne a subjektívne právo sú výrazom jedného vzájomne sa ovplyvňujúceho celku. Objektívne právo vytvára oporu pre určité správanie sa subjektov občianskeho práva a súčasne im umožňuje hoci aj nútené presadenie subjektívneho práva. Možno teda povedať, že objektívne právo vytvára medze, v ktorých sa subjektívne práva môžu bezproblémovo presadzovať.

Úlohou objektívneho práva v oblasti súkromného práva nie je prikazovať alebo zakazovať určité konanie, ale vytvorenie hraníc, v rámci ktorých môžu subjekty súkromného práva realizovať svoju právnu autonómiu vôle za účelom uspokojenia svojich záujmov a potrieb. Zatiaľ čo objektívne právo je pravidlom, subjektívne právo je oprávnením alebo povinnosťou daným týmto pravidlom. Od subjektívneho práva je potrebné odlišiť právny vzťah a majetok (v zmysle bilancie aktív a pasív v majetkovej sfére subjektu súkromného práva).

Iné spoločenské vzťahy, ktoré vznikajú na základe metajuristických noriem (obyčaje, pravidlá morálky a slušnosti, spoločenská úsluha) a ktorých splnenie nie je vymožiteľné normami občianskeho práva, povahu právnych vzťahov nemajú. Uvedené normy správania môžu tvoriť obsah občianskoprávneho vzťahu, ak by sa na ne zákon priamo odvolával (porovnaj napr. právo na náhradu škody v prípade porušenia dobrých mravov, právo slušného vyrovnania v autorskom práve, právo osoby, ktorá zariadila pohreb poručeného, na dedičstvo).

Občianskoprávnemu vzťahu patrí v hierarchii inštitútov občianskeho práva jedno z najvyšších miest. Základným stavebným elementom tohto právneho vzťahu, rovnako ako každého iného právneho vzťahu, sú jeho subjekty a ich spôsobilosť byť nielen účastníkom právneho vzťahu, ale aj schopnosť ho tvorivým spôsobom modelovať. Občianskoprávne vzťahy sa realizujú medzi subjektmi občianskeho práva, ktorými sú fyzické osoby, právnické osoby a štát.

Obsahovo je občianskoprávny vzťah tvorený právami a povinnosťami jeho účastníkov, ktorí v týchto vzťahoch vystupujú ako právne rovné subjekty (§ 2 ods. 2 OZ). Najdôležitejším obsahovým prvkom občianskoprávneho vzťahu je subjektívne právo, ktoré má veľmi široké uplatnenie. Subjektívne môže vystupovať ako pasívny element pôsobiaci *erga omnes* brániaci zásahom do niektorých práv človeka (vlastnícke právo, osobnostné právo) a súčasne môže ísť o aktívny element, ktorý jeho nositeľa a ďalších účastníkov občianskoprávneho vzťahu núti k určitému predvídateľnému správaniu v podobe *dare, facere, omittere, pati*.

Práva a povinnosti účastníkov občianskoprávneho vzťahu sa viažu k predmetu, ktorý má spravidla majetkovú hodnotu (veci, práva a iné majetkové hodnoty). Predmetom tohto vzťahu však môže byť aj nemajetková hodnota (osobnostné právo), ktoré je hodné právnej ochrany. Subjektívne

právo je aj v tomto prípade právnym nástrojom nielen ochrany týchto hodnôt a súčasne nástrojom plynulej výmeny týchto hodnôt medzi subjektmi občianskeho práva.

Každé subjektívne právo možno uplatniť voči inému subjektu súkromného práva, a to buď v oblasti hmotného práva (mimosúdne), alebo procesného práva. Občiansky zákonník zabezpečuje ochranu subjektívnych práv tým, že dovoľuje svojpomocné konanie (§ 6 OZ) a uplatnenie práva u obce (§ 5 OZ) alebo na súde (všeobecný súd, ústavný súd, európsky súd).

§ 1 [Účel a predmet úpravy]

(1) Úprava občianskoprávných vzťahov prispieva k napĺňaniu občianskych práv a slobôd, najmä ochrany osobnosti a nedotknuteľnosti vlastníctva.

(2) Občiansky zákonník upravuje majetkové vzťahy fyzických a právnických osôb, majetkové vzťahy medzi týmito osobami a štátom, ako aj vzťahy vyplývajúce z práva na ochranu osôb, pokiaľ tieto občianskoprávne vzťahy neupravujú iné zákony.¹⁾

(3) Občiansky zákonník upravuje aj právne vzťahy z duševného vlastníctva, ak tieto vzťahy neupravujú iné zákony.

Súvisiace ustanovenia a predpisy: § 2, § 11, § 123 an., § 442a, § 458a, § 460 an., § 488 an. a § 853 OZ; nariadenie vlády č. 87/1995 Z. z., ktorým sa vykonávajú niektoré ustanovenia Občianskeho zákonníka; čl. 2 ods. 2 Ústavy SR (zákon č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov); čl. 1, 10, 11 a 34 Listiny základných práv a slobôd (zákon č. 23/1991 Zb.); čl. 6 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (oznamenie č. 209/1992 Zb.); § 346 – § 354 CSP; § 1 ods. 2 a § 12 OBZ; § 110 ZR; § 1 ods. 4, § 15 až § 17 a § 37 ZP; § 3 ods. 1 a 2 ZVB; zákon č. 514/2003 Z. z. o zodpovednosti za škodu spôsobenú pri výkone verejnej moci; § 4 zákon č. 108/2000 Z. z. o ochrane spotrebiteľa pri domovom predaji a zásielkovom predaji; zákon č. 116/1990 Zb. o nájme a podnájme nebytových priestorov v znení neskorších predpisov; zákon č. 618/2003 Z. z. o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom (Autorský zákon) v znení neskorších predpisov; zákon č. 527/1990 Zb. o vynálezoch, priemyselných vzoroch a zlepšovacích návrhoch v znení neskorších predpisov; zákon č. 435/2001 Z. z. o patentoch a dodatkových ochranných osvedčeniach; zákon č. 506/2009 Z. z. o ochranných známkach; zákon č. 517/2007 Z. z. o úžitkových vzoroch a o zmene a doplnení niektorých zákonov; zákon č. 444/2002 Z. z. o dizajnoch; zákon č. 469/2003 Z. z. o označeniach pôvodu výrobkov a zemepisných označeniach výrobkov; zákon č. 132/1989 Zb. o ochrane práv k novým odrodám rastlín a plemenám zvierat; zákon č. 146/2000 Z. z. o ochrane topografií polovodičových výrobkov

Literatúra: *Círák, J., Ficová, S.*: Občianske právo. Všeobecná časť. Šamorín: Heuréka, 2008; *Círák, J. a kol.*: Ochrana a vymožiteľnosť subjektívnych občianskych práv po vstupe do EÚ. Banská Bystrica: PF UMB 2009; *Dvořák, J., Švestka, J., Zucklínová, M. a kol.*: Občianske právo hmotné. 1. Díl. Obecná časť. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013; *Eliáš, J.*: Spoločensko-ekonomické základy socialistického občianskeho práva. Praha: Academia, 1970; *Eliáš, J.*: Základní zásady socialistického občianskeho práva. Právnické štúdie, 1966, č. 3; *Eliáš, K.*: Občianský zákoník. Veľký akademický komentár. 1. a 2. zv., Praha: Linde, 2008; *Eliáš, K.*: Noblesa civilistické tradície a postmoderní prístupy k občianskému právu, Právni rozhledy 2003, č. 8; *Fajnor, V., Zátorecký, A.*: Nástin súkromného práva. 2. vyd., Bratislava: Právnická jednota, 1935; *Fekete, I.*: Občiansky zákonník. Komentár. 2. vyd., Bratislava: Epos, 2007; *Fiala, J.*: Několid úvah o systéme občianskeho práva. Právnik, 2003, č. 12; *Fiala, J. a kol.*: Občianské právo hmotné. 3. vyd., Brno: Masarykova univerzita, 2002; *Fiala, J., Kindl, M.*: Občianské právo hmotné. 2. vyd., Plzeň: Aleš Čeněk, 2009; *Fiala, J., Kindl, M. a kol.*: Občianský zákoník. Komentár. 1. a 2. zv., Praha: Wolters Kluwer, 2009; *Fiala, J., Švestka, J.*: Několid úvah nad pojetím právniho vzťahu. Právnik, 1968, č. 8; *Fiala, J., Švestka, J.*: Občianské právo a jeho postavení v systéme československého práva. Právnik, 1969, č. 12; *Fiala, J., Švestka, J.*: Úvaha nad teoretickým systéme čs. občianskeho práva. Právnik, 1970, č. 2; *Hurdík, J.*: Zásady soukromého práva. Brno: Masarykova univerzita, 1998; *Hurdík, J., Fiala, J., Hrušáková, M.*: Úvod do soukromého práva. Brno: Masarykova univerzita, 1997; *Jančo, M.*: Význam dobrej viery v súkromnom práve. Bulletin slovenskej advokácie, 2008, č. 7 – 8; *Kindl, M.*: Základy soukromého práva. Právni rozhledy, 1995, č. 5; *Knapp, V., Plank, K. a kol.*: Učebnice československého občianskeho práva. Obecná časť. 1. a 2. zv., 1. vyd., Praha: Orbis, 1965; *Kanpp, V.*: Hlavní zásady čs. socialistického občianskeho práva, Praha 1958; *Kratochvíl, Z. a kol.*: Nové občianske právo. 1. vyd., Bratislava: Obzor, 1967; *Lahký, O.*: Význam rozlišovania verejného a súkromného práva pre uplatnenie samostatných nárokov. Bulletin slovenskej advokácie, 2012, č. 1 – 2; *Lazar, J. a kol.*: Občianske právo hmotné. 1. zv. 3. vyd., Bratislava: Iuris libri 2014; *Luby, Š.*: Československý občiansky zákonník a slovenské súkromné právo. Právny obzor, 1947, č. 1 a č. 4 – 7; *Luby, Š.*: Slovenské všeobecné súkromné právo. 1. zv., Bratislava: Právnická jednota, 1941; *Luby, Š.*: Základy všeobecného súkromného práva. 1. zv., 2. vyd. Bratislava: SU, 1947; *Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol.*: Občianské právo hmotné 1. 4. v. Praha: Nakladatelství ASPI, 2005; *Křemář, J.*: Právo občianské I. (Výklad úvodní a část všeobecná). Praha: Všeohrd 1946; *Mayr, R.*: Soustava občianskeho práva I. (Náuku obecné), Brno: Barvič & Novotný 1922; *Ovečková, O.*: Vzťah Obchodného zákonníka a Občianskeho zákonníka s akcentom na vybrané inštitúty obchodného záväzkového práva. Právny obzor, 2008, č. 4; *Pecha, R.*: Je občianský zákoník ve vztahu subsidiarity k zákonům upravujícím právní vztahy vznikající z výsledku duševní tvorivě činnosti? Právni rozhledy, 2002, č. 8; *Pelikánová, I.*: Soukromé a veřejné právo v právní úpravě i v praxi. Právni praxe v podnikání, 1993, č. 10; *Rouček, F.*,

1) *Napr. § 261 ods. 2 Obchodného zákonníka.*

Sedláček, J.: Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl I – VI., Praha: Linhart 1937; Svoboda, J.: Občiansky zákonník. Komentár a súvisiace predpisy. 5. vyd., Bratislava: Eurounion, 2005; Števíček, M., Dulak, A., Bajánková, J., Fečík, M., Sedlačko, F., Tomašovič. A A kol.: Občiansky zákonník I. § 1 – § 450. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2015; Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol.: Občiansky zákonník. Komentár. 1. a 2. zv., Praha: C. H. Beck, 2008; Tégl, P.: Další úvahy o dobré víře v subjektivním smyslu. Ad notam, 2007, č. 6; Varvařovský, P.: K principu autonomie vůle (smluvní svobody). Právní fórum, 2008, č. 2; Vojčík, P.: Občiansky zákonník. Stručný komentár. 2. vyd., Bratislava: Iura edition, 2009; Vojčík, P. a kol.: Občianske právo hmotné. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012; Zuklínová, M.: Obsah a predmet občianskoprávných vzťahů. Právník, 1976, č. 5.

Obsah výkladu

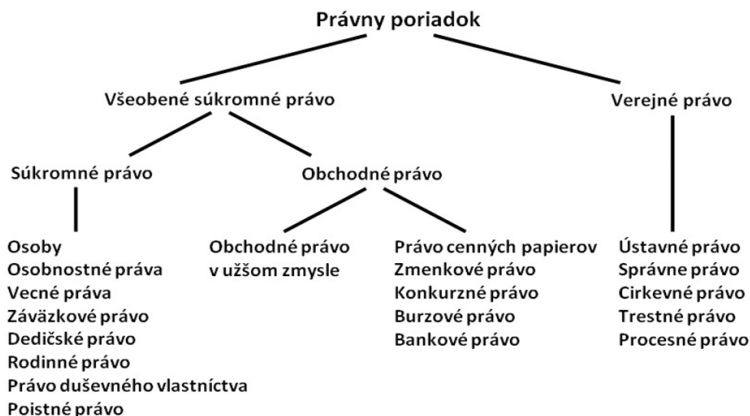
1. Úvodný výklad	6. Subsidiárna pôsobnosť zákona
2. Súkromné a verejné právo	7. Európske súkromné právo
3. Vecná pôsobnosť zákona	8. Občianske a ústavné právo
4. Časová pôsobnosť zákona	9. Obchodné a občianske právo
5. Miestna pôsobnosť zákona	10. Právo duševného vlastníctva

1. Úvodný výklad. Ustanovenie § 1 ods. 1 OZ zakotvuje hodnotovú orientáciu Občianskeho zákonníka ako základného predpisu súkromného práva. Súčasne obsahuje významné interpretačné pravidlo, ktoré sa týka obsahu a účelu občianskoprávných noriem. Normy Občianskeho zákonníka (ako aj ostatné normy súkromného práva) je potrebné vykladať tak, aby bol naplnený účel zákona, t. j. ochrana a rozvoj občianskych práv a slobôd, najmä s ohľadom na ochranu osobnosti fyzických osôb a ochranu a nedotknuteľnosť vlastníckeho práva. Ustanovenie § 1 ods. 1 možno v tomto smere považovať za jednu základných generálnych klauzúl Občianskeho zákonníka.

Občiansky zákonník v platnom znení už neuvádza vo svojej úvodnej časti zásady občianskoprávných vzťahov, ako tomu bolo do vydania zákona č. 509/1991 Zb. Predsa však obsahuje viaceré ustanovenia, z ktorých možno okrem ustanovenia § 1 ods. 1 OZ vyvodit' ďalšie generálne klauzuly občianskoprávnej úpravy (pozri napr. § 3, § 11, § 43, § 124 a § 415 OZ). Vo všeobecnosti možno povedať, že účelom Občianskeho zákonníka je najmä napĺňanie základných zásad súkromného práva, o ktorých sme hovorili v úvodnom výklade k tomuto komentáru. Podporne možno použiť aj tie ustanovenia Ústavy SR, ktoré upravujú základné občianske práva a slobody (pozri čl. 12 a nasl. Ústavy SR).

Základné zásady súkromného práva sú rozvíjané a konkretizované aj v tých ustanoveniach Občianskeho zákonníka, ktoré upravujú právnu spôsobilosť subjektov občianskeho práva, ochranu osobnosti, uspokojovanie potrieb subjektov občianskeho práva v rámci záväzkových právnych vzťahov, formy a spôsoby nadobúdania vlastníctva k veciam a ochranu vlastníckeho práva. Napriek tomu, že občianske právo vychádza zo zásady zmluvnej voľnosti, Občiansky zákonník obsahuje tiež obranné mechanizmy proti konaniu, ktoré by bránili naplneniu zmyslu a účelu občianskoprávnej úpravy (pozri napr. § 3 ods. 1, § 39 a § 415 a nasl. OZ).

2. Súkromné a verejné právo. V ustanovení § 1 ods. 2 OZ je zakotvený predmet úpravy zákona. Vyplýva z neho, že Občiansky zákonník predstavuje základný (všeobecný) predpis súkromného práva, ktorý – obrazne povedané – leží pri hranici medzi súkromným a verejným právom.

Hoci najstaršie rozdelenie práva na právo súkromné a verejné (*ius publicum - ius privatum*) pochádza od rímskeho právnika Ulpiana (D. 1, 1, 1, 2), samotné rímske právo takéto členenie právneho poriadku nepoznalo a nepoznala ho ani justiniánska zbierka *Corpus iuris civilis*. Počiatky vzniku právneho dualizmu siahajú do stredoveku, keď vznikla zbierka pravidiel kanonického práva – *Corpus juris canonici*, ktorú doktrína začala označovať za prameň verejného práva, zatiaľ čo z *Corpus juris civilis* sa stal základným prameňom súkromného práva. Definitívne rozdelenie práva na verejné a súkromné je výsledkom buržoázných revolúcií na prelome 18. a 19. storočia (*droit public et droit privé, öffentliches und privates Recht*) a odvtedy sa stalo základným kánonom kontinentálneho právneho poriadku. Rozdelenie práva na verejné a súkromné (*public law - private law*) doteraz neuznal anglosaský *common law*. Dokonca významný anglický právny filozof J. Austin (1790 – 1859) navrhoval uvedené rozlišovanie celkom vypustiť z právnického slovníka (Austin, J.: *Lectures on Jurisprudence, or the Philosophy of positive law*. 5. vyd. London: John Murray, 1885, s. 752).

Občianskoprávna úprava rozhoduje, v akom rozsahu sa má regulácia právnych vzťahov, do ktorých vstupujú fyzické a právnické osoby, ponechať súkromnému právu a v akom rozsahu má do týchto vzťahov zasahovať štát prostredníctvom noriem verejného práva. Pritom ide o zodpovedanie otázky, v akom rozsahu majú subjekty súkromného práva voľnosť konať a niesť zodpovednosť za svoje konanie, príp. byť chránené zákonom pri obstarávaní svojich záležitostí na jednej strane a v akom rozsahu má do týchto vzťahov vstupovať, príp. ich obmedzovať štátna moc na druhej strane.

III. Občianskoprávnymi vzťahmi sú majetkové vzťahy fyzických a právnických osôb, majetkové vzťahy medzi týmito osobami a štátom, ako aj vzťahy vyplývajúce z práva na ochranu osôb, pokiaľ tieto občianskoprávne vzťahy neupravujú iné zákony (§ 1 ods. 2 Občianskeho zákonníka). Tieto vzťahy sú upravené normami súkromného práva a sú založené na princípoch právnej rovnosti ich subjektov, práva a povinnosti, ktoré sú obsahom právnych vzťahov tejto povahy, vznikajúce na základe prejavov vôle vyplývajúcich z princípu autonómie vôle ich subjektov. Vzťahy, ktoré sú založené na nerovnom právnom postavení ich účastníkov a v ktorých orgány verejnej moci rozhodujú o právach a povinnostiach účastníkov na báze autoritatívnosti, sú verejnoprávne (*Uz NS SR z 30. 6. 2010, sp. zn. 2 Cdo 91/2009*).

IV. Verejnou mocou sa rozumie taká moc, ktorá autoritatívne rozhoduje o právach a povinnostiach subjektov, či už priamo alebo sprostredkované. Subjekt, o ktorého právach alebo povinnostiach rozhoduje orgán verejnej moci, nie je v rovnoprávnom postavení s týmto orgánom a obsah rozhodnutia tohto orgánu nezávisí od vôle subjektu. Inštitút „verejnej moci“ je vnímaný ako inštitút zahŕňajúci priamu „štátnu moc“ a ďalej „ostatnú verejnú moc.“ Štátnou mocou disponuje sám štát a zabezpečuje ju prostredníctvom svojho osobitného štátneho aparátu (*Uz ÚS ČR z 29. 8. 2001, sp. zn. IV. ÚS 402/01*).

Rozlišovanie medzi verejným a súkromným právom je diskutované nielen v doktríne, ale má aj svoj praktický význam pri riešení otázky, ktoré právne odvetvie sa na daný skutkový stav má aplikovať. Pravda, rozdelenie práva na verejnú a súkromnú časť sa nevyhlo kritike. Objavili sa názory, ktoré požadovali doplnenie rozdelenia o tzv. tretie právo (O. von Gierke), kam by spadali hraničné odbohy, ako napr. pracovné právo alebo poisťné právo. O nebezpečenstve jednoduchého rozdelenia súkromného a verejného práva sa zmieňovali aj predstavitelia normatívnej školy (F. Weyr, H. Kelsen), ktorí v takomto rozdelení právneho poriadku videli nebezpečenstvo v pripisovaní väčšieho významu jedného z nich.

V súčasnej nemeckej doktríne sú zastúpené dve základné teórie na odlíšenie verejného a súkromného práva, a to prevládajúca teória subjektov a mocenská, resp. subordinálna teória.

Teória subjektov (*Subjektstheorie*) pripisovaná H. J. Wolffovi kladie dôraz na to, či sa právny subjekt nachádza v určitom právnom vzťahu z dôvodov svojho členstva v niektorej verejnej korporácii (napr. štát, obec, korporácia) – v tomto prípade ide o verejné právo, alebo nie – potom ide o súkromné právo. Niekedy sa namiesto právneho vzťahu zdôrazňuje charakter právnej normy, či sa na subjekt hľadí ako na člena verejnoprávnej korporácie alebo nie. V odbornej literatúre sa možno stretnúť s tzv. modifikovanou teóriou subjektov (*modifizierte Subjektstheorie*), ktorá sa niekedy označuje ako teória vyčlenenia alebo priradenia. Podľa nej ide o verejné právo vždy vtedy, ak dotknutá právna norma oprávňuje alebo zaväzuje výlučne nositeľa verejnej moci; v ostatných prípadoch ide o súkromné právo. Táto teória sa dostáva do popredia z hľadiska jej praktického zamerania, pravda, s čiastočnými modifikáciami. Je kritizovaná najmä z dôvodu, že formulácia „výlučne“ (v zmysle „iba“) je chybná, pretože zaviazanosť/oprávnenosť nositeľa výlučnej moci často ovplyvňuje právne postavenie (oprávnenie/zaviazanie) iného subjektu. Preto sa uvedená teória často dopĺňa tak, že vyššie uvedené platí iba vtedy „ak dotknutá právna norma výlučne oprávňuje alebo zaväzuje nositeľa verejnej moci ako takého“. Treba poznamenať, že orgán verejnej moci sa často stáva zaviazaným

subjektom najmä vtedy, ak sa zúčastňuje súkromného právneho pomeru, v ktorom má rovnaké právne postavenie ako ostatní účastníci.

Podľa dnes už menej zastúpenej mocenskej, resp. subordinačnej teórie (*Subordinationstheorie*) má právny pomer vždy verejnoprávny charakter, ak medzi subjektmi existuje právny vzťah nadriadenosti a podriadenosti, zatiaľ čo súkromné právo sa vyznačuje vzťahom rovnosti subjektov (§ 2 ods. 2 OZ). Mocenská teória rozlišuje verejné a súkromné právo podľa toho, či účastníci právneho pomeru sú k sebe navzájom vo vzťahu nadriadenosti a podriadenosti (teda podriadenosti) – v tomto prípade ide o verejné právo, alebo ak ide o rovnaké právne postavenie, použije sa súkromné právo. Problémom je, že niektorí autori odmietajú vzťah nadriadenosti a podriadenosti v akomkoľvek právnom pomere vôbec, ďalším problémom je, že moderná verejná správa pozná verejnoprávne vzťahy založené na rovnosti účastníkov (napr. v prípade verejnoprávnych zmlúv). Ústavný súd ČR sa však vo svojich nálezochoch o prelínaní súkromného a verejného práva prikláňa práve k tejto teórii (pozri nálež ÚS ČR uverejnený pod č. 147/1998 Sb.: „Verejnou mocou sa rozumie taká moc, ktorá autoritatívne rozhoduje o právach a povinnostiach subjektov, či už priamo, alebo sprostredkované. Subjekt, o ktorého právach a povinnostiach rozhoduje orgán verejnej moci, nie je v rovnoprávnom postavení ... a obsah rozhodnutia tohto orgánu nezávisí od vôle subjektu.“).

Teória záujmov sa odvodzuje od Ulpianovej definície: „*Publicum ius est quod ad statum rei Romanae spectat, privatum quod ad singulorum utilitatem*“ (D. 1, 1, 1, 2). Podľa neho možno vykonať oddelenie verejného a súkromného práva podľa toho, či právny vzťah v závislosti od svojho obsahu podporuje verejný alebo súkromný záujem. Podľa záujmu potom priradzovala táto teória právne normy alebo právne vzťahy buď k právu súkromnému, alebo k právu verejnému; ak šlo o verejné záujmy alebo o všeobecné blaho, riadili sa tieto vzťahy verejným právom, a naopak, súkromné záujmy sa riadili normami súkromného práva.

Rozdelenie práva na verejné a súkromné je základným hľadiskom systemizácie právneho poriadku aj vo francúzskom práve. Hoci napr. francúzsky právny filozof L. Duguit (1859 – 1928) nevidí žiadne zásadné rozdiely medzi právom verejným (*droit public*) a súkromným (*droit privé*), väčšina doktríny sa prikláňa k potrebe medzi uvedenými právami rozlišovať. Francúzska náuka súkromného práva však používa iné hodnotiace kritériá ako nemecké a rakúske právo. Napr. F. Terré (*Introduction générale au droit. Précis. 7 vyd. Paris: Dalloz, 1988*) výslovne uvádza nasledovné tri diferenciálne kritériá pre rozlišovanie medzi verejným a súkromným právom: (1) predmet úpravy právnej normy, (2) charakter právnej normy (verejné právo má kogentný charakter a súkromné právo v prevažujúcej miere dispozitívny charakter), (3) právna povaha sankcie (vynútenie sankcie v prípade súkromného práva závisí od vôle dotknutého subjektu a v prípade verejného práva nie je možnosť voľby daná: orgán verejnej moci je povinný sankciu vymáhať).

Z vyššie uvedeného vyplýva, že medzi základné kritériá pre odlíšenie súkromného a verejného práva patrí určenie obsahu právneho vzťahu a vymedzenie jeho subjektov. Vo všeobecnosti možno povedať, že vo verejnom práve je sprítomnený verejný záujem a v súkromnom práve osobný záujem jeho subjektov. Medzi pomocné kritériá pred odlíšenie súkromného a verejného práva by sme mohli zaradiť:

- zatiaľ čo súkromné právo garantuje existenciu a výkon subjektívneho práva osôb a podporu ich právom zabezpečeného záujmu (Jhering), verejné právo umožňuje existenciu a výkon verejnej moci prostredníctvom zákonom (ústavou) určených orgánov verejnej moci,
- zatiaľ čo súkromné právo upravuje horizontálne právom upravené spoločenské vzťahy, predmetom úpravy verejného práva sú vzťahy nadriadenosti a podriadenosti (vertikálne právne vzťahy),
- zatiaľ čo pre súkromné právo je charakteristická rovnosť práv jeho subjektov (§ 2 ods. 2 OZ), vo verejnom práve požíva jedna strana právneho vzťahu (vykonávajúca verejnú moc) nadpráva voči druhému (podriadenému) účastníkovi tohto vzťahu,
- zatiaľ čo v súkromnom je vznik právnej povinnosti spojený s vôľovým konaním (autonómia vôle a v spojení s ním právny úkon ako prejav vôle), verejnoprávne povinnosti vznikajú bez ohľadu na vôľu konajúcich osôb,
- zatiaľ čo normy verejného práva majú prikazujúci (kogentný) charakter, normy súkromného práva oprávňujú subjekty k určitému správaniu, majú teda dispozitívny charakter (Papian: *jus*

publicum privatorum pactis mutari non potest – verejné právo nemožno zmeniť zmluvami právnych osôb, D. 2, 14, 38),

- zatiaľ čo subjekty súkromného práva môžu konať, čo nie je zákonom zakázané (čl. 2 ods. 3 Ústavy SR), vo verejnom práve platí princíp, že orgány verejnej moci môžu konať iba na základe ústavy, v jej medziach a v rozsahu a spôsobom, ktorý ustanoví zákon (čl. 2 ods. 2 Ústavy SR),
- zatiaľ čo pre súkromné právne vzťahy je charakteristická konkurencia záujmov (resp. zosúladovanie protichodných záujmov) ich účastníkov, pre verejné právo je charakteristická skôr snaha dosiahnuť identitu spoločného (verejného) záujmu,
- zatiaľ čo v súkromnom práve má donútenie (sankcia) skôr sprostredkovaný charakter (využíjúc súdnu cestu a následnú exekúciu), pre verejné právo je typické použitie prostriedkov priameho donútenia (pokuta),
- zatiaľ čo v súkromnom práve má vznik právneho vzťahu neorganizovaný, resp. náhodný charakter (vznik právneho vzťahu *ad hoc* v dôsledku existencie trhového hospodárstva), verejnoprávne vzťahy majú skôr vopred právne nastavený a organizovaný charakter.

Presné kritériá pre rozlíšenie právnych vzťahov súkromného a verejného práva nie je možné určiť. Jedným z rozlišujúcich kritérií daných judikatúrou je *právne postavenie subjektov*, ktoré v týchto právnych vzťahoch vystupujú.

■ Pre odlíšenie súkromnoprávnych (občianskoprávnych) vzťahov od verejnoprávnych vzťahov je rozhodujúce predovšetkým posúdenie vzájomného postavenia ich subjektov, ako vyplýva z príslušných ustanovení právnej normy, ktorá na tieto vzťahy dopadá (*Ro NS ČR z 27. 10. 2005, sp. zn. 25 Cdo 1269/2005*).

Za ďalšie rozlišovacie kritérium považuje súdna prax možnosť uplatnenia *zásady zmluvnej voľnosti*, resp. zmluvnej autonómie. Princíp „čo nie je výslovne zákonom zakázané, je dovolené“ sa vzťahuje iba na osoby súkromného práva (čl. 2 ods. 3 Listiny), pre osoby verejnoprávne, uplatňujúce štátnu moc, naopak platí princíp, že môžu robiť iba to, čo zákon ustanovuje (čl. 2 ods. 2 Listiny) (porovnaj SbUS zv. 12, č. 138 – Na ÚS ČR z 10. 11. 1998, sp. zn. I. ÚS 229/1998).

■ *Daňová povinnosť* – Zásada zmluvnej voľnosti, ktorá je rešpektovaná v právnych vzťahoch v rovine súkromného práva, neprichádza do úvahy vo verejnom práve. Pre stanovenie verejnoprávnej daňovej povinnosti nie je tak rozhodné, aký zmluvný typ, ktorý ako zdroj príjmu má byť podrobený zdaneniu, účastníci medzi sebou uzavrú v pracovnoprávnej, obchodnoprávnej alebo občianskoprávnej sfére, t. j. vo sfére súkromného práva, ale to, ako je obsah takého úkonu definovaný vo verejnom práve (*Ro NSS z 21. 5. 2004, sp. zn. Afs 20/2003*).

■ *Akt ministerstva* – Pre ministerstvo vnútra, rovnako ako pre iné štátne orgány, platí jedna z hlavných zásad právneho štátu, že štátnu moc je možné uplatňovať len v prípadoch a v medziach ustanovených zákonom, a to spôsobom, ktorý ustanoví zákon. Ministerstvo vnútra ako nositeľ štátnej moci môže vydať iba taký akt, na vydanie ktorého ho oprávňuje zákon. Pri štátnych orgánoch neplatí pravidlo platné pre súkromné osoby, že každý môže konať, čo nie je zákonom zakázané (čl. 2 ods. 3 Listiny základných práv a slobôd) (*Uz ÚS ČR z 30. 6. 1998, sp. zn. I. ÚS 357/97*).

■ *Miestne poplatky* – Princíp „čo nie je výslovne zákonom zakázané, je povolené“ sa vzťahuje iba na osoby súkromného práva (čl. 2 ods. 3 Listiny), pre osoby verejnoprávne, uplatňujúce štátnu moc naopak platí princíp, že môžu robiť iba to, čo zákon stanovuje (čl. 2 ods. 2 Listiny). Pri stanovovaní miestnych poplatkov obecný úrad P. vystupoval ako orgán verejnej moci, ktorý voči sťažovateľovi vydal autoritatívne rozhodnutie a sťažovateľ preto nemohol jednostranným právnym úkonom účinky tohto rozhodnutia eliminovať (*Na ÚS ČR z 10. 11. 1998, sp. zn. ÚS 229/98*).

■ *Služby advokáta* – Aj pre uverejňovanie informácií o ponuke právnych služieb advokátom platí zásada, podľa ktorej je všetko dovolené, čo nie je zakázané. Informovanie verejnosti advokátom o jeho podnikaní pri splnení záväznej stanovenej obsahových a formálnych podmienok publicity preto nie je nedovolenou ponukou právnych služieb (*Ro NSS z 24. 10. 2004, sp. zn. 7 As 60/2003-75*).

Za tretie rozlišujúce kritérium sa považuje to, či v konkrétnom spore vyplývajúcom z daného právneho vzťahu má rozhodovať súd alebo iný orgán (pozri k tomu výklad pri § 4 OZ).

■ Z ustálenej judikatúry (*case - law*) Súdu jasne vyplýva, že pojem „občianske práva a záväzky“ nemožno interpretovať len odkazom na vnútroštátne právo a že sa čl. 6 ods. 1 Dohovoru aplikuje bez ohľadu na status strán, či už verejný alebo súkromný, a na charakter právnych predpisov upravujúcich spôsob vedenia sporu; je celkom postačujúce, že výsledok konania bude rozhodujúci pre súkromné práva a záväzky (*Ro ESLP, čl. 6 Dohovoru - H. v. Francúzsko z 24. 10. 1989, sťažnosť č. 10073/1982, Series A, č. 162*).

Riešenie sporu o tom, či konkrétny právny vzťah má súkromnú alebo verejnoprávnú povahu prislúcha súdu. Pre vyriešenie otázky, či ten – ktorý právny vzťah je súkromnoprávny alebo verejnoprávny, je nevyhnutné predovšetkým zistiť, z ktorého právneho vzťahu sa vyvodzuje žalobou uplatnený nárok (predmet súdneho konania). Tento vzťah treba následne analyzovať a správne právne posúdiť. Za účelom zabezpečenia podkladov, nevyhnutných pre tento postup, ukladá zákon žalobcovi povinnosť uviesť v žalobe rozhodujúce skutočnosti (§ 132 CSP), ktoré majú súdu umožniť, aby daný právny vzťah a z neho vyvodzovaný nárok analyzoval a právne kvalifikoval z aspektov,

významných nielen pre posúdenie rôznych otázok procesnej povahy (napr. právomoci, príslušnosti, spôsobilosti byť stranou sporu), ale aj pre posúdenie vecí samej. Žalobca je povinný svoj nárok skutkovo vymedziť, nemusí ho však právne vyhodnotiť a odôvodniť. Je totiž vždy vecou súdu, aby podal jeho právnu kvalifikáciu. Ak ho ale predsa v žalobe právne vyhodnotí, súd tým nie je viazaný (pozri Uz NS SR z 30. 6. 2010, sp. zn. 2 Cdo 91/2009).

Podľa názoru súdnej praxe ide o verejnoprávne vzťahy v týchto prípadoch:

■ Správa daní - Vzťah medzi správcom dane a daňovníkom je vzťahom verejnoprávnym, vyplývajúcim z finančnej činnosti štátu a jeho orgánov, prípadne orgánov miestnej samosprávy. Takýto vzťah nemožno považovať za vzťah občianskoprávny, ani za vzťah obchodnoprávny. Ak súdy prejednali a rozhodli vec, ktorá je osobitným zákonom zverená do rozhodovacej činnosti správcovi daní, rozhodli o veci, ktorá nepatrí do ich právomoci v zmysle ustanovenia § 420 písm. a) CSP (R 24/2002).

■ Určenie hranice pozemku - Prejednanie a rozhodnutie o návrhu na určenie hranice patrí do pôsobnosti správneho orgánu (Uz NS SR, sp. zn. Rks 24/2000).

■ Všeobecné užívanie pozemných komunikácií - Všeobecné užívanie pozemných komunikácií nie je inštitútom súkromného práva. Ide o verejnoprávne oprávnenie, ktoré sa neopiera o občianskoprávne predpisy, ale o zákon o pozemných komunikáciách; v konaní o veciach upravených zákonom o pozemných komunikáciách sa postupuje, pokiaľ zákon neustanovuje inak, podľa všeobecných predpisov o správnom konaní (Ro NS ČR z 20. 3. 2002, sp. zn. 22 Cdo 1911/2000).

Medzi súkromnoprávne vzťahy zaraďuje judikatúra súdov tieto právne vzťahy:

■ Dodávka vody - Dodávka vody sa riadi súkromnoprávnymi predpismi, t. j. dnes Občianskym a Obchodným zákonníkom, avšak z úpravy v nich obsiahnutej sa jej dotýka iba zmluvný princíp vzniku záväzkov, príp. niektoré ustanovenia upravujúce všeobecné otázky záväzkových vzťahov (napr. premlčanie nárokov, zodpovednosť vzťahy) (Ro NS ČR z 30. 5. 2001, sp. zn. 29 Cdo 915/2000).

■ Dohoda o zriadení spoločensky účelného pracovného miesta - Dohoda o zriadení spoločensky účelného pracovného miesta, ktorú uzavrel úrad práce so zamestnávateľom, zakladá nie verejnoprávny, ale občianskoprávny vzťah v zmysle ustanovenia § 1 OZ, kde otázka aplikácie ustanovenia § 3 ods. 1 OZ v súvislosti s uplatneným nárokom na vrátenie dotácie nie je vylúčená (Ro NS ČR z 25. 6. 2001, sp. zn. 33 Cdo 1833/2000).

■ Zdravotnícka starostlivosť - Vzťah medzi zdravotníckym zariadením a zdravotnou poisťovňou, vyplývajúci zo zmluvy o poskytovaní zdravotníckej starostlivosti, je vzťahom občianskoprávnym (R 74/2004).

■ Návrtný účelový príspevok - Aj keď predmetom vzťahu medzi žalobcom a žalovaným bolo poskytnutie návratného účelového príspevku na zabezpečenie verejného cieľa, možno tento vzťah považovať za vzťah občianskoprávny, o ktorom rozhodovanie podľa čl. 1 a § 3 CSP je v právomoci súdu. Prostriedky, podľa obsahu zmluvy, boli poskytnuté z fondu, ktorý nie je štátnym fondom, ani nešlo o prostriedky štátneho rozpočtu. Prostriedky neboli poskytnuté na základe rozhodnutia orgánu verejnej správy, ale na základe zmluvy uzavretej medzi žalovaným ako podnikateľom a príslušným úradom práce, ako orgánom štátnej správy v oblasti zamestnanosti, ktorému bola zverená právomoc uzatvárať zmluvy o poskytovaní príspevkov (R 126/1999).

■ Vydanie bezdôvodného obohatenia - Právny vzťah zo zodpovednosti za bezdôvodné obohatenie, ktorého obsahom je právo štátu na vydanie bezdôvodného obohatenia, ktoré na neho prešlo s ohľadom na ustanovenie druhej vety § 456 OZ a povinnosť bezdôvodné obohatenie vydať (§ 451 ods. 1 OZ) je vzťahom občianskoprávnym (B 1/1988, s. 7 ods. 2).

■ Právny vzťah nájmu bytu - Právny vzťah nájmu bytu medzi prenajímateľom a nájomcom je vzťahom občianskoprávnym, založeným nájomnou zmluvou (§ 685 OZ). Nemožno ho preto nahradiť všeobecne záväznou vyhláškou obce, ktorou je takto nahradzovaný občianskoprávny vzťah vzťahom verejnoprávnym, ktorý vzniká medzi obcou a nájomcom (SbUS zv. 1, č. 20 - Na ÚS ČR z 26. 4. 1994, sp. zn. Pl. ÚS 27/1993).

■ Práva a povinnosti nájomcu - Prenajímateľ a nájomca sú pri uzavieraní nájomnej zmluvy viazaní iba kogentnými ustanoveniami príslušných zákonov (Občiansky zákonník, zákon o nájme a podnájme nebytových priestorov). Ďalšie prípadné obmedzenia, práva či povinnosti každej zmluvnej strany - pokiaľ nie sú kogentne vylúčené - je možné ako slobodný, zhodný prejav vôle strán vteliť do nájomnej zmluvy v súlade ako s ústavnými predpismi, tak aj ustanoveniami Občianskeho zákonníka, najmä § 34 a nasl. Práva a povinnosti však nemožno ustanoviť všeobecne záväznou vyhláškou, verejnoprávnym aktom, pretože ide o súkromnoprávny pomer (SbUS zv. 1, č. 13 - Na ÚS ČR z 12. 4. 1994, sp. zn. Pl. ÚS 29/1993).

Súčasná právna náuka vychádza z tézy, že verejné a súkromné právo v modernej spoločnosti nie sú dva rôzne svety, v ktorých by platili celkom a principiálne odlišné pravidlá, ale dve sféry jedného vo svojej podstate jednotného a uceleného právneho poriadku. Vzťah súkromného a verejného práva sa chápe ako vzťah všeobecného a osobitného práva. Inak povedané, súkromné právo upravuje práva a povinnosti subjektov práva, bez ohľadu na ich špecifickú povahu z hľadiska ich úlohy pri výkone verejnej moci (v tomto zmysle má v súkromnom práve štát rovnaké postavenie ako ktorákoľvek iná právnická alebo fyzická osoba); oproti tomu verejnoprávna je taká podmnožina množiny všetkých právnych vzťahov, ktorá je charakterizovaná tým, že v danom právnom vzťahu je aspoň jeden z jeho subjektov vykonávateľom verejnej moci. Teória verejného práva ako osobitného práva k „všeobecnému“ súkromnému právu je v praxi užitočná tým, že umožňuje subsidiárne použiť aj vo verejnom práve normy súkromného práva tam, kde verejnoprávna úprava chýba alebo je

medzerovitá a kde nemožno dospieť k rozumnému záveru, že absencia či kusovitosť úpravy má svoj samostatný zmysel a účel. Uvedenú tézu podporuje aj záver, že medzi verejným a súkromným právom nie sú zásadne žiadne právo-dogmatické rozdiely (zákon je zákon). Rozdiely medzi nimi vznikajú iba vtedy, ak príslušný subjekt práva vystupuje v právnom vzťahu ako nositeľ štátnej moci (suverenity). V takom prípade vystupuje ako subjekt, ktorý je nadradený voči iným subjektom, pričom takéto oprávnenie musí vyplývať z konkrétneho ustanovenia zákona (čl. 2 ods. 2 Ústavy SR: štátne orgány môžu konať iba na základe ústavy, v jej medziach a v rozsahu a spôsobom, ktorý ustanoví zákon). Naproti tomu v súkromnom práve platí zásada rovnosti subjektov (§ 2 ods. 2 OZ).

Nižšie uvádzame výňatky z niektorých súdnych rozhodnutí, z ktorých vyplývajú zásadne rozdiely medzi súkromným (občianskym) a verejným právom.

III. Charakteristickým znakom občianskoprávných vzťahov je predovšetkým to, že ich subjekty majú vo vzájomnom vzťahu rovnaké postavenie, teda že jeden z účastníkov tohto vzťahu nemôže svojím jednostranným úkonom či rozhodnutím založiť povinnosť druhého účastníka vzťahu a v rámci tohto vzťahu nemôže autoritatívne vynucovať splnenie povinností druhého subjektu. Naproti tomu, verejnoprávne vzťahy sú založené na právne nerovnakom postavení ich subjektov, keď orgány verejnej moci rozhodujú o právach a povinnostiach subjektov mocensky – autoritatívne a keď rozhodnutia týchto orgánov nie sú závislé od vôle subjektov (*Ro NS ČR z 23. 8. 2001, sp. zn. 25 Cdo 1208/2000*).

III. Za verejné právo považuje Ústavný súd tú oblasť práva, v ktorej sú vzťahy založené na nerovnosti zúčastnených subjektov, k súkromnému právu patria vzťahy založené na rovnosti. Verejná moc je taká, ktorá autoritatívne rozhoduje o právach a povinnostiach subjektov. Subjekt, o ktorého právach a povinnostiach rozhoduje orgán verejnej moci, nie je v rovnakom postavení s týmto orgánom a obsah rozhodnutia orgánu nie je odvodený od vôle subjektu. Hranice verejnej moci končia tam, kde začína moc súkromná. Ústavný súd nie je preto povolaný preskúmať také rozhodnutia, opatrenia alebo iné zásahy orgánu, ktorého oprávnenie takto rozhodovať, robiť opatrenia alebo zasahovať do práv osôb môže vzniknúť len s privolením povinného (*SbUS zv. 3, č. 15 – Uz ÚS ČR z 23. 6. 1995, sp. zn. II. ÚS 86/1995*).

Súkromné (občianske) a verejné právo nevystupujú v súčasnom právnom poriadku ako dve navzájom izolované oblasti práva. Tzv. zverejnoprávenie súkromného práva sa začalo už za bývalého režimu, kedy vzniklo hospodárske právo ako samostatné právne odvetvie reprezentované Hospodárskym zákonníkom (č. 109/1964 Zb.). Popri tom vzniklo pozemkové a roľníckodružstevné právo. V rámci pracovného práva sa vyvinulo tzv. kolektívne pracovné právo s výraznými verejnoprávnymi prvkami. Z posledného obdobia nemožno opomenúť ani poisťné a spotrebiteľské právo alebo právo životného prostredia.

III. V modernej spoločnosti sa nezriedka prelínajú prvky verejného a súkromného práva tak, že nemožno úplne jednoznačne všetku činnosť tej či onej inštitúcie označiť iba za verejnoprávnu alebo iba za súkromnoprávnu. Možno si predstaviť, že určitá inštitúcia podľa povahy konkrétnej činnosti môže v určitých vzťahoch vystupovať ako súkromnoprávny, v iných ako verejnoprávny subjekt. Preto treba zvážiť, o aký druh konkrétne činnosti tej ktorej inštitúcie ide. Ústavný súd sa odvoláva na svoje uznesenie sp. zn. II. ÚS 75/93, v ktorom uvádza, že verejnú mocou sa rozumie taká moc, ktorá autoritatívne rozhoduje o právach a povinnostiach subjektov, či už priamo, alebo sprostredkovaním. Subjekt, o ktorého právach alebo povinnostiach rozhoduje orgán verejnej moci, nie je v rovnoprávnom postavení s týmto orgánom a obsah rozhodnutia tohto orgánu nezávisí od vôle subjektu. Inštitút „verejnej moci“ je vnímaný ako inštitút zahŕňajúci „priamu štátnu moc“ a „ostatnú verejnú moc“. Štátnou mocou disponuje sám štát a zabezpečuje ju prostredníctvom svojho osobitného aparátu. Tzv. ostatná verejná moc je v príslušnom rozsahu zverená subjektom neštátneho charakteru na správu verejných záležitostí a je od štátnej moci v istom zmysle odvedená a nemôže s ňou byť v rozpore. S verejnou mocou pritom súvisí neoddeliteľne nerovnosť subjektov vo vzťahoch ovládaných touto mocou (*Na ÚS ČR z 1. 12. 1998, sp. zn. I. ÚS 41/98*).

Možno uviesť viac príkladov vzájomného prelínania medzi súkromným a verejným právom. Typicky sa to prejavuje v existencii správneho súdnictva, keď všeobecné súdy môžu rozhodovať v sporoch, v ktorých na jednej strane žalovaného vystupuje nositeľ verejnej moci (pozri zákon č. 162/2015 Z. z. Správny súdny poriadok). Ďalej možno spomenúť spory, ktoré sa týkajú zodpovednosti štátu za škodu spôsobenú pri výkone verejnej moci (pozri zákon č. 514/2003 Z. z.). Na druhej strane samotný Občiansky zákonník odkazuje pri výpočte náhrady škody na zdraví na typický predpis verejného práva – zákon o sociálnom poistení (pozri napr. § 446, § 447, § 447b a § 448 OZ). V neposlednom rade možno poukázať na to, že poškodený si môže uplatniť typicky občianskoprávny nárok na náhradu škody v trestnom konaní (pozri § 46 a nasl. TP).

III. Rozhraničenie verejného a súkromného práva je vecou jednoduchého práva, nie základných ľudských práv, či už hmotnoprávných (právo na majetok podľa čl. 11 Listiny, právo k výsledkom tvorivej duševnej činnosti podľa čl. 34 Listiny či ďalšie práva), alebo procesných (právo na súdnu a inú právnu ochranu podľa čl. 36 a nasl. Listiny). Tie môžu byť rovnako dobre chránené alebo opomínané jednou či druhou vetvou súčasného správneho súdnictva, pričom justičný charakter rozhodujúcich orgánov nevyvolávajú pochybnosti (*SbUS zv. 32, č. 8, s. 501 – Uz ÚS ČR z 26. 2. 2004, sp. zn. IV. S 349/2003*).

Pri uplatňovaní noriem súkromného práva platí *princíp subsidiarity*. Z neho vyplýva, že prednosť pri aplikácii akejkoľvek normy majú vždy subjektívne práva jednotlivca. Každý rozumne zmysľajúci človek vie, akým spôsobom sa má správať, ako si zaobstarávať svoje záležitosti a ktoré veci sú v jeho najlepšom záujme. Túto skutočnosť rešpektuje právny poriadok pri uplatňovaní zásady autonómie vôle a zmluvnej voľnosti a v rozumnom rozsahu pripúšťa i svojpomoc pri ochraňovaní práva (§ 6 OZ). Z princípu subsidiarity vyplýva, že menšie jednotky (jednotlivec, rodina) majú právo konať v takom rozsahu, v akom nie je toto právo obmedzované väčšou jednotkou (obec, štát). Väčšia jednotka je oprávnená vstupovať do súkromných práv jednotlivca alebo rodiny, len ak tieto nie sú schopné samy vyriešiť si svoje záležitosti. O takúto pomoc môžu požiadať aj obec, ale najmä súd (pozri § 4 a § 5 OZ)

Pri ochraňovaní základných osobných slobôd a základných práv a tiež ako dôsledok existencie princípu subsidiarity platí zásada *in dubio pro libertate*, ktorá vychádza z prednosti súkromnoprávnej úpravy pred verejnoprávnou, ak verejný záujem v danom prípade nie je zjavný. Každé obmedzenie zmluvnej slobody, vlastníckeho či osobnostného práva musí sledovať legitímny záujem štátu zasahovať do súkromnoprávnej sféry. Štát tak môže urobiť jedine za podmienky ochrany verejného záujmu, ktorý tu musí byť za každých okolností dominantný a v každom jednotlivom prípade zdôvodnený (pozri výklad pri § 128 OZ). Pravda, zásahy štátu do súkromnoprávnej sféry sa môžu uskutočňovať aj nepriamo (napr. prostredníctvom obmedzovania hospodárskej súťaže, súdnej alebo administratívnej kontroly zmluvných podmienok dodávateľov tovarov alebo služieb).

Prenesenie niektorých verejnoprávných oprávnení na obec alebo štát neznamená, že súkromnoprávne nároky a práva sú tým vylúčené. Ak to priamo nezasahuje do výkonu verejnej moci alebo ju neobmedzuje alebo inak ruší, možno paralelne vykonávať aj práva vyplývajúce zo súkromnoprávných noriem.

Príklad: V prípade zásahov do životného prostredia môže svoju právomoc využiť štát napr. prostredníctvom obmedzujúcich opatrení alebo pokút. To však nebráni tomu, aby práva na ochranu uplatnil i dotknutý subjekt súkromného práva (právo na ochranu pred emisiami podľa § 127 OZ, právo na náhradu škody podľa § 420 OZ, právo na ochranu osobnostných práv, ako je život a zdravie podľa § 11 a nasl. OZ). Pri ochraňovaní týchto práv možno využiť i právo na súdnu ochranu.

3. Vecná pôsobnosť zákona. Z ustanovenia § 1 ods. 2 OZ vyplýva vecná pôsobnosť Občianskeho zákonníka, t. j. ktoré spoločenské vzťahy sú predmetom občianskoprávnej regulácie. Súčasne zákon uvádza, akých subjektov sa tieto právne vzťahy realizujú.

Predmetom úpravy Občianskeho zákonníka sú:

- A) majetkové vzťahy a
- B) osobné (osobnostné) právne vzťahy.

Ad A) Do skupiny *majetkových vzťahov* možno zaradiť tie právne vzťahy, ktorých predmetom je buď plnenie s majetkovým obsahom (t. j. plnenie má majetkovú hodnotu), alebo v ktorých sa práva a povinnosti účastníkov upínajú k nejakým majetkovým hodnotám. Obsahom týchto vzťahov sú majetkové práva.

Majetkové práva môžu mať povahu absolútneho (napr. vlastnícke právo) alebo relatívneho práva (napr. záväzkové právo založené na zmluve). Medzi majetkové práva sa tradične zaraďujú:

- a) vecné práva,
- b) právo duševného vlastníctva,
- c) rodinné majetkové práva,
- d) záväzkové právo a
- e) dedičské právo.

Spoločným menovateľom vecných práv a záväzkového práva je to, že ide o majetkové práva medzi živými osobami (simultánne právne pomery). Dedičské práva sa označujú ako majetkové práva pre prípad smrti (sukcesívne právne pomery).

Ad a) Najdôležitejším majetkovým právom sú *vecné práva*. Vecné práva sú také práva, ktoré sa bezprostredne vzťahujú na hmotné veci (k pojmu „hmotné veci“ pozri výklad pri § 118 OZ). V pozadí každého vecného práva je právny vzťah medzi vecne oprávneným a každým iným subjektom. Na tom je založená absolútna povaha vecnoprávneho vzťahu. Vecné práva možno rozdeliť na:

- mocenské vecné práva a
- privlastňovacie vecné práva.